

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Edukologijos katedra

Asta Kulikauskaitė

Edukologijos studijų programa

Magistro darbas

**Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo prielaidos
Lietuvos švietime**

Darbo vadovė: doc. dr. Tatjana Bulajeva

Vilnius 2007

Turinys

IVADAS	3
DARNAUS VYSTYMOŠI KONCEPCIJOS POLITINIAI IR TEISINIAI ASPEKTAI.....	7
1.1. Darnaus vystymosi švietimo koncepcijos analizė.....	7
1.1.1.Darnaus vystymasis ir švietimas darniam vystymuisi.....	7
1.1.2.Darnaus vystymosi idėjų plėtra	11
1.1.3.Darnaus vystymosi švietimo koncepcija	115
1.2. Darnaus vystymosi švietimo strategijos raida pasaulyje ir Lietuvoje.....	19
DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGINIŲ NUOSTATŲ ĮGYVENDINIMAS LIETUVOS ŠVIETIME.....	26
2.1. Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo prielaidos mokykloje.....	26
2.2. Darnaus vystymosi strateginių nuostatų įgyvendinimo švietime etapai.....	28
2.3. Darnaus vystymosi kompetencijos kaip DV įgyvendinimo sąlyga.....	30
2.4. Darnaus vystymosi nuostatų integravimas į ugdymo turinį.....	33
2.5. Darnaus vystymosi prielaidų įgyvendinimo Lietuvos mokykloje teorinis modelis.....	35
DV STRATEGINIŲ NUOSTATŲ ĮGYVENDINIMO MOKYKLOJE TYRIMO ANALIZĖ.....	28
3.1. Tyrimo eiga ir organizavimas.....	38
3.2. DV strateginių prielaidų įgyvendinimas "N" mokykloje analizė.....	40
3.2.1. Lietuvos "N" mokyklos strategija ir veikla.....	40
3.2.2. Tiriamųjų charakteristika.....	42
3.2.3. "N" mokyklos mokytojų darnaus vystymosi sampratos suvokimas.....	45
3.2.4. Darnaus vystymosi nuostatų svarba ir įgyvendinimo galimybės mokykloje.....	48
3.2.5. Darnaus vystymosi prielaidų įgyvendinimas ugdyme "N" mokyklos sąlygomis.....	52
3.2.6. Pedagogų pasirengimas ir kvalifikacija darnaus vystymosi prielaidoms įgyvendinti mokykloje.....	56
3.2.7. Organizacijos požiūris darnaus vystymosi aspektu.....	58
3.3. Ekspertų nuomonė apie DV strateginių nuostatų įgyvendinimą Lietuvos mokykloje..	60
IŠVADOS.....	69
REKOMENDACIJOS.....	71
LITERATŪRA.....	72
PRIEDAI.....	74

IVADAS

Šiandieną švietimo reformų kontekste susiduriame su įvairiomis naujovėmis. Vis dažniau girdime kalbant apie gebėjimą gyventi globaliame pasaulyje, naujų kompetencijų ugdymą, žinių visuomenę, integralumą, viso gyvenimo mokymąsi, toleranciją, identitetą, individo teises, pasirinkimo laisvę ir taip toliau. Šiandienos pasauliui „*reikia kitokio mentaliteto, kartu ir kitokių vertybinių orientacijų žmogaus*” (Lukšienė, 2000, p. 174, 183).

„Darnus vystymasis įteisintas kaip pagrindinė visuomenės raidos ideologija“ – teigia Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos komisijos pirmininkas Algirdas Brazauskas (Laurinčiukienė, 2005). Ši ideologija skatina ieškoti atsakymų į daugelį klausimų: kuria kryptimi vystosi pasaulis, kokių kompetencijų reikės ateities žmogui, kad žmogus gebėtų ne tik išgyventi ir pasiekti geresnės gyvenimo kokybės, bet galėtų tapti pavyzdžiu ateinančioms kartoms. Nuo 1972 metų pasaulio aukščiausio lygmens valstybių vadovai susirinko spręsti globalines aplinkosaugos problemas. Žmonijos, ypač išsivysčiusių šalių, vartotojiškas visuomenės požiūris ir gyvenimo būdas, besaikis gamtos išteklių naudojimas sukėlė grėsmę Žemei ir žmonijos ateinančioms kartoms. Didžiulė takoskyra tarp išsivysčiusių ir besivystančiųjų šalių paskatino į pasaulio vystymąsi pažvelgti plačiau. Ilgalaikį darnaus vystymosi aplinkosauginį požiūrį pakeitė visuminis integralus ekonomikos, aplinkos bei socialinio vystymosi požiūris, kurį aprėpia platus spektras susijusių aspektų, tokių kaip skurdo mažinimas, pilietiškumas, taika, etika, atsakomybė vietos ir pasaulio mastu, demokratija ir valdymas, teisingumas, saugumas, žmogaus teisės, sveikata, lyčių lygybė, kultūrų įvairovė, kaimo ir miesto plėtra, ekonomika, gamybos ir vartojimo modeliai, bendra atsakomybė, aplinkosauga, gamtos išteklių valdymas, biologinė ir kraštovaizdžio įvairovė (Švietimo darbotvarkė 21, p. 13). Suformuota holistinė darnaus vystymosi koncepcija. ***Darnus vystymasis – tai visuomenės vystymasis, sudarantis galimybę pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, derinant aplinkosauginius, ekonominius ir socialinius visuomenės tikslus ir neviršijant leistinų poveikio aplinkai ribų*** (Darnaus vystymosi rodikliai, 2006).

Darnaus vystymosi koncepcija bei darnaus vystymosi strateginės nuostatos nusakomos pagrindiniuose pasaulinio, Europos ir Lietuvos lygmens strateginiuose dokumentuose: „*Rio Deklaracijoje*“ ir „*Darbotvarkėje 21*“, kurias priėmė 1992 metais Rio de Žaneire (Brazilijoje) 178 aukščiausi Pasaulio valstybių vadovai, tarp jų ir Lietuvos; Tūkstantmečio plėtros tiksluose (2000), *Lisabonos strategijoje* (2000), *Europos Sąjungos darnaus vystymosi strategijoje* (Geteborge, 2001), Jungtinių tautų Europos Ekonomikos *Darnaus vystymosi švietimo strategijoje*, Baltijos jūros regiono darnaus vystymosi veiksmų programoje „*Baltija 21*“ (1998), Baltijos jūros regiono *Darnaus vystymosi švietimo strategijoje* (2005), Lietuvos „*Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje*“ (2003). Visų lygmenų strateginiuose dokumentuose **švietimas** pripažįstamas kaip būtina darnaus vystymosi sąlyga ir esminė gero valdymo, pagrįsto sprendimų priėmimo ir demokratijos skatinimo

priemonė. (JTEEK, 2005, p. 4). Švietimas tampa pagrindiniu įrankiu, siekiant ilgalaikių darnaus vystymosi tikslų šviečiant visuomenę, diegiant darnaus vystymosi nuostatas jaunajai kartai, ugdant visuomenės sąmoningumą. **Mokykla** – tampa institucija ugdanti asmenybes, atsakingas, aktyvias, gebančias kritiškai mąstyti, savarankiškai spręsti problemas bei veikti visuomenės labui prisidedant prie darnaus visuomenės vystymosi. Strateginiuose dokumentuose išskiriamos tokios pagrindinės prielaidos darniam vystymuisi įgyvendinti švietime ir mokykloje: teisinės bazės sukūrimas, tinkamas pedagogų parengimas ir jų nuolatinis kompetencijų tobulinimas, materialinės bazės sukūrimas, darnaus vystymosi programų integravimas į ugdymo turinį.

Lietuvoje darnaus vystymosi tendencijos labiausiai tyrinėjamos ekonominiu, urbanistiniu ir aplinkosauginiu aspektu. Plačiai darnaus vystymosi koncepciją nagrinėja Remigijus Čiegis (2003, 2004, 2006), kurio mokslinių tyrimų išvadomis remiasi dauguma ekonomikos, urbanistikos, aplinkosaugos bei ir edukologijos mokslininkų. Taip pat Algis Šileika, Skaidrė Žičkienė (2001), Audronė Alijošiūtė, Dalia Štreimikienė (2002), Gintautas Tiškus, Jonas Šaparauskas (2004), Leonas Sakalauskas, Stasys Paulauskas, Gediminas Česonis ir kiti. Edukologiniu požiūriu darnaus vystymosi koncepcija Lietuvoje dar nėra plačiai analizuota, nerasta gilesnių tyrimų, kaip yra ir gali būti įgyvendinamos darnaus vystymosi prielaidos. Darnaus vystymosi švietimo problematiką analizuoja Ramutė Bruzgelevičienė (2006), pedagogų požiūrį į darnų vystymąsi – Jūratė Adomaitienė, Ilona Zubrickienė, Rūta Marija Andrikiene (2006). Nemažai straipsnių, pranešimų pateikia Laima Galkutė, Lidija Laurinčiukienė. Meilė Lukšienė knygoje „Jungtys“ (2000), analizuoja šiandieninės mokyklos problematiką, pateikia besikeičiančios mokyklos sampratą ir skatina atsinaujinimą, vertybinių nuostatų įtvirtinimą ir darną. Darnaus vystymosi klausimais tyrimų atlikta nėra daug. 2006 m. Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu atliktas pirmas išsamesnis „Pedagogų rengimas Lietuvos aukštosiose mokyklose darnaus vystymosi švietimo kontekste“ tyrimas, kuriam vadovavo Palmyra Jucevičienė (KTU, 2006). Darnaus vystymosi nuostatų švietime įgyvendinimas pradėtas nuo pedagogų rengimo, jų kompetencijų tobulinimo. Klaipėdos universitetas yra parengęs edukologijos neakivaizdinės magistratūros programą „Darnaus vystymosi švietimo politika ir vadyba“, kurioje pateikiamos darnaus vystymosi tendencijos ikimokykliniame ir pradiniam ugdyme, išleista knyga „Pradinė mokykla ir darnus vystymasis: nuo teorijos iki praktikos“ (2006). Šiaulių universitetas analizuoja pradinio ugdymo tendencijas darniam vystymuisi. Labiausiai pažengęs yra Kauno technologijos universiteto edukologijos institutas, kuris vykdo projektą „Darna. Visuomenės darnaus vystymosi tarpdalykinė jungtinė magistratūra“. Šio projekto partneriai Mykolo Riomerio bei Vilniaus universitetai. Mykolo Riomerio universitete parengtos kelios darnaus vystymosi magistratūros studijų programų: „Darnaus vystymosi politika“, „Darnaus vystymosi strateginis valdymas“, „Darnus vystymasis Baltijos jūros regione“ ir kitos. Pedagogų profesinės raidos centre ir Mokytojų informacijos centre pradėtos vykdyti pedagogų

kompetencijų plėtotės programos. Pedagogų profesinės raidos centras vykdo projektus: „*Visuomenės darnaus vystymosi ir jo ugdymo tarpdalykinių kompetencijų plėtotė*“ bei „*Darnaus vystymas(is) ikimokyklinio ir pradinio ugdymo mokykloje*“, išleista Reginos Ragaliauskienės metodiniai patarimai pradinių klasių mokytojams „*Darnaus vystymosi idėjos pradinėje mokykloje. Darnaus vystymosi sampratos ugdymas per pasaulio pažinimo pamokas*“ (2004). Darnaus vystymo strateginėms nuostatomis įgyvendinti Lietuvos švietime parengti ir išleisti strateginiai dokumentai bei metodiniai-rekomendaciniai leidiniai: Baltijos jūros regiono „*Švietimo darbotvarkė 21*“ (2002), *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija* (2003), Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komiteto *Darnaus vystymosi švietimo strategija* (2005), Šiaurės ir Baltijos šalių projektinė medžiaga „*Kuriame savo mokyklą: ugdymo turinio ir pedagogų profesinės kultūros plėtotė*“ (1999), „*Darbotvarkė 21 – mokykloje*“ (2003), „*Visa ko pradžia yra maža*“ (2003), *Darnaus vystymosi švietimo konsultantų programa* (2006), *Integruojamųjų (papildomųjų) programų gairės* (2006).

Ar Lietuvos švietimas yra pasirengęs darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui, ar yra sukurtos visos prielaidos, reikalingos sėkmingam šios strategijos įgyvendinimui Lietuvos mokykloje – tai mažai tirta **mokslinė problema**, kurios analizei yra skiriamas šis darbas.

Tyrimo objektas:

Darnaus vystymosi strateginių nuostatų įgyvendinimo prielaidos Lietuvos mokykloje.

Tyrimo tikslas:

Atskleisti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo prielaidas Lietuvos švietime.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti darnaus vystymosi koncepcijos politinius ir teisinius aspektus.
2. Apžvelgti darnaus vystymosi strategines nuostatas švietimui.
3. Išanalizuoti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo prielaidas švietimui, sukuriant jų įgyvendinimo mokykloje teorinį modelį.
4. Išanalizuoti, kaip įgyvendinamos darnaus vystymosi strateginės nuostatos Lietuvoje.
5. Pasitelkus atvejo analizės metodą, išanalizuoti X vidurinės mokyklos pasirengimą įgyvendinti darnaus vystymosi strategijos nuostatas ir ištirti pedagogų požiūrį.
6. Ištirti švietimo ekspertų požiūrį į darnaus vystymosi strateginių nuostatų įgyvendinimą mokykloje.

Darbo hipotezės:

Šiandienos mokyklų pedagogai nesusipažinę su darnaus vystymosi strateginėmis nuostatomis, tiesiogiai jų netaiko praktikoje.

Tyrimo metodologinis pagrindimas

Tyrimui remiamasi darnaus vystymosi koncepcija ir strateginėmis nuostatomis, suformuluotomis „Darbotvarkėje 21“ ir Rio deklaracijoje (1992), Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos Komiteto Darnaus vystymosi švietimo strategijoje (2005), Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2003).

- Tyrimui pasirinkta kokybinių tyrimų metodologija, leidžianti analizuoti tyrimo problemą per ugdytojų, pagrindinių švietimo politikos įgyvendintojų, perspektyvą.

Tyrimo metodai: darnaus vystymosi strateginių dokumentų analizė, mokslinės literatūros analizė, švietimo dokumentų analizė, atskiro atvejo analizė, anketinė apklausa, interviu, statistinė duomenų analizė.

Tiriamieji: Vilniaus „N“ vidurinės mokyklos pedagogai.

Darbo mokslinis naujumas ir praktinis reikšmingumas

Remiantis darnaus vystymosi strateginėmis nuostatomis švietimui, parengtas darnaus vystymosi švietimui (mokyklai) taikomas modelis. Modelyje išskirtos, praplėstos ir papildytos prielaidos tapo pagrindu anketos teiginiams. Išsamiai išanalizuota darnaus vystymosi koncepcija politiniu, teisiniu, edukologiniu aspektu;

- Palygintos darnaus vystymosi strategijos švietimui prielaidos tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu;
- Parengtas darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo prielaidų Lietuvos švietime modelis;
- Atlikta „N“ vidurinės mokyklos pedagogų požiūrio ir taikymo ugdymo procese darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo prielaidų analizė taikant atvejo metodą;
- Iširta, kaip mokyklos pedagogai suvokia darnaus vystymosi koncepciją ir išsiaiškinta ar pasirengę ją taikyti ugdymo procese.
- palyginti mokytojų ir ekspertų požiūriai į darnų vystymąsi, sampratos suvokimą, ateities perspektyvas integruojant darnų vystymąsi į ugdymo procesą.

Darbo struktūra

Darbo turinį sudaro: įvadas, trys pagrindiniai skyriai, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (šaltiniai), priedai.

DARNAUS VYSTYMOŠI KONCEPCIJOS POLITINIAI IR TEISINIAI ASPEKTAI

Darnus vystymasis – tai XXI amžiaus naujas požiūris į globalų pasaulio vystymąsi. „Kaip bežiūrėtum, šiandien retas mūsų nejuočia, kad atsidūrėme istoriniame lūžyje, kada būtina peržiūrėti, pasverti visa, kuo ligi šiol gyvenome, ir apsispręsti, kaip toliau gyvensime. Retai pasitaiko taip aštriai jausti istorinės epochos ribą ir kiekvieno mūsų galią padėti ar stabdyti ateinantį rytojū. Šiuo metu turime posttotalitarinę, pilną nerimo, pasimetusią ir deformuotą visuomenę. Vyksta staigus, radikalus, kai kurių sričių brutalus lūžis, viso gyvenimo lūžis. Jam reikia kitokio mentaliteto, kartu ir kitokių vertybinių orientacijų žmogaus“ (Lukšienė, 2000, p. 174, 183).

1.1.Darnaus vystymosi švietimo koncepcijos analizė

1.1.1. Darnus vystymasis ir švietimas darniam vystymuisi

Darnaus vystymosi sąvoka. Šiandieną įvairūs šaltiniai informuoja apie darnią pasaulio plėtrą, darnų žmonijos vystymą, gamtą tausojančią plėtrą, kompetencijų ugdymą, integraciją bei pasaulio politikos svarbiausius aspektus darnos link. Vis dažniau girdime mūsų visuomenėje vartojant *darnus vystymas, subalansuota plėtra, darni plėtra, tausojanti plėtra, tvari plėtra, tausojantis vystymasis, tolygi raida ir panašias* sąvokas. Paskutiniaisiais metais švietimas ypatingai daug dėmesio skiria darnaus vystymosi atskirų komponentų gvildenimui, nors tiesiogiai nedeklaruoja. Šiandienos piliečiams labai svarbu teisingai suvokti šių sąvokų vartojimo reikšmę ir prasmę ne tik politiniu, moksliniu aspektu, bet ir sugebėti individualiai interpretuoti.

Darnaus vystymosi terminas kilęs iš anglų kalbos termino „*sustainable development*“. Pagal Čiegį R., „pats terminas „*darnumas*“ (*sustainability*) buvo pradėtas vartoti įvairiame kontekste ir ypač išpopuliarėjo Tarptautinei gamtos apsaugos sąjungai (IUCN) 1980 metais paskelbus Pasaulio apsaugos strategiją, kuri turėjo aiškų praktinį tikslą: „skatinti labiau sutelkti požiūrį į gyvų išteklių vadybą ir pateikti politines gaires. Kaip tai galėtų būti įgyvendinta“. Tai buvo visai naujas požiūris, bandęs kartu apimti gamtos išsaugojimą ir panaudojimą sujungiant aplinkosaugos ir plėtros tikslus. Nors pats terminas „darnus vystymasis“ ir nebuvo minimas tekste, bet Pasaulio apsaugos strategijos paantraštė „Gyvų gamtos išteklių, reikalingų darniam vystymuisi apsauga“ neabejotinai užakcentavo darnumo koncepciją. (baigiamasis Pasaulio apsaugos strategijos skyrius taip ir vadinosi: „Darnaus vystymosi link“, (Čiegis, 2003, p. 17).

Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos projekte pažymėtina, kad daugelis šalių susiduria su lingvistiniais sunkumais būtent dėl pirmojo šio termino žodžio, t. y. „*sustainable*“ atitikmens nacionaline kalba. Kadangi lietuvių kalba turtinga sinonimais, terminas „*sustainable*“ į lietuvių kalbą verčiamas kaip: *subalansuotas, tvarus, tausojantis, tolydus, darnus, harmoningas*. (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, projektas, 2003, p. 5). Anglų - lietuvių kalbų žodynai

terminui „*sustain*“ pateikia tokius atitikmenis: „iš)laikyti, paremti, (su)stiprinti, palaikyti, patirti, atlaikyti, pritarti, patvirtinti, nuosekliai perteikti / atlikti. Su priesaga „-able“ – „sustainable“, kuri žymi veiksmo (įvykdymo) galimybę, lietuvių kalboje verčiamas neveikiamuoju dalyviu: „išlaikomas, palaikomas, nuosekliai perteikiamas“ arba atliktino veiksmo savybę, verčiamas reikiamybės dalyviu: išlaikytinas, perteiktinas ir pan. (žr. Priedas 1). Kaip teigia R. Čiegis, pats žodis „*sustain* (-able, -ibility) kilęs iš lotyniško „*Sustenerere*“ ir reiškia „išlaikyti laike“, o anglų kalboje įsitvirtinęs nuo 1290 metų. Tokia šio termino reikšmė įpareigoja *darnų vystymąsi, darnią plėtrą* balansuoti tarp laiko šiandien ir ateityje (Čiegis, 2004, p. 87).

Tuo tarpu, dėl žodžio „*development*“ problemos kilo tik Lietuvoje. Visos kitos šalys naudoja tiesioginį šio žodžio vertimą – „vystymasis“, o Lietuvių kalboje vartojamas kaip: *vystymas* (-sis), *plėtra*, *raida*. Anglų - lietuvių kalbų žodynuose „*development*“ pateikiamas kaip: *plėtojimas(is)*, *plėtra*, *plėtotė*, *augimas*, *plėtimas(is)*; *vystymas(is)*, *iš(si)vystymas*, *raida*, *evoliucija*, *gerinimas*, *tobulinimas*, *(su)kūrimas*. Kadangi „*sustainable development*“ koncepcija daugiausia orientuota ne į kiekybinius, o kokybinius pokyčius, tai žodis *plėtra* (plėtimasis, ekspansija) visiškai neatitinka pačios šios koncepcijos esmės. Be to, šis žodis turėtų tiktį ir kitiems su „*development*“ susijusiems plačiai vartojamiems posakiams ir terminams, tokiems kaip išsivysčiusios šalys, besivystančios šalys ir pan.“ (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, projektas, 2003, p. 5) H. Daly nuomone, žodis „vystymasis“ nusako kokybinius fizinių atsargų struktūros bei naudojimo pokyčius, tobulėjant mūsų žinioms ir ekonomikai plečiant bei realizuojant savo potencialą (t.y. pamažu pereinant į geresnę būklę). Kai kas auga, jis tampa didesnis, kai plėtojasi, jis tampa skirtingas“ (Čiegis, 2003, p. 24).

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas mūsų pasirinktų sąvokų: *darnus vystymas*, *subalansuota plėtra*, *darni plėtra*, *tausojanti plėtra*, *tvari plėtra*, *tausojantis vystymasis*, *tolygi raida* atskirus terminus aiškina taip:

- „*darnus*“ - susiderinęs, suderintas, susiderinęs, harmoningas
- „*tvarus*“ - patvarus, tvirtas: ~ioji pusiausvyra, pastovus, nekintamas, ilgai trunkantis, nepraeinantis.
- *subalansuoti*, ~*avimas*: padaryti pusiausvyrą, sudaryti balansą (balansas - tarpusavyje susijusių dydžių pusiausvyra, santykis; tai vaizduojanti lentelė ar suvestinė), dažniausiai vartojamas kaip statistinis, ekonominis, buhalterinis terminas.
- „*tausoti*“ - taupiai, saikingai naudoti, vartoti, nešvaistyti, kad ilgiau pakaktų, saugoti, prižiūrėti, puoselėti.
- „*plėtra*“ - plėtotė, raida: Žemės ūkio p. Energetikos p.; plėtimasis, ekspansija.

- „*vystymasis*“ - daryti tobulesnį, sudėtingesnį, plėtoti, rutulioti, plėsti, rutulioti, plėtoti, daryti ką sudėtingesnį arba kitokį nei buvo; vystyti pramonę, mokslą. | sng. ~ymas: Vaiko ~ymas; Visuomenės ~ymasis.
- „*raida*“ - laipsniškas kitimas, plėtotė, plėtra: Mokslo raida, Kalbos raida, Kultūros raida.

Toks įvairialypis terminų vertimas suteikia galimybę geriau atskleisti reiškiamą mintį, bet tuo pačiu apsunkina susikalbėjimą. Kalbėdami apie ta patį skirtingais terminais, sudarome sąlygas gimi skirtingoms interpretacijoms. Tai patvirtina ir Nacionalinis darnaus vystymosi strategijos projektas (2003), kuriame teigiama, kad „esminių papildomų sunkumų dėl paties darnaus vystymosi „*sustainable development*“ termino kyla verčiant jį į kitų šalių kalbas. Ne išimtis ir lietuvių kalba. Per pastaruosius keliolika metų buvo pasiūlyta ir plačiau ar siauriau naudota daug šio termino variantų - *harmoningas vystymasis, tausojantis vystymasis, tvarus vystymasis, tvari plėtra, subalansuotoji raida, subalansuotas vystymas, subalansuotoji plėtra ir t. t.* Pastaruoju metu oficialiuose dokumentuose dažniausiai buvo naudojamas *subalansuotosios plėtros* terminas“. Priede (žr. Priedas 2) pateikiama „*sustainable development*“ sąvokos vertimas ir dažniausiai sutinkamas vartojimas įvairiuose raštuose bei dokumentuose. Lietuvių kalboje dažniausiai vartotini terminai yra *subalansuota plėtra* ir *darnus vystymasis*. Pakankamai dažnai vartojami *tvarios plėtros, darnios plėtros* terminai.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija 2003 metų lapkričio 4 dieną savo raštu Nr.S 1-569-(1.5) informavo, kad kalbos terminologai pritarė anglų kalbos termino "*sustainable development*" vertimui į lietuvišką atitikmenį "*darnus vystymas(is)*", kuris būtų tikslesnis nei dažniausiai vartojamas „*subalansuotos plėtros*“ terminas (Lietuvos Respublikos Seimas, 2003).

Nagrinėjant darnaus vystymosi koncepciją skirtingame kontekste, Gintautas Tiškus išvelgia skirtingų darnaus vystymosi terminų vartojimo galimybes, kurias būtų galima susisteminti į (Tiškus, Asa)

tvari plėtra - kalbant apie sąsajas su gamta ar jos komponentais;

darni plėtra - kalbant apie ūkio šakų sąsajas su socialiniais procesais, švietimą;

subalansuota plėtra - kalbant apie ekonominius-finansinius procesus.

G. Tiškaus pateiktame variante nėra darnaus vystymosi ir kitų sąvokų, tikriausiai dėl to, kad autorius gilinasi į miesto plėtrą ir statybą. Skiriasi ir sąvokos *raida* bei *plėtra*, teigia G. Tiškus: „Jei raida suprantama kaip savaiminė kažko kaita (galima tiek gerąja, tiek blogąja linkme), tai plėtra - reguliuojamas raidos procesas aplinkai ir visuomenei palankia kryptimi“.

Darnus vystymasis gali būti vartojamas kalbant apie socialinius, švietimo, aplinkos, ekonomikos procesus, siejančius visus bendrai tarpusavio darnai. Darnaus vystymosi koncepcijos linksnis, nukreiptas į save patį, kaip savaiminį procesą, rodo, kad tai ne vien žmogaus įtaka vykstantis procesas, bet kad tai įtakoja ir patį žmogų. Tai viso pasaulio vystymosi savaiminis

daugiau ar mažiau įtakotas procesas. Linksnio nukreipimas į save, įpareigoja kiekvieną deramai vykdyti bendrą susitarimą ir suteikia atsakomybę.

Švietimo darniam vystymuisi sąvoka. „Vis svarbesnėmis tampa darnaus vystymosi ir darnaus vystymosi švietimo sąvokos visuose lygmenyse formuojant tiek pasaulio, tiek švietimo politiką.“ (Salite, Pipere, 2006, p. 15).

Nuo 2002 metų, Hagos deklaracijoje pradėta vartoti darnaus vystymosi švietimo sąvoka „*education for sustainable development*“ (angl. k.). Formaliai ši sąvoka įteisinta 2005 metais Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos Komisijos darnaus vystymosi švietimo strategijoje (JEEK, 2005), o 2005 - 2014 metai Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos sprendimu yra paskelbti darnaus vystymosi švietimo dešimtmečiu.

P. Jucevičienės vadovaujamo tyrimo „Pedagogų rengimas Lietuvos aukštosiose mokyklose darnaus vystymosi švietimo kontekste“ ataskaitoje angliška sąvoka „education for sustainable development“ pateikta kaip „bendrujų visuomenės raidos dėsningumų projekcija švietimo sistemoje“ (Jucevičienė, 2006, p. 2). Užsienio leidiniuose galime rasti keletą skirtingų terminų, kurie skirtingai apibūdina darnaus vystymosi švietimo sąvoką. Tai taip pat parodo, kad labai svarbus kontekstas, kuris apibūdina švietimą, integruotą į darnų vystymąsi arba darnaus vystymosi siekį pasitelkiant švietimą. Žemiau pateiktoje lentelėje parodyti darnaus vystymosi švietimo anglų kalba terminai:

1 lentelė. **Darnaus vystymosi švietimo anglų kalbos terminų interpretacijos**
(Pipere, Latvia, p. 43)

Terminas	Interpretacija¹
Sustainable education	– darnus švietimas, kuris gali reikšti, kaip švietimo institucinį suderintą valdymą, bei suderintą tarpdalykinį ryšį.
Education for sustainable development (ESD)	– švietimas darniam vystymuisi (ar darnaus vystymosi švietimas), nurodo švietimo svarbą siekiant visuminių darnaus vystymosi tikslų. Švietimo įtaka.
Sustainable development in education	– darnus vystymasis švietime – darnaus vystymosi dimensijų: aplinkos, ekonomikos, socialinės, kultūrinės integravimas į švietimą.
Darnaus vystymosi švietimas (DVŠ - angliškai ESD).	gali būti analizuojamas per tradicinę švietimo filosofijos dimensiją ² .

¹ Interpretacija - (lot. *interpretatio* - aiškinimas) ko nors prasmės aiškinimas, komentavimas (KZod žodynas)

² Dimensija - dydžio vienetais reiškiamas matmuo (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas)

Pastebėta, kad „esminė darnaus vystymosi ypatybė yra integralumas, taigi ir švietimas turėtų būti grindžiamas visuminiu požiūriu į ekonomiką, visuomenės raidą bei aplinkos apsaugą bei kultūros kontekstą. Šiuolaikinio pasaulio problemos įgauna vis kompleksiškesnę formą, todėl siekiant jas spręsti telkiamas visų dalykinių sričių potencialas. Svarbu atskleisti reiškinių tarpusavio ryšius ir priklausomybes, atkreipti dėmesį ir puoselėti kultūros ir gamtos įvairovę“ (Darnaus vystymosi švietimo dešimtmetis 2005-2014).

Darnaus vystymosi švietimas – tai bendrųjų visuomenės raidos dėsningumų projekcija švietimo sistemoje. Darnaus vystymosi paradigma teikia konkretų kontekstą ir į visumą susieja įvairius švietimo uždavinius, žymi naują jo kokybės tobulinimo etapą. (Integracijų (papildomųjų) programų gairės, Darnaus vystymosi integruojamoji programa; 111. p. 21)

Išvados

1. Valstybinė lietuvių kalbos komisija 2003 metų lapkričio 4 dieną terminologai pritarė anglų kalbos termino "*sustainable development*" vertimui į lietuvišką atitikmenį "*darnus vystymas(is)*", kuris būtų tikslesnis nei dažniausiai vartojamas „subalansuotos plėtros“ terminas
2. Esminė darnaus vystymosi ypatybė yra integralumas, taigi švietimas turėtų būti grindžiamas visuminiu požiūriu į ekonomiką, visuomenės raidą bei aplinkos apsaugą bei kultūros kontekstą. Šiuolaikinio pasaulio problemos įgauna vis kompleksiškesnę formą, todėl siekiant jas spręsti telkiamas visų dalykinių sričių potencialas, visuose lygmenyse, visose srityse.

Skirtingas tos pačios koncepcijos terminų vartojimas suteikia mums galimybę labiau išreikšti pageidaujamą aspektą, bet kartu daro ir sudėtingą susikalbėjimą, keičia suvokimą ir esmę. Dėl šios priežasties galima nukrypti nuo pačios darnaus vystymosi koncepcijos, o dar blogiau - iš vis nuo jos atitolti ar „pamesti“ prasmę.

1.1.2 Darnaus vystymosi idėjų plėtra

Darnaus vystymosi (DV) koncepcija dažnai suvokiama intuityviai, bet kartu sunkiai paaiškinama konkrečiai. Tikslaus darnaus vystymosi apibrėžimo naudojimas yra gana problematiškas. Net konkrečiai išsiaiškinus visų terminų reikšmes bei vartojimo galimybes, DV koncepcija sunkiai suvokiama.

Remigijus Čiegis savo darbuose plačiai analizuoja darnaus vystymosi koncepciją ekonominiu aspektu. Jis teigia, kad *ekonominėje bei aplinkosaugos literatūroje pateikiama daugiau nei septyniasdešimt darnaus vystymosi apibrėžimų*. Užsienio literatūroje teigiama, kad šios

koncepcijos apibrėžimų galima suskaičiuoti apie 300 (M. Jacobsas priskaičiuoja net 386), kad apimtų visus nagrinėjamus koncepcijos aspektus (Čiegis, 2004).

Pati darnaus vystymosi sąvoka siejama su 1978 m. Stokholme organizuota Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos konferencija, skirta visuotinėms ekologinėms problemoms spręsti. Šioje konferencijoje buvo akcentuojama „jog yra tam tikros ekonominės plėtros ribos, o ekologinių problemų sprendimą būtina derinti su ekonomikos ir visuomenės plėtra“. Pagrindinė darnaus vystymosi koncepcija buvo suformuluota 1987 metais Pasaulio aplinkos plėtros komisijos, kuriai vadovavo G. H. Brundtland, ataskaitoje „Mūsų bendra ateitis“. Šioje ataskaitoje *subalansuota plėtra* apibrėžė kaip „**plėtra, tenkinančių žmonių reikmes dabar, neapribojant galimybių ateities kartoms tenkinti savąsias**“³. (Švietimo darbotvarkė 21, 2002, p. 9) **Darnus vystymasis** - tai toks vystymasis, kuris tenkina dabartinius visuomenės poreikius, nemažinant ateinančių kartų galimybių tenkinti savus poreikius. „Darnaus vystymosi koncepcija numato ribas – ne absoliučius limitus, bet ribojimus, uždedamus esamos technologijų bei socialinio organizavimo būklės aplinkos ištekliams ir galimybės absorbuoti žmonių veiklos efektus“ (Čiegis, 2004, p. 81).

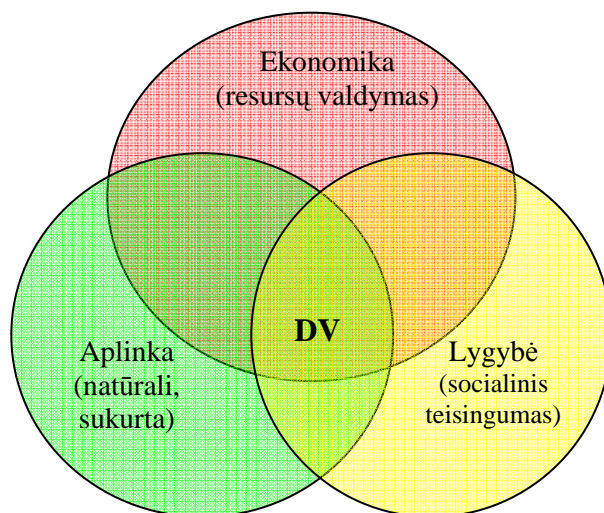
Būtent šis, G. H. Brundtland pateiktas apibrėžimas yra laikomas esminiu darnaus vystymosi koncepcijos apibrėžimu. Ataskaitoje buvo ypatingai akcentuota, kad darnus vystymasis turi būti pagrįstas ne tik ekonominių ir aplinkosauginių interesų derinimu, bet ir garantuoti valstybės vidaus bei tarpvalstybinių santykių socialinį teisingumą. Šio pranešimo idėja – aplinkos ir ekonominės plėtros tobulas papildymas. Svarbu ne tik ekonominio augimo kiekybė, bet ir kokybė bei žmonių gerovė greta ekonominio augimo. (Čiegis, 2004, p. 85).

R. Čiegis savaip interpretuoja šį apibrėžimą: **darnaus vystymosi koncepcija - „tai požiūris, leidžiantis nenutrūkstamai pagerinti dabartinę gyvenimo kokybę ne taip smarkiai naudojant išteklius, kartu paliekant ateities kartoms nesumažėjusias ar net išaugusias gamtos išteklių ir kitų vertybių atsargas“** (Čiegis, 2003, p. 12).

R. Čiegis savo darbuose teigia, kad darnus vystymasis įtraukia „poreikių“ koncepciją į vystymosi kontekstą, siekiant išteklių paskirstymo laike ir erdvėje problemą. Pagal R. Čiegį, darnaus vystymosi koncepciją sudaro du neatidėliotini tikslai: 1) užtikrinti tinkamą, saugų, gerą gyvenimą visiems žmonėms – gyvenimo gerovės kūrimas – tai plėtros, vystymosi tikslas, ir 2) gyventi ir dirbti atsižvelgiant į biofizines aplinkos ribas – tai darnos, subalansuotumo tikslas (Čiegis, 2004, p. 87).

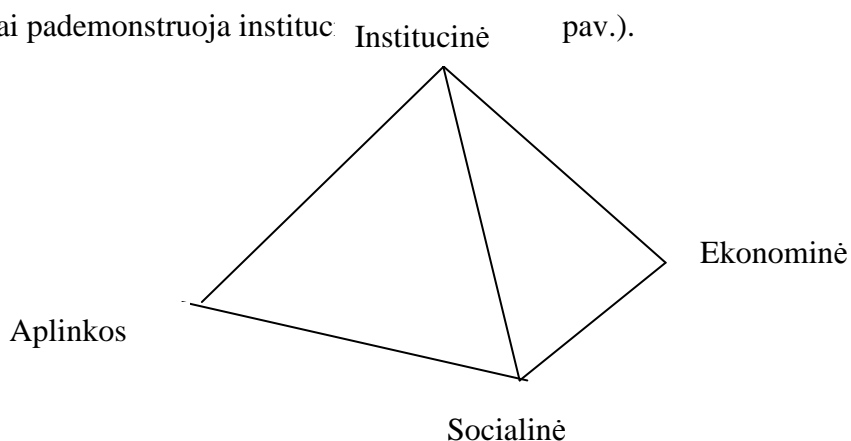
³ „Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs“ - The Brundtland Report (http://www.are.admin.ch/are/en/nachhaltig/international_uno/unterseite02330/)

Darnaus vystymosi koncepcijos pagrindą sudaro trys lygiaverčiai tarpusavyje susiję komponentai – aplinkos apsauga (aplinkos apsauga ir optimalus gamtinių išteklių naudojimas), ekonominis vystymasis (pagrindinių poreikių pasiekimas ir patenkinimas) ir socialinis vystymasis (žmonių grupių ir bendruomenių įgaliojimų išplėtimas) (UNESCO), (žr. 1 pav.).

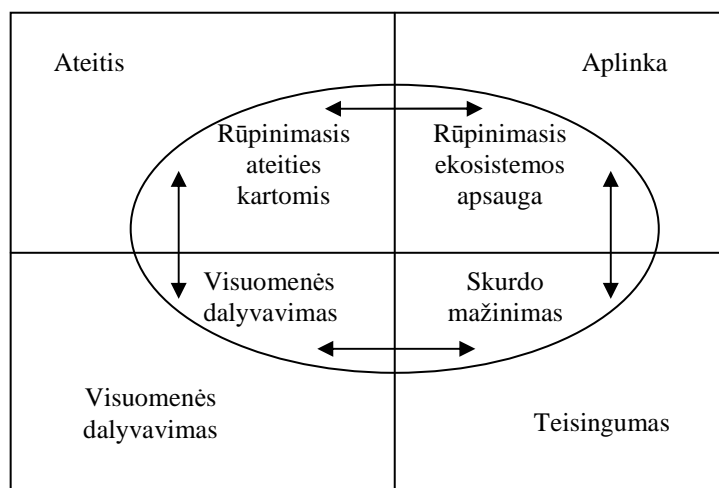
1 pav. **Darnaus vystymosi komponentai** (DV – darnus vystymasis)

Vykdamas darnaus vystymosi politiką, reikia atsižvelgti į institucinius matmenis, nes efektyviai įgyvendinti gali tik tinkamai funkcionuojančios institucijos. Tai labai svarbu DV įgyvendinant ir švietime. Ypatingai aktualu, kaip pačios institucijos pasirengusios ir kaip jos suvokia darnaus vystymosi koncepciją, kaip pateikiama informacija išorei, nes tai turės įtakos ir visos visuomenės suvokimui bei strateginiam įgyvendinimui. R. Čiegis pateikia labai paprastą schemą, kuri puikiai pademonstruoja instituc

2 pav. **Darnumo kategorijų tetraedras** (Čiegis, R., 2003)

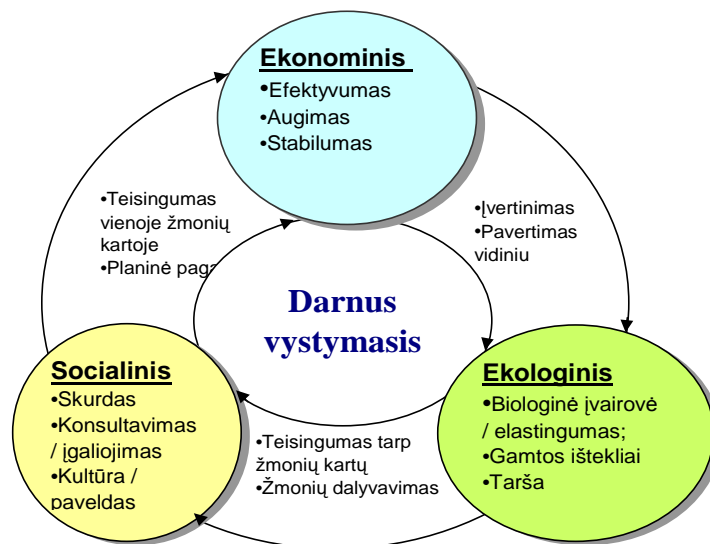
Rio de Žaneire priimta darnaus vystymosi įgyvendinimo veiksmų programa „Darbotvarkė 21“. Priimtoje Rio deklaracijoje nurodyti 27 pagrindiniai darnaus vystymosi principai, aiškiai nusakantys DV koncepciją (žr. Priedas 4). R. Tijūnaitienė, M. Vekterytė, J. Staponkienė, principus: ateities, teisingumo, visuomenės dalyvavimo bei aplinkos (žr. 3 pav.), (Tijūnaitienė, 2003, p. 43 - 53) Staponkienė (2003) pristatė PICABUE modelį, kuris parodo, jog darnus vystymasis apima 4 principus.

3 pav. **PICABUE darnaus vystymosi modelis** (Tijūnaitienė, R., Vekterytė, M., Staponkienė, J., 2003)

Šis darnaus vystymosi modelis apima keturias sritis, kurios yra glaudžiai susijusios ir daro įtaką viena kitai. Aktyvus visuomenės dalyvavimas siekiant lygybės mažina skurdą, visuomenė tampa labiau išsilavinusi, mažėja tarša, nes išsilavinusi visuomenė suvokia taršos pasekmes, geba reguliuoti savo poreikius. Rūpinimasis ekosistemos apsauga teikia daugiau vilčių ateities kartoms gyventi ne mažiau turiningai, nei dabartinei kartai.

Taigi, egzistuoja įvairių darnaus vystymosi koncepcijų, kurias pateikė vyriausybės, nevyriausybinių organizacijos, pramonės ar tyrimų organizacijos bei kitos suinteresuotos grupės. Tai atspindi tris skirtingus požiūrius į darnų vystymąsi, kurie vienas nuo kito labai priklausomi ir vienas kitą įtakoja, todėl tarp jų būtina darna. R. Čiegis pateikia schemą (žr. 4 pav.), kurioje vaizduojami šių trijų darnaus vystymosi požiūrių elementai ir jų vertinimas (visi trys elementai turi būti įvertinti vienodai).

4 pav. **Požiūriai į darnų vystymąsi** (Čiegis, R., 2003)

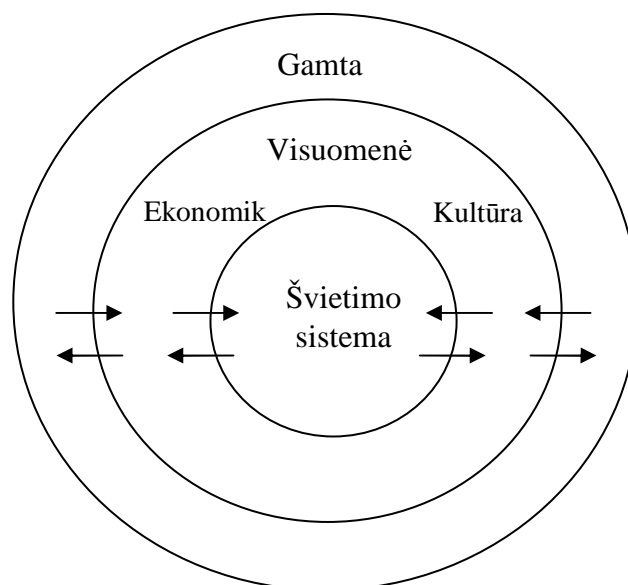
Taigi, apibendrinus darnaus vystymosi koncepciją, pastebime, kad ji nėra nauja, ir ją galima suskirstyti į tris dideles grupes: ekonomika, ekologija bei socialinį - kultūrinį požiūrį. Išvardintų požiūrių derinamumas ir naudojimas kaip priemonės darniam vystymuisi pasiekti, tai yra nelengvas uždavinys, nes visi trys darnaus vystymosi elementai turi būti vienodai įvertinti, teigia R. Čiegis. Darnaus vystymosi koncepcija tik keičia požiūrį - „kad visose pasaulio šalyse ir kiekvienos valstybės visose srityse – ekonomikos, mokslo, švietimo, socialinio aprūpinimo, aplinkosaugos – vyktų darnus vystymasis, esant kuo mažesniai susipriešinimui ir žalai žmogui bei aplinkai ir ateinančioms kartoms. Šiuo siekiu įtvirtinama nuostata, kad tik per kiekvieno žmogaus gerovę, jo išsilavinimą, saugumą, santykį su gamta bus pasiektas visapusiškas valstybės ir pasaulio darnus augimas ir vystymasis. Atsakomybė už planetą reikalauja globalaus solidarumo. Tai turėtų būti siejama su regioniniu darniu vystymuisi, tai yra vietos sąlygų bei galimybių pažinimu bei vietine, institucine, individualia atsakomybe.

1.1.3. Darnaus vystymosi švietimo koncepcija

DV švietimo koncepcija, kaip ir darnaus vystymosi koncepcija, apima tuos pačius tris pagrindinius aspektus: ekonomika, ekologija ir socialinį – kultūrinį vystymąsi ir dar daugiau, plačiau tiek horizontaliai, tiek vertikalčiai.

„Švietimas – tai ne tik viena iš žmogaus teisių, tai būtina darnaus vystymosi sąlyga ir esminė gero valdymo, pagrįsto sprendimų priėmimo ir demokratijos skatinimo priemonė“ – rašoma Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos Komisijos darnaus vystymosi švietimo strategijoje (2005, p. 3). Švietimas lemia evoliucinį vyksmą. Švietimas yra pagrindinis įrankis siekiant visuomenės sąmoningumo įgyvendinant ilgalaikius darnaus vystymosi tikslus ir nuolatinės globalios darnos, tai reiškia, kad švietimas yra pagrindinis įrankis visose srityse darniam vystymuisi įgyvendinti.

C. Hopkinsas teigia kad „Švietimas yra pagrindinis ir gyvybiškai svarbus elementas siekiant darnos“ (Hopkins, 2005, p. 149)

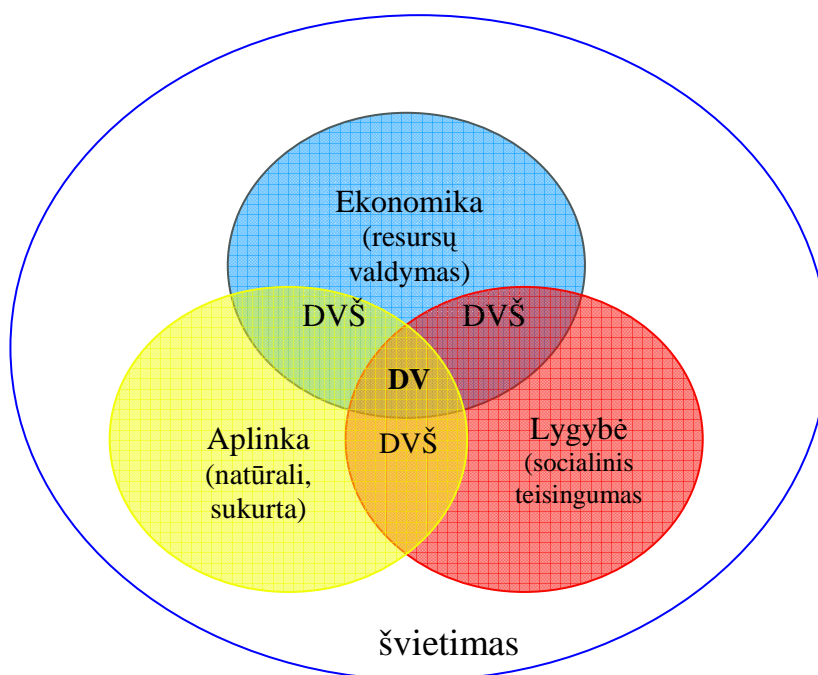

5 pav. Švietimo vieta ir įtaka darnaus vystymosi kontekste
(Darbotvarkė 21 – mokykloje, 2003)

Galima daryti prielaidą, kad jeigu švietimas nebus integruotas visose srityse, nebus svarbiausias visuose lygiuose, darnumo galima ir nepasiekti. Tik pasikeitus visuomenės požiūriui, jų veiklai galima tikėtis teigiamų rezultatų.

„Darbotvarkė 21 – mokykloje“ pateiktoje schemoje pavaizduota visos koncepcijos raiška – švietimas tai branduolys, apie kurį sukasi visos kitos sritys (žr. 5 pav.) Paveiksle matosi, kad švietimas yra sudedamoji dalis, kurią lemia ekonomika, visuomenės sandara ir kultūra. Tiek švietimas, tiek ugdymas nėra ir negali būti izoliuoti nuo ekonominių, socialinių ir kultūros veiksnių. Jų įtaka asmenybei kartais veiksmingesnė, nei formaliojo švietimo. Žmogaus ir visuomenės gyvenimo sąlygos priklauso nuo gamtos išteklių ir veikia aplinką. „Darbotvarkė 21 – mokykloje“ teigiama, kad „visas šias sistemas sieja sudėtingi tarpusavio ryšiai ir priklausomybės“ (2003, p. 7).

Veiksmingai spręsti darnaus vystymosi problemas sugebės tik kompetentinga ir išsilavinusi visuomenė su išugdytomis vertybinėmis nuostatomis, žiniomis, gebėjimais ir svarbos suvokimu. Švietimas lemia aplinkosaugos kultūrą ir etiką, vertybes ir pažiūras, įgūdžius ir elgesį. **Darnaus vystymosi švietimas – tai bendrųjų visuomenės raidos dėsningumų projekcija švietimo sistemoje.**“ – taip apie darnaus vystymosi įgyvendinimą švietime atsiliepia UNESCO virtualioje svetainėje (UNESCO, DVŠ dešimtmetis)

6 pav. **Darnaus vystymosi integravimas švietime**
(DV – darnus vystymasis, DVŠ – darnaus vystymosi švietimas)

Pastebėta, kad esminė darnaus vystymosi savybė yra integralumas, todėl švietimas turėtų būti grindžiamas holistiniu požiūriu į ekonomiką, visuomenės raidą bei aplinkos apsaugą bei kultūros kontekstą. (žr. 6 pav.) Švietime svarbu atskleisti reiškinių tarpusavio ryšius ir priklausomybes, atkreipti dėmesį ir puoselėti kultūros ir gamtos įvairovę“ (UNESCO, DVŠ dešimtmetis) Taigi, į darnų vystymąsi orientuotas švietimas yra platesnis nei aplinkosauginis ir aprėpia platų spektrą lygių galimybių, skurdo, demokratijos ir gyvenimo kokybės problemų, analizuojami jų socialiniai – kultūros bei politikos matmenys – teigia J Bugailiškytė.

Švietimas, orientuotas į darnų vystymąsi, plėtoja ir stiprina atskirų žmonių, bendruomenių, organizacijų, valstybių galias prisidėti prie darnaus vystymosi. Darnaus vystymosi švietimo svarbiausia funkcija yra ne tik skatinti diskusiją apie darnos palaikymą, bet ir pačios koncepcijos įgyvendinimą nuo vizijos link praktinio jos taikymo. Švietimas skatina žmones keisti savo požiūrius, kad galėtų kurti saugesnį, sveikesnį ir turtingesnį pasaulį, pasiekti aukštesnę gyvenimo kokybę. Lidija Laurinčiukienė (2005) akcentuoja, kad į darnų vystymąsi orientuotas švietimas ugdo kritinį

mąstymą, teikia žinių ir gebėjimų analizuoti naujas vizijas ir koncepcijas, atrasti naujų metodų ir priemonių“.

Darnaus vystymosi švietimo koncepcija interpretuojama labai įvairiai. Nors darnaus vystymosi strategija „Darbotvarkė 21“ startavo 1992 m., darnaus vystymosi švietimo koncepcija mūsų visuomenėje yra visai nauja arba mažai žinoma. Tam turi įtakos tai, kad pati darnaus vystymosi koncepcija yra įvairiai interpretuojama ir holistinė, tai ir darnaus vystymosi švietimo koncepcija sunkiai nusakoma konkrečiu apibrėžimu. Darnaus vystymosi švietimo sąvoka nėra dar labai plačiai ir giliai nagrinėjama Lietuvoje. Kiek plačiau ją analizuoja Latvijos švietimo politikai. Latvijos Daugavpilio universiteto, Darnaus švietimo institutas leidžia žurnalą „Mokytojų švietimas ir rengimas“⁴. Šiame žurnale pateikiami įvairūs moksliniai straipsniai, nagrinėjantys darnaus vystymosi švietimo koncepciją. Pagrindiniai autoriai A. Pipere, I. Salite, M. Kravale, V. Guseva ir kiti.

Suvokus, kad darnus vystymasis yra vienintelė perspektyva, galinti užtikrinti tinkamą žmogaus gyvenimo kokybę, naujas požiūris atėjo ir į švietimą. Švietimas turėtų tapti svarbiausia ekonomikos ir visuomenės kaitos iniciatyva (Gaidamavičius, 2005) Darnaus vystymosi švietimas – tai bendrųjų visuomenės raidos dėsningumų projekcija švietimo sistemoje. Darnaus vystymosi paradigma teikia konkretų kontekstą ir į visumą susieja įvairius švietimo uždavinius, žymi naują jo kokybės tobulinimo etapą (Integruojamųjų (papildomųjų) programų gairės).

Švietimas turėtų tapti svarbiausia ekonomikos ir visuomenės kaitos iniciatyva. *Darnaus vystymosi švietimas* - visą gyvenimą trunkantis procesas ir daug platesnis negu formalus švietimas“. (Jucevičienė, 2006, p. 16)

Išvados

1. Rio de Žaneire priimta darnaus vystymosi įgyvendinimo veiksmų programa „Darbotvarkė 21, Rio Deklaracija, kurioje nurodyti pagrindiniai darnaus vystymosi 27 principai, aiškiai nusakantys koncepciją.
2. Darnaus vystymosi koncepcijos pagrindą sudaro trys lygiaverčiai tarpusavyje susiję komponentai – aplinkos apsauga (aplinkos apsauga ir optimalus gamtinių išteklių naudojimas), ekonominis vystymasis (pagrindinių poreikių pasiekimas ir patenkinimas) ir socialinis vystymasis (žmonių grupių ir bendruomenių įgaliojimų išplėtimas).
3. Darnaus vystymosi švietimas – tai bendrųjų visuomenės raidos dėsningumų projekcija švietimo sistemoje. Darnaus vystymosi paradigma teikia konkretų kontekstą ir į visumą susieja įvairius švietimo uždavinius, žymi naują jo kokybės tobulinimo etapą.

⁴ Journal of teacher education and training, Institute of sustainable education, Daugavpilis University

1.2. Darnaus vystymosi švietimo strategijos raida pasaulyje ir Lietuvoje

Tarptautinių organizacijų vaidmuo kuriant darnaus vystymosi prielaidas. Darnaus vystymosi koncepcija įgyja vis svarbesnį atgarsį visame pasaulyje, o jos ištakos siekia 1972 metus. Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimas yra be galo svarbus ne tik dabarties, bet ir ateinančioms kartoms. Norint geriau suvokti darnaus vystymosi koncepcijos esmę, verta apžvelgti darnaus vystymosi ir švietimo darniam vystymuisi kelią – raidą bei aptarti tarptautinių organizacijų vaidmenį įgyvendinant darnaus vystymosi (DV) nuostatas.

Didelį vaidmenį kuriant darnaus vystymo švietimo strategiją atlieka Jungtinių Tautų Organizacija⁵ (JTO, Organizacija arba Jungtinės Tautos) įkurta 1945 m. (kurią sudaro 192 valstybės, t.y. praktiškai visos pripažintos nepriklausomos valstybės). Lietuva, kartu su Latvija į JTO priimta 1991 m. Pasaulio globalias problemas siekia spręsti bendradarbiaujant su kitomis tarptautinėmis organizacijomis ir agentūromis, tokiomis kaip: Tarptautine Darbo Organizacija (angl. ILO), Jungtinių Tautų Maisto produktų ir žemės ūkio organizacija (angl. FAO), **Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija** (angl. UNESCO), Pasaulinė Sveikatos Organizacija (angl. WHO), **Pasaulio banku** ir kitomis.

Kalbant apie darnaus vystymosi strategijos raidą reikia išskirti keletą svarbiausių datų ir įvykių, renginių, turinčių didelę įtaką ir švietimo darnaus vystymosi plėtotei.

1972 metais Stokholme vykusioje Jungtinių Tautų konferencijoje pirmą kartą aukščiausiu lygmeniu nagrinėtos globalinės aplinkosaugos problemos ir Jungtinės Tautos buvo paragintos parengti ir įgyvendinti aplinkosauginio švietimo programas. Aiškiai suformuluota nuostata, kad ekonominė plėtra turi vykti kuo efektyviau naudojant gamtos išteklius ir atsižvelgiant į daromą poveikį aplinkai.

1975 m. Jungtinės Tautos Belgrado (Jugoslavija) seminare priėmė Belgrado chartiją, sudariusią globalinį aplinkosauginio švietimo pagrindą (Pakalnis, 2006, p.9).

1977 m. UNESCO - globaliu mastu darnaus vystymosi švietimą koordinuojanti organizacija surengė konferenciją Tbilisyje (Gruzija) ir detalizavo aplinkosauginio švietimo tikslus ir uždavinius.

1980 m. Tarptautinių aplinkosauginių organizacijų ir institucijų pastangomis parengtas ir paskelbtas labai svarbus dokumentas – Pasaulio apsaugos strategija (World Conservation Strategy), kuri faktiškai padėjo Darnaus vystymosi strategijos pamatus.

1982 m. Jungtinių tautų Generalinė asamblėja priėmė Pasaulinę gamtos chartiją, kuri greta kitos istorinės Žmogaus teisių deklaracijos (1948) pagrindė žmogaus atsakomybę už gamtos ir

⁵ Jungtinių Tautų organizacijos pagrindinis tikslas - taikos išsaugojimas ir kolektyvinis saugumas, bendradarbiaujant visoms tarptautinėms bendruomenėms.

žmonijos ateitį bei pripažino, kad aplinkos griovimas gali sukelti civilizacijos ir jos ekonominių, socialinių ir politinių struktūrų žūtį. Buvo pabrėžta, kad žmonijos veikla turi būti grindžiama pagrindiniais ekologiniais principais ir, kad aplinka privalo būti išsaugota būsimoms kartoms.

1987 m. Darnaus vystymosi pagrindinės nuostatos konkrečiau buvo suformuluotos Jungtinių Tautų Aplinkos ir plėtros komisijos, kuriai vadovavo tuometinė Norvegijos aplinkos ministrė Gro Harlem Brundtland ataskaitoje „Mūsų bendra ateitis“ (Our Common Future). Šioje ataskaitoje buvo pateiktas ir darnaus vystymosi apibrėžimas: *darnus vystymasis, tai toks vystymasis, kuris tenkina dabartinius visuomenės poreikius, nemažinant ateinančių kartų galimybių tenkinti savus poreikius*. Akcentuota, kad darnus vystymasis turi būti pagrįstas ne tik ekonominių ir aplinkosauginių interesų derinimu, bet ir garantuoti valstybės vidaus bei tarpvalstybinių santykių socialinį teisingumą.

1989 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos konferencijoje buvo sukviestas pasaulinio masto susitikimas numatyti bendroms strategijoms, kurios sustabdytų žmonijos veiklos neigiamą poveikį aplinkos fizinei būklei ir skatintų aplinkosaugos požiūriu subalansuotą ekonomikos plėtrą visose šalyse.

1990 m. Pasaulinė visuotinio švietimo konferencijoje Jomtiene (Tailandė) išryškinta švietimo įtaka visuomenės išgyvenimui ypač sudėtingomis gamtos ir skurdo sąlygomis.

1992 m. Rio de Žaneire (Brazilijoje) Jungtinių Tautų sukviesta pasaulinė aukščiausio lygio konferencija, kurioje dalyvavo 178 valstybių (vyriausybių) vadovai., tarp jų ir Lietuvos, priėmė 21 amžiaus darbotvarkės programą: „Aplinkos ir plėtros Rio Deklaraciją“, „Darbotvarkę 21“ - pasaulinę darnaus vystymosi veiksmų programą. Vadovai savo parašais patvirtino darnaus vystymosi kelio pasirinkimą. Įteisinta ir pripažinta darnaus vystymosi koncepcija, bei įteisinti švietimo darniam vystymuisi principai pasaulio mastu. Maurice F. Strong⁶ teigė, kad „plačiausi pasaulio visuomenės sluoksniai renkasi ne pražūtingo vartojimo, o atsinaujinimo ir išmintingos pusiausvyros kelią“. Išreikštas vieningas aplinkos, ekonomikos ir socialinio vystymosi holistinis požiūris. Rio deklaracija ir „Darbotvarkė 21“ veiksmų programa turėtų tapti kiekvieno žmogaus darbotvarke (Darbotvarkė 21, p. 5-6).

1993 m. Jungtinės tautos įsteigė darnaus vystymo komisiją, kurios 6-oje sesijoje (1998 m.) buvo priimtos rezoliucijos švietimo ir informacijos klausimais.

1993 - 2000 m. įvyko daug tarptautinių renginių: Pasaulinė žmogaus teisių konferencija (Viena, 1993 m.), Pasauliniai aukščiausio lygio susitikimai socialinio vystymo (Barbados, 1994 m.), saugaus maisto (Roma 1996 m.), aplinkos ir visuomenės (Salonikai, 1997 m.) klausimais. Pabrėžtas švietimo vaidmuo visuomenės gyvenime, švietimo įtaka jos stabiliai raidai, saugumo užtikrinimui.

⁶ Maurice F. Strong, Generalinis sekretorius, Jungtinių Tautų Aplinkos ir plėtros konferencijos.

2000 m. Jungtinių Tautų generalinis sekretorius Kofi Ananas (Kofi Annan) sukvietė 147 valstybių ir vyriausybių vadovus į Tūkstantmečio viršūnių susitikimą, kurio tikslas - kreiptis į pasaulio lyderius ir paprašyti dar kartą patvirtinti jų apsisprendimą kovoti su skurdu ir socialine atskirtimi, įveikti ŽIV/AIDS, maliariją ir kitas ligas, dirbti taikos labui ir padėti mažiausiai išsivysčiusioms šalims siekti pažangos. Valstybių ir vyriausybių vadovai pareiškė, kad pagrindinis šiandieninio pasaulio tikslas – užtikrinti, kad globalizacija taptų pozityvia viso pasaulio tautų varomąja jėga. Taigi buvo suformuluoti **tūkstantmečio tikslai**: 1) panaikinti ypač gilų skurdą ir bada; 2) užtikrinti visapusišką pradinį ugdymą; 3) skatinti lyčių lygybę ir daugiau teisių suteikti moterims; 4) sumažinti vaikų mirtingumą; 5) stiprinti gimdyvių sveikatą; 6) įveikti ŽIV/AIDS, maliariją ir kitas ligas; 7) užtikrinti nuoseklią aplinkos apsaugą; 8) suburti pasaulio visuomenę tolimesnei žmonijos raidai užtikrinti (Wikipedia, Jungtinių Tautų Organizacija).

2000 m. Dakare (Senegalas) vykusiame Pasauliniame švietimo forume buvo atnaujinta pasaulinės programos „Švietimas visiems“ strategija ir parengtas Dakaro švietimo forumas, kurio rekomendacijomis 2002 metais pristatyta „Švietimas visiems“ strategija (UNESCO, „Švietimas visiems“). Remiant Dakaro veiksmų plane numatytų tikslų įgyvendinimą, atskirose šalyse pradėti kurti nacionaliniai švietimo forumai, rengiami nacionaliniai veiksmų planai, ypatingą dėmesį teikiantys pagrindiniam ugdymui kaip itin svarbiai tęstinio, visą gyvenimą trunkančio mokymosi grandžiai (Nacionalinis švietimo forumas, Lietuvos „Švietimas visiems“ veiksmų plano gairės)¹. (Lietuvoje Nacionalinis švietimo forumas buvo įkurtas 2001 m.) Forumo dalyviai suformulavo pasaulio visuomenei kolektyvinį įsipareigojimą užtikrinti „kiekvieno visuomenės piliečio“ švietimą ir priėmė dokumentą „Dakaro veiksmų planas. Švietimas visiems: kolektyvinių įsipareigojimų vykdymas“. (UNESCO, „Švietimas visiems“)

2002 m. Jahanesburge (Pietų Afrikos Respublika) įvyko pasaulinis aukščiausio lygio susitikimas⁷ darnaus vystymosi klausimais (Rio + 10), Rio de Žaneiro konferencijos pažangai aptarti. Šio susitikimo metu pasaulio vadovai buvo kritikuojami, kad labai lėtai arba visai yra nevykdomas darnaus vystymosi strateginis susitarimas. Po išsakytų nepasitenkinimų, susitikime buvo priimta Pasaulinės darnaus vystymo konferencijos deklaracija ir įgyvendinimo planas. Pasiūlyta darnaus vystymo koncepciją nagrinėti visose švietimo pakopose bei rekomendavo paskelbti Švietimo darniam vystymuisi dešimtmetį (nuo 2005m.).

Aptariant **regionine iniciatyvas** ir įgyvendinimo priemones labiausiai akcentuojama **informacijos sklaida, mokslo tyrimai, švietimas**. Minėtame Įgyvendinimo plane (2002) nurodoma, kad būtent išsilavinimas turi lemiamą reikšmę skatinant darnų vystymąsi.

⁷ Johannesburg Declaration (world Summit on sustainable development, Johannesburg 2002)

2003 m. 5-ojoj Europos aplinkos ministrų konferencijoje „Aplinka Europai“ paskelbtas pareiškimas apie švietimo darniam vystymui reikalingumą ir pasiūlyta rengti regionines Švietimo darnaus vystymosi strategijas.

2005 m. Vilniuje (Lietuva) aprobuotas Europos ekonominės komisijos parengtas *Švietimo darniam vystymuisi strategijos projektas* Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos valstybių Aplinkos ir švietimo ministerijų aukšto lygio atstovų susitikime (Pakalnis, 2006, p. 10). Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komiteto darnaus vystymosi švietimo strategija priimta 2005 kovo 17-18 d., Vilniuje.

Regioninė darnaus vystymosi strategijos raida. 1992 metais įteisinus darnaus vystymosi koncepciją, Pasaulio mastu buvo priimtas susitariamas, kad kiekvienas regionas, valstybė įsipareigoja parengti, atsižvelgiant į šalies poreikius, nacionalinę darnaus vystymosi strategiją. Pavyzdinės iniciatyvos ėmėsi Baltijos jūros regionas. **1996** metų gegužės mėnesį Baltijos jūros valstybių ministrai pirmininkai nusprendė, kad reikia išvystyti regioninę „Darbotvarę 21 Baltijos jūros regione“. **1998 m.** Nyborge, Baltijos jūros regiono Užsienio reikalų ministrai patvirtino „Baltijos jūros regiono Darbotvarę 21 – Baltija 21“⁸. Darbotvarė apima darnaus vystymosi uždavinius bei veiklos programą ir yra suskirstyta į septynis ypač svarbius darniam vystymuisi sektorius: žemės ūkio, energetikos, žuvininkystės, miškininkystės, pramonės, turizmo ir transporto bei teritorinio planavimo. Sektorių uždaviniai remiasi „Darnaus vystymosi Baltijos jūros regione 2030 vizija“ (Baltijos 21, ataskaita, 2004).

Pastebėtina, kad atskiras švietimo sektorius strategijoje nebuvo išskirtas. Pradėjus įgyvendinti „Baltija 21“ pripažinta, kad tik švietimo įtaka įmanoma pasiekti ilgalaikių darnos tikslų. Ir tik vėliau, regiono švietimo ministrų susitikime, įvykusiame 2000 m. kovo mėnesį Hagos rūmuose Stokholme (Švedija), nutarta parengti „Švietimo darbotvarę 21“ bei sukurti ministerijų, įvairaus lygmens administracijų bei institucijų tinklą. Formaliojo švietimo, aukštojo mokslo ir neformaliojo (daugiausia – suaugusiųjų) švietimo darbo grupės buvo įpareigosios iširti esamą patirtį ir išteklius. 2000 m. Kolpinge (Danija) vykusiame Baltijos jūros regiono valstybių ministrų pirmininkų susitikime švietimas buvo įvardytas kaip sektorius, įtakoiantis darnų vystymąsi regione. Vėliau, 2002 m., Švietimo sektorius buvo įtrauktas į „Baltijos Darbotvarę 21“ ir parengta „Darbotvarė 21 – Švietimas“ – „Baltija 21Š“. Ši „Švietimo darbotvarė 21“ turi didžiausią įtaką ir šiandienos Lietuvos švietimo politikai bei kitoms Baltijos, Europos, Pasaulio valstybėms, (Baltija 21 ataskaita, 2004).

Lietuvos darnaus vystymosi strategijos raida. **1992 m.** Lietuvos Prezidentas, kartu su kitais pasaulio vadovais, pasirašė pasaulinę darnaus vystymosi strategiją „Darbotvarė 21“.

⁸ „Baltic 21“, Nr. 1/98, /Agenda 21 for the Baltic Sea Region - Baltic 21. Adopted at the 7th Ministerial Session of the Council of the Baltic Sea States, Nyborg, June 22–23, 1998/

1996 m. Seimas priėmė Lietuvos aplinkos apsaugos strategiją. Parengtos Nacionalinė bendrosios klimato kaitos įgyvendinimo strategija, Biologinės įvairovės išsaugojimo strategija, Visuomenės aplinkosauginio švietimo strategija (1998).

2000 m. vadovaujantis Visuomenės aplinkosauginio švietimo strategijos gairėmis, Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerija kartu su Regioninio aplinkos centro biuru Lietuvoje pradėjo įgyvendinti švietimo perorientavimo link darnaus vystymosi projektą „Ugdymas darniam vystymuisi“.

2003 m. patvirtinta Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, kuri buvo parengta vadovaujantis Europos Tarybos susitikimo (Barselona, 2002 m.) rekomendacijomis ir Pasaulio valstybių ir vyriausybių vadovų susitikimo Johanesburge (2002 m.) Įgyvendinimo planu. Pagrindinis Lietuvos darnaus vystymosi siekis - pagal ekonominio ir socialinio vystymosi, išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius iki 2020 m. pasiekti esamą ES vidurkį, pagal aplinkos taršos rodiklius – neviršyti ES leistinių normatyvų, laikytis tarptautinių konvencijų, ribojančių taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų. Švietimas šioje strategijoje yra viena iš 11 prioritetinių sričių - t.y. švietimo ir mokslo vaidmens didinimas siekiant darnaus vystymosi (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003).

Išvados:

1. Įgyvendinant darnaus vystymosi strategines nuostatas visose srityse ir įvairiuose lygmenyse švietimas yra labai svarbus. Švietimas tampa svarbiausias darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo įrankis, didžiausią įtaką darantis, keičiant žmonių, visuomenės požiūrį į atsakomybę ir darnią veiklą. Nuo žmogaus veiklos krypties ir jo visapusiškai teisingo požiūrio priklauso viso pasaulio vystymosi kryptis tiek ekonomikos, tiek aplinkos išsaugojimo, natūralios evoliucijos ir galimybių gyventi geriau.
2. Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerija kartu su Regioninio aplinkos centro biuru Lietuvoje pradėjo įgyvendinti švietimo perorientavimo link darnaus vystymosi projektą „Ugdymas darniam vystymuisi“ (2000 - 2003).
3. 2002 metais priimta Baltijos jūros regiono „Švietimo darbotvarkė 21“.
4. 2003 metas Lietuva patvirtino Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją.
5. Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komiteto darnaus vystymosi švietimo strategija priimta 2005 kovo 17-18 d., Vilniuje.

Darnaus vystymosi švietimo prielaidų kūrimas Lietuvoje. Darnaus vystymosi strategijoje „Darbotvarkė 21“ pabrėžiama, kad „švietimas, įskaitant formalųjį švietimą, visuomenės informavimą ir kvalifikacijos tobulinimą, pripažįstamas procesu, padedančiu žmogui ir visuomenei pilnai atskleisti savo galimybes. Švietimas lemia darnų vystymąsi bei žmonių gebėjimą spręsti

aplinkos ir plėtros problemas“ („Darbotvarkė 21“). Darnaus vystymosi strategijos „Darbotvarkė 21“ pagrindu parengtos regioninės darnaus vystymosi strategijos „Baltija 21“ ir Baltijos jūros regiono „Švietimo darbotvarkė 21“. Minėtuose strateginiuose dokumentuose švietimas akcentuojamas kaip labai reikšmingas visiems sektoriams todėl, kad visiems reikia naujų žinių ir gebėjimų deramai atsakyti į darnaus vystymosi iššūkius visuomenėje bei įvardijama kaip priemonė visuomenės sąmoningumui ugdyti, nes visuomenės raidą lemia mąstymo kaita (Baltijos jūros regiono „Švietimo darbotvarkė 21“, 2002).

Lietuvoje galima vadovautis Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos Komiteto Darnaus vystymosi švietimo strategija. JTEEK DVŠ tikslas yra „paraginti JTEEK valstybes nares plėsti ir integruoti Darnaus vystymosi švietimą į savo formaliojo švietimo sistemas – į visus atitinkamus dalykus, taip pat į neformalųjį švietimą ir savišvietą. Visuomenė taip įgis darnaus vystymosi žinių ir gebėjimų, didės žmonių kompetencija ir pasitikėjimas, taip pat galimybės siekti sveiko ir našaus gyvenimo, nesikertančio su gamta, rūpinantis visuomeninėms vertybėmis, lyčių lygybe ir kultūrų įvairove“ (JTEEK darnaus vystymosi strategija, 2005, p. 5). Šios strategijos tikslui įgyvendinti keliami šie uždaviniai:

1. užtikrinti, kad politika bei reguliavimo ir vykdomoji sistemos prisidėtų prie DVŠ įgyvendinimo;
2. skatinti darnų vystymąsi per formalųjį ir neformalųjį mokymąsi bei savišvietą;
3. suteikti pedagogams kompetencijų įtraukti darnaus vystymosi klausimus į mokymo procesą;
4. užtikrinti, kad būtų prieinamos tinkamos DVŠ priemonės ir medžiaga;
5. skatinti DVŠ tyrimus ir plėtrą;
6. JTEEK regione stiprinti bendradarbiavimą DVŠ srityje visais lygmenimis.

Ši Jungtinių tautų Europos Ekonomikos komiteto darnaus vystymosi švietimo strategija aiškiai nusako švietimo svarbą darniame vystymesi ir darnaus vystymosi integravimo į švietimą prielaidas. Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos narės skatinamos priimti šią strategiją ir įgyvendinti nacionaliniu lygmeniu. Lietuva yra parengusi Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją ir iki 2008 metų ketina parengti Nacionalinę darnaus vystymosi švietimo strategiją.

JTEEK Švietimo darniam vystymuisi strategija grindžiama šiais principais (Darnaus vystymosi švietimo strategija, 2005) (žr. Priedas 16):

- darnaus vystymosi samprata yra kintama (įgijus daugiau patirties, sprendimai gali keistis);
- DVŠ apima tarpusavyje susijusius aplinkosaugos, ekonomikos ir socialinius klausimus. Būtinai visuminis požiūris į pasaulį.
- formalios ir neformalios švietimo programos orientuotos į darnų vystymąsi;
- besimokančiųjų skatinimas kritiškai ir kūrybiškai mąstyti, svarstant ir vietas, ir pasaulio masto klausimus;
- DVŠ visą gyvenimą trunkantis procesas ir daug platesnis negu formalus švietimas;

- DVŠ turi būti įtrauktas į visų lygių (profesinį mokymą, pedagogų rengimą, tęstinį specialistų ir pareigūnų tobulinimą) mokymo programas;
- švietimo prieinamumo didinimas ir jo kokybės gerinimas;
- etinis aspektas – esminė DVŠ dalis, akcentuojant lygybę, vienybę ir dabartinės kartos bei kitų kartų tarpusavio priklausomybę;
- partnerystės principas – daugiadalykinis ir tarpdalykinis gyvenimo situacijų nagrinėjimas;
- savišvietos užtikrinimo principas;
- pedagogų rengimo ir perkvalifikavimo kokybė, galimybė keistis patirtimi – DVŠ sėkmės garantas;
- aukštos DVŠ mokymo ir mokymosi kokybės garantas – mokymo medžiagos turinys, kokybė ir prieinamumas;
- specialių DVŠ dalykų programų ir kursų rengimo būtinybės principas;
- švietimo bendruomenių ir kitų institucijų bendradarbiavimo principai;
- globalinių, regioninių, nacionalinių ir vietos aplinkos problemų analizės principas;
- tradicinių ir netradicinių švietimo metodų taikymo DVŠ principas (JTEEK DVŠ, 2005, p. 6-12).
- Politika, teisės aktai ir organizacinės priemonės privalo skatinti švietimą darniam vystymuisi. Galima išskirti pagrindinės veiklos sritis, skatinančias darnų vystymąsi:
 - formalusis, neformalusis švietimas ir savišvieta;
 - pedagogų kvalifikacija, jos tobulinimas;
 - DVŠ medžiagos ir priemonių prieinamumas;
 - DVŠ mokslinių tyrimų plėtotė.

Išanalizavus tarptautinius ir Lietuvos strateginius dokumentus: *Darbotvarkės 21 (1992)*, *Tūkstantmečio plėtros tikslus (2000)*, *Švietimas visiems (2002)*, *Lisabonos strategiją (2000)*, *Europos Sąjungos darnaus vystymosi strategiją (2001)*, *Baltijos jūros regiono Darbotvarkę 21 „Baltija 21“ (1998)*, *Darbotvarkė 21 – mokykloje (2003)*, *Hagos deklaraciją (2002)*, *Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komiteto darnaus vystymosi švietimo strategiją (2005)* bei *Lietuvos Respublikos Visuomenės aplinkosauginio švietimo strategiją (1997)*, *Valstybės ilgalaikės raidos strategiją (2002)*, *Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją (2003)*, *Lietuvos švietimo Konceptciją (1992)*, *Lietuvos švietimo strategijos gaires 2003-2012 m.*, *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepciją (2003)*, *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą (2003)*, *Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus (2003)*, *Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategiją (2003)*, *Švietimo stebėsenos tvarkos aprašą (2005)*, *Darnaus vystymosi švietimo konsultantų programą (2006)*, *Integruojamųjų (papildomųjų) programų gaires (2006)*, *Darnaus vystymosi rodiklius (2003)*

Išvados:

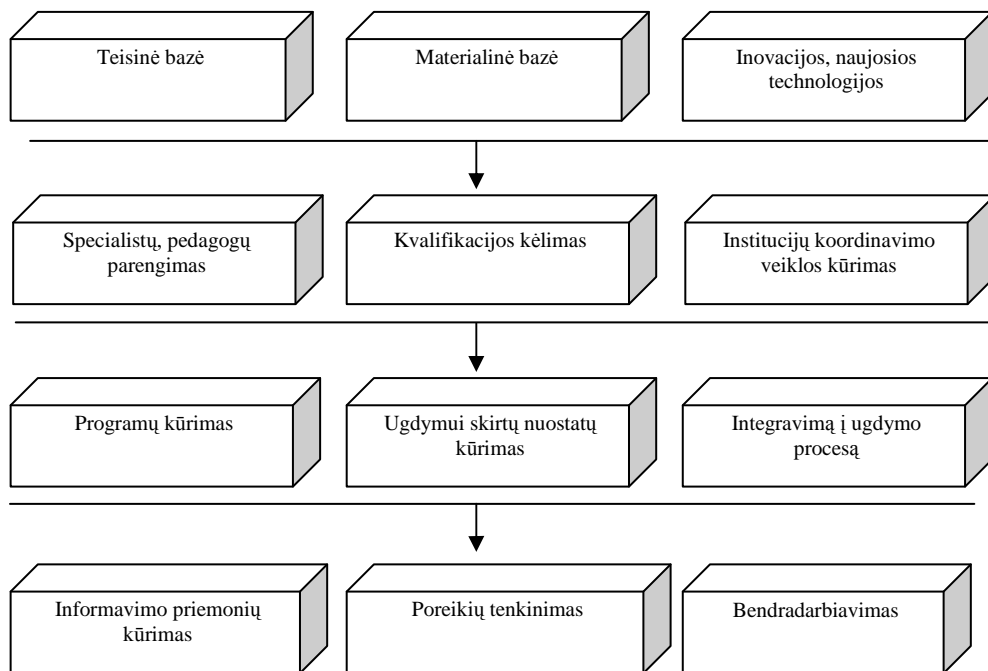
1. Darnaus vystymosi švietimas apima tarpusavyje susijusius aplinkosaugos, ekonomikos ir socialinius klausimus. Būtinai visuminis požiūris į pasaulį.
2. Politika, teisės aktai ir organizacinės priemonės privalo skatinti švietimą darniam vystymuisi.
3. Parengti darnaus vystymosi strateginių nuostatų įgyvendinimo tarptautiniai, Baltijos jūros regiono, Europos Sąjungos ir Lietuvos strateginiai dokumentai, kurie turėtų nuosekliai integruoti darnaus vystymosi koncepciją visose šalyse, visose srityse, visuose lygiuose, taip pat ir švietime.

DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGINIŲ NUOSTATŲ ĮGYVENDINIMAS LIETUVOS ŠVIETIME

2.1. Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo prielaidos mokykloje

Pagrindines darnaus vystymosi švietime prielaidas galime išskirti remiantis išanalizuotais minėtais strateginiais ES ir Lietuvos dokumentais. Viena svarbiausių jų įgyvendintojų – mokykla. Mokyklos pareiga diegti/ugdyti darnaus vystymosi nuostatas nuo pat vaikystės per formalųjį ir neformalųjį švietimą, integruojant DV į ugdymo turinį. Strategijos įgyvendinimui švietime aktualu sukurti teisinę bazę, kurioje būtų įteisinta pati darnaus vystymosi strategija, parengti geras, prieinamas priemones, numatyti DV įgyvendinimo būdus ir sąlygas, numatyti ir sukurti materialinę bazę, kurios lėšomis bus siekiama efektyvaus strategijos įgyvendinimo, diegti inovacijas ir naująsias technologijas, kurių dėka ieškoma efektyvesnių DV įgyvendinimo būdų, skleidžiančias DV idėjas kuo platesniam visuomenės ratui. Bet visų svarbiausia yra parengti pačius žmones darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui – valstybės tarnautojus, pareigūnus – tuos asmenis, kurie pirmiausiai prisiliečia prie strategijos, kadangi nuo jų pasirengimo priklauso visos valstybės žmonių požiūris, strategijos priėmimas, pasirengimas įgyvendinti visuose lygiuose ir visose srityse. Neabejotinai svarbu yra nuolatinis tiek specialistų, tiek pedagogų ir kitų visuomenės narių kvalifikacijos kėlimas ir nuolatinis žinių, įgūdžių ir gebėjimų atnaujinimas bei naujovių siekimas. Kad visa tai būtų siekiama kryptingai, labai svarbu įkurti atskiras institucijas veiklai koordinuoti, tobulinti ir informacijai skleisti. Kad institucijos galėtų kryptingai dirbti, būtina numatyta tikslingą darnaus vystymosi kryptį, parengti naujas, praktika patikrintas, efektyvias programas strategijai įgyvendinti visuose lygiuose ir visose srityse.

Galima daryti prielaidą, kad mokykla yra tokia institucija, kuri turi galimybę ir pareigą auginti naujai jaunąją kartą ateities visuomenei bei valstybei, todėl būtina parengti ugdymui priimtinas darnaus vystymosi nuostatas, kurti naujus metodus ir priemones, tinkamai paruošti mokytojus, motyvuoti ir skatinti juos darnaus vystymosi nuostatas įgyvendinti ugdymo procese (žr. 7 pav. ir priedas 11).

7 pav. **Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo švietime ir mokykloje priemonės**

Plačiau apie šių priemonių kūrimą mokyklai skaitykite priede 11. Šių priemonių dėka, išskirtos darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo mokykloje prielaidos remiantis pagrindinėmis darnaus vystymosi strateginėmis nuostatomis pagrindiniuose dokumentuose „Darbotvarkė 21, IV dalies, 36 skyriumi (1992), Nacionaline darnaus vystymosi strategijos, Švietimas ir mokslas skyriumi (2003), bei Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komiteto darnaus vystymosi švietimo strategija (2005), (žr. Priedas 12).

Pasauliniu mastu darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo veiklos planas turėtų atrodyti taip (žr. 8 pav.):

8 pav. **Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo veiklos planas**

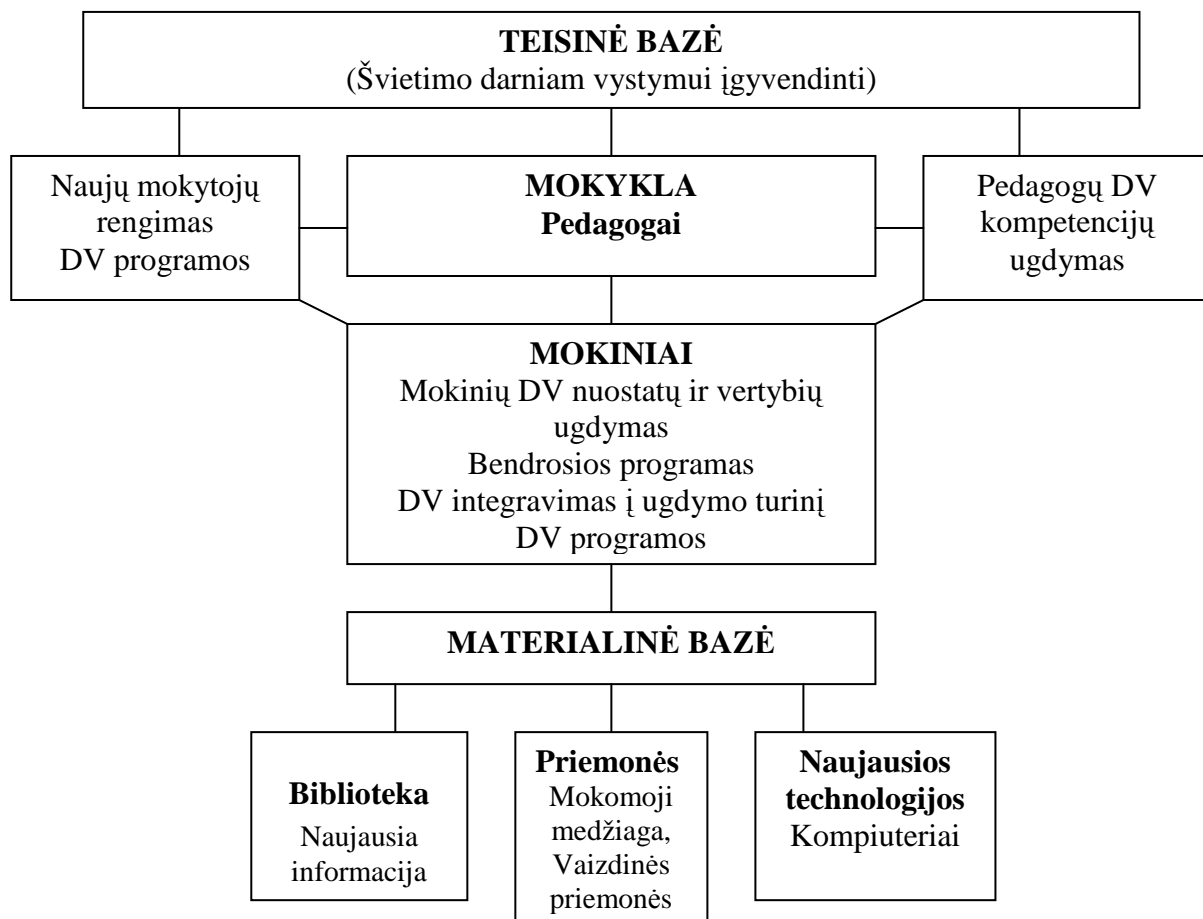
Darnaus vystymosi strategija gimusi, kaip ir visos strategijos, tam tikrai problemai spręsti, šiuo atveju ekonominės plėtros ir aplinkos apsaugos suderinimui, kartu įjungiant socialinę raidą. Problema aktuali pasauliui, todėl pasaulio mastu iškeltas tikslas, kurį priėmė dauguma pasaulio valstybių. Tikslas suvienija politines jėgas ir kuria teisinę bazę, t.y. numato veiksmus, kurių reikia imtis tikslui pasiekti. Numato priemones, kuriomis, kaip „įrankiais“ bus siekiami tikslai. Pagrindines priemones yra regioninės teisinės bazės kūrimas, kurios dėka kuriamos naujos programos, rengiami projektai, kurie kiekvienos valstybės prioritetais ir vietinėmis sąlygomis. Skatinama kurti nacionalinę teisinę bazę, kuri remtųsi vienos šalies poreikiais, požiūriu ir atsakomybe. Įgyvendinus pagrindines priemones – teisinės bazės kūrimą žemesniu lygmeniu, kuriamos sąlygos jų įgyvendinimui. Svarbiausias etapas yra tinkamai informuoti ir parengti valstybės tarnautojai, pareigūnus, kurių dėka bus kuriama tolimesnė teisinė bazė, kuriamos programos, materialinė bazė, informacinės priemonės. Žmogiškųjų išteklių dėka darnaus vystymosi koncepcija turi galimybę būti įtvirtinta visuomenėje, ekonomikoje, aplinkos apsaugoje ir kitose srityse. Svarbų vaidmenį čia vaidina žmonių požiūrio keitimasis ir motyvacija Mokykla, kaip svarbiausia institucija turėtų labai rimtai domėtis darnaus vystymosi strategija ir jos įgyvendinimo priemonėmis sąlygomis. 7 paveiksle pavaizduota darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui priemonių kūrimo mokyklai etapai.

2.2. Darnaus vystymo strateginių nuostatų įgyvendinimo švietime etapai

Suderinus Darbotvarkės 21 (1992) ir Nacionalines darnaus vystymosi strategines (2003) nuostatas švietimui, galima pastebėti, kad Lietuva įtraukia papildomai tik kelias prielaidas: rekonstrukcijos (mokyklų pastatų, institucijų), informacinės sklaidos: pedagoginę, specialią, politinę naujausią literatūrą, švietimo integraciją visuomenės švietimui, tarptautinį bendradarbiavimą, prieinamą pagrindinį išsilavinimą (Darbotvarkėje 21 – aktualus pradinis išsilavinimas), praretingų kryptių numatymą (technologijų, mokslo, švietimo), viso gyvenimo mokymosi. Lyginat šias dvi strategines nuostatas, galima pastebėti, kad Lietuva remiasi Darbotvarke 21 (1992), skiriasi tik pateikimas, įvardijimas, kuris sukelia šiek tiek sunkumų siekiant suderinti ir išskirti pagrindines nuostatas mokyklai.

Šioms prielaidoms įgyvendinti mokykloje įvykdyti pirmieji žingsniai: darnaus vystymosi nuostatos integruotos į ugdymo programas – *bendrašias programas ir išsilavinimo standartus*, parengta darnaus vystymosi *integruojamosios (papildomosios) programos gairės* (2006), *švietimo įstatyme* (2003), *švietimo strateginėse gairėse 2003 - 2012 m.* (2003) įvardintos darnaus vystymosi tendencijos, parengtas *švietimo stebėsenos tvarkos aprašas* (2005), *darnaus vystymosi švietimo konsultantų programa* (2006), išleisti mokykloms skirti leidiniai: „Darbotvarkė 21 – mokykloje“,

„Visa ko pradžia yra maža“, Reginos Ragaliauskienės „Darnaus vystymosi idėjos pradinėje mokykloje“ (darnaus vystymosi sampratos ugdymas per pasaulio pažinimo pamokas) (2004) ir kiti teisinį, informacinį pagrindą turintys leidiniai.

9 pav. Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo mokykloje etapai

Svarbiausia, kad Lietuvos valstybės vystymosi pagrindą sudaro Valstybės ilgalaikės raidos strategija, Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, sukurti matavimo rodikliai. Įdomus faktas, kad šalies vykdoma politika, teisine baze atspindi darnaus vystymosi strategiją, mokyklose vadovaujamosi darnaus vystymosi nuostatomis, bet ji nėra pakankamai, suprantamai pateikta visuomenei, nėra aiškiai apibrėžta samprata, o formuojamas naujas požiūris neatspindi darnaus vystymosi tendencijų. Tai galime spręsti iš dienraščiuose, informaciniuose leidiniuose pateiktų straipsnių temų ir turinio.

Nuveikti darbai. Klaipėdos universitetas yra įsteigęs edukologijos neakivaizdinės magistratūros programą „Darnaus vystymosi švietimo politika ir vadyba“, kurioje pateikiamos darnaus vystymosi tendencijas ikimokykliniame ir pradiniame ugdyme, išleista knyga „Pradinė mokykla ir darnus vystymasis: nuo teorijos iki praktikos“ (2006). Šiaulių universitetas taip pat analizuoja pradinio ugdymo tendencijas darniam vystymuisi. Labiausiai pažengęs yra Kauno technologijos universiteto

edukologijos institutas, kuris vykdo projektą „Darna. Visuomenės darnaus vystymosi tarpdalykinė jungtinė magistratūra“. Šio projekto partneriai Mykolo Riomerio bei Vilniaus universitetai. Mykolo Riomerio universitete parengtos keletą darnaus vystymosi magistratūros studijų programų: „Darnaus vystymosi politika“, „Darnaus vystymosi strateginis valdymas“, „Darnus vystymasis Baltijos jūros regione“ ir kitos.

Nuo 2004 metų atkreiptas dėmesys ir į pedagogų kvalifikacijos tobulinimą darnaus vystymo srityje. Pedagogų profesinės raidos centre ir Mokytojų informacijos centre pradėtos vykdyti pedagogų kompetencijų plėtotės programos. Pedagogų profesinės raidos centras vykdo projektus: „*Visuomenės darnaus vystymosi ir jo ugdymo tarpdalykinių kompetencijų plėtotė*“ bei „*Darnaus vystymas(is) ikimokyklinio ir pradinio ugdymo mokykloje*“, išleista Reginos Ragaliauskienės metodiniai patarimai pradinių klasių mokytojams „*Darnaus vystymosi idėjos pradinėje mokykloje. Darnaus vystymosi sampratos ugdymas per pasaulio pažinimo pamokas*“ (2004). Darnaus vystymo strateginėms nuostatomis įgyvendinti Lietuvos švietime parengti ir išleisti strateginiai dokumentai bei metodiniai-rekomendaciniai leidiniai:

- *Visuomenės aplinkosauginio švietimo strategija ir veiksmų programa* (1998),
- Šiaurės ir Baltijos šalių projektinė medžiaga *Kuriame savo mokyklą: ugdymo turinio ir pedagogų profesinės kultūros plėtotė* (1999),
- Baltijos jūros regiono *Švietimo darbotvarkė 21* (2002),
- *Darbotvarkė 21 – mokykloje* (2003),
- *Visa ko pradžia yra maža* (2003),
- *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija* (2003),
- Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komiteto *Darnaus vystymosi švietimo strategija* (2005),
- *Švietimas darniam vystymuisi Baltijos regione* (2006)
- *Darnaus vystymosi švietimo konsultantų programa* (2006),
- *Integruojamųjų (papildomųjų) programų gairės* (2006).

Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu 2006 m. atliktas pirmas išsamesnis „Pedagogų rengimas Lietuvos aukštosiose mokyklose darnaus vystymosi švietimo kontekste“ tyrimas, kuriam vadovavo Palmyra Jucevičienė (KTU, 2006).

2.3. Darnaus vystymosi kompetencijos kaip DV įgyvendinimo sąlyga

Teisinės bazės sukūrimas inicijuoja tolimesnių priemonių numatymą strateginėms nuostatomis įgyvendinti. Šiame etape svarbiausias yra švietimo darbuotojų ir mokytojų parengimas, nuo kurių didžia dalimi priklausys darnaus vystymo nuostatų diegimas ugdymo procese dirbant su

vaikais. Ugdyti kompetentingą jaunąją kartą gali tik kompetentingi pedagogai. Pedagogų darnaus vystymosi kompetencija yra būtina sąlyga DV strateginių nuostatų įgyvendinimui.

UNESCO teigia, kad vienas svarbiausių švietimo „raktinių“ žodžių – kompetencijos. Darnaus vystymosi švietimo tikslas – suteikti asmeniui žinių, padėti ugdytis gebėjimus bei vertybines nuostatas ir motyvaciją demokratiškai ir atsakingai veikti, prisidėti prie darnaus vystymosi siekių įgyvendinimo. Kompetencijai ugdyti būtina atskleisti ir panaudoti žinių ir gebėjimų taikymo praktikoje galimybes (UNESCO, švietimas).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2003) **kompetencija** apibrėžiama, kaip *mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytu žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma*.

Pagal P. Jucevičienę, kompetencija – tai individo žinios, mokėjimai, įgūdžiai, požiūriai, asmeninės savybės bei vertybės, lemiančios jo kvalifikacijos raišką arba gebėjimą veikti. Kad būtų vaizdžiau, autorė pateikia tokią schemą (žr. 10 pav.):

10 pav. P.Jucevičienės kompetencijos interpretacija (2006)

Nijolė Bankauskienė ir Gabija Bankauskaitė–Sereikienė² pripažįsta, kad svarbiausia naujo požiūrio formavime yra asmens, šiuo metu pedagogo, kompetencija. Konferencijoje „Besimokančios visuomenės iššūkiai pedagogų rengimui“ N. Bankauskienė **mokytoją** pristato, kaip „dvasingą, dorovingą, pilietišką, tautines bei patriotines nuostatas pripažįstantį, teisės norminių aktų bei mokytojo etikos normų besilaikantį asmenį“. Jo veikloje ryškios vertybinės orientacijos, skatinančios ugdytinius sekti kultūringo, išprusimo ir išsilavinusio mokytojo pavyzdžiu. Mokytojas yra nuolat tobulėjanti, besimokanti, savikritiška, gebanti perimti ir laiduoti Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas bei vertybes, asmenybė. Tai asmenybė, dalyvaujanti vertybių kūrimo, puoselėjanti atvirumą ir dialogiškumą“ (Bankauskienė, 2006). Kaip matome, mokytojui keliami labai dideli reikalavimai ir viena iš svarbiausių šiuolaikinių kompetencijų tampa mokymosi kaip mokytis kompetencija. Ši kompetencija susijusi su bendriausiomis tobulėjimo nuostatomis, žiniomis, gebėjimais (metodų būdų įvaldymu), kas labai svarbu darnaus vystymosi prielaidoms įgyvendinti (Bankauskienė, Anotacija). L.Galkutė (Galkutė, 2001) taip pat teigia, kad esminėmis tampa **bendrosios kompetencijos, reikalingos visiems**: ir mokytojams ir vaikams (žr. Priedas 15).

2007 m. Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintas Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas, reglamentuojantis mokytojo profesinės veiklos kompetencijas. Mokytojų kompetencijos suskirstytos į keturias pagrindines kompetencijas: bendrakultūrinę kompetenciją, profesinę kompetenciją, bendrąją ir specialiąją. Remdamiesi Mokytojo profesijos kompetencijos apraše (2007) pateiktomis kompetencijomis ir JTEEK Darnaus vystymo švietimo strategijos nuostatomis ((JTEEK DVŠ, 2005) galime išskirti tokias **mokytojo darnaus vystymosi švietimo kompetencijas**:

- Žino ir pritaiko profesinėje veikloje visuomenės darnaus vystymosi paradigmą.
- Žino ir pritaiko į darnų vystymąsi orientuoto švietimo strategines nuostatas, suvokdami jų įgyvendinimo vaidmenį švietimo kokybei gerinti.
- Žino ir taiko profesinėje veikloje aktualias ekonomikos, socialinės raidos ir aplinkos apsaugos tendencijas bei jų raišką įvairiuose kontekstuose ir asmens gyvenimoje.
- Geba savo dalyko turinyje atskleisti darnaus vystymosi temas ir orientyrus, įtraukia aktualias ekonomikos, visuomenės ir aplinkos problemas ir realias moksleivių gyvenimo situacijas.
- Planuodami ugdymo turinį ir jo įgyvendinimo priemones atsižvelgia į vietos bendruomenės ypatumus, bendradarbiauja su socialiniais partneriais.
- Organizuoja moksleivių mokymąsi, orientuodamiesi į jų pagrindinių kompetencijų plėtotę. Motyvuoja moksleivius pagal galimybes dalyvauti svarstant ir sprendžiant bendruomenės problemas.
- Bendradarbiauja su kolegomis, rengia ir įgyvendina tarpdalykinių (darnaus vystymosi) temų planus.
- Įtraukia moksleivius į mokymąsi, turinio ir proceso planavimą bei pasiekimų vertinimą.
- Nuolat vertina inovacijų įgyvendinimo savo profesinėje veikloje pasiekimus, analizuoja problemas ir perspektyvas.
- Formuoja ir įgyvendina savo mokymosi (kvalifikacijos tobulinimo) tikslus, atsižvelgus į savo institucijos reikmes ir visuomenės raidos aktualijas.

JTEEK Darnaus vystymosi švietimo strategijoje nurodyta, kad reikia didinti švietimo sektoriaus (visų švietime dirbančių asmenų), o ypač mokytojų kompetenciją prisidedant prie DVŠ strategijos įgyvendinimo (JTEEK DVŠ, 2005, p. 16). Todėl manoma, kad švietimo vadovai ir pareigūnai taip pat turėtų:

- siekti darnaus vystymosi žinių, kad galėtų suteikti būtinus patarimus ir konsultuoti;
- DVŠ kompetenciją ugdyti formaliam švietime ir neformaliam švietime;
- skatinti švietimo darbuotojų, mokyklų vadovų supratimą apie darnų vystymąsi;
- parengti DVŠ pripažinimo kriterijus profesinės kompetencijos srityje;
- diegti ir plėtoti darnų vystymąsi užtikrinančios vadybos sistemas;
- darnaus vystymosi klausimus įtraukti į visas pedagogų rengimo programas;

- DV klausimus įtraukti į pedagogų perkvalifikavimo programas;
- skatinti pedagogus dalintis sukaupta patirtimi.

Išvados:

1. Nuo mokytojų darnaus vystymosi kompetencijos labiausiai priklausys ar darnaus vystymo idėjos, šalies DV strateginės nuostatos pasieks mokinius, t.y. ar bus įgyvendinta DV strategija.
2. Vienomis iš svarbiausių pedagogų DV kompetencijų, laikomos bendrosiomis kompetencijomis, t.y. gebėjimas būti atviram ir nuolat mokytis bei integruoti DV nuostatas, temas į ugdymo turinį.
3. Siekiant užtikrinti DV strateginių nuostatų įgyvendinimą, mokytis t.y. kelti savo kvalifikaciją DV srityje privalo visame švietimo sektoriuje dirbantys asmenys.

2.4. Darnaus vystymosi nuostatų integravimas į ugdymo turinį

Darnaus vystymosi strateginių nuostatų įgyvendinimas turi atsispindėti visuose ugdymo lygmenyse, ugdymo turinyje ir ugdymo procese. DV strateginių nuostatų įgyvendinimas gali būti pasiektas tik integruojant DV principus ir idėjas į ugdymo turinį. Darnaus vystymosi nuostatos įvardintos Lietuvos Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose bei kituose švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose.

2006 m. Lietuvoje išleistos Integruojamųjų (papildomųjų) programų gairės, kurios papildo Bendrąsias programas atliepdamos pasikeitusius visuomenės raidos poreikius. Integruojamųjų (papildomųjų) programų gairės nusako integruojamųjų programų vaidmenį ugdymo procese, svarbiausius jų rengimo principus ir joms keliamus reikalavimus. Gairės skirtos integruojamųjų programų autoriams, ekspertams, pedagogams, švietimo politikams, visai švietimo bendruomenei (Integruojamosios (papildomosios) programų gairės, 2006). Integruojamosios (papildomosios) programos apibrėžia ugdymo turinį ir laukiamus rezultatus, atsižvelgiant į gyvenimo aktualijas ir su jomis susijusius švietimo poreikius. Pagrindiniai šių programų uždaviniai savo kontekstu artimi darnaus vystymosi siekiams. Pagrindiniai integruojamųjų programų siekiai yra:

1. Su konkrečių dalykų turiniu nesusietas požiūrių, nuostatų, gebėjimų ugdymas.
2. Turinio, kuris netelpa vieno dalyko rėmuose, pateikimas ir nagrinėjimas.
3. Pozityvaus elgesio, požiūrio ir vertybių ugdymas.

Šiuolaikinėje ugdymo teorijoje ir praktikoje pabrėžiama asmens kompetencijos atsakingai ir produktyviai veikti realiame socialiniame, ekonominiame, kultūriniame kontekste svarba (Integruojamosios (papildomosios) programų gairės, 2006). Integruojamosios programos skirtos aktualizuoti ugdymo turinį, siekiant jo integralumo ir spręsti įvairialypius švietimo uždavinius. Šiuo metu Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklai siūlomos Mokymosi mokytis, Komunikavimo ir informacinių komunikacinių technologijų (IKT), Pilietiškumo, Verslumo, Darnaus vystymosi ir Kultūrinio sąmoningumo integruojamosios programos (žr. Preidas 12).

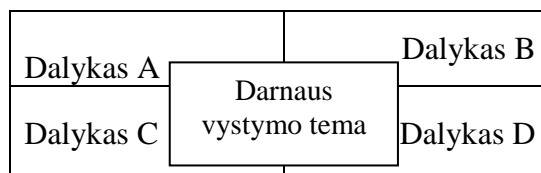
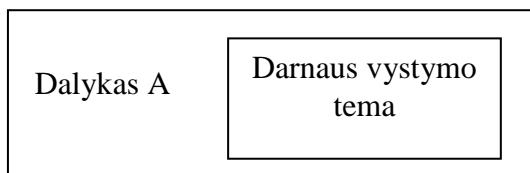
Darnaus vystymosi integruojamosios programos tikslas – padėti mokiniui įgyti žinių, ugdyti vertybes ir gebėjimus, lemiančius demokratišką ir atsakingą dalyvavimą įgyvendinant darnaus vystymosi siekį – asmeniškai ir bendruomenėje, vietos ir pasaulio mastu. Darnaus vystymosi pagrindinės temos *Darbotvarkėje 21* (1992), *Tūkstantmečio plėtros tiksluose* (2000), *Johanesburgo darnaus vystymosi įgyvendinimo plane* (2002), *Dakaro Švietimas visiems* (2002) ir kituose strateginiuose dokumentuose yra: skurdo mažinimas, pilietiškumas, taika, etika, atsakomybė vietos ir pasaulio mastu, demokratija ir valdymas, teisingumas, saugumas, žmogaus teisės, sveikata, lyčių lygybė, kultūrų įvairovė, kaimo ir miesto plėtra, ekonomika, gamybos ir vartojimo modeliai, bendra atsakomybė, aplinkosauga, gamtos išteklių valdymas, biologinė ir kraštovaizdžio įvairovė.

Siekiant DVŠ integracijos į ugdymo procesus, L. Galkutė išskiria 15 temų ir 7 orientyrus (L.Galkutė ir kiti, 2003). DVŠ dažniausiai akcentuojamos dėstant šias temas, įtraukiant jas į atskirų dalykų programas, modulius: gamtos išteklių, atliekos, aplinkos kokybė, globalizacija ir tarptautinis bendradarbiavimas, pramonė, transportas, žemės ūkis, energetika, biologinė įvairovė; gyvenimo kokybė, vartojimas, demografinės problemos, sveikata, pilietinė visuomenė, kultūra.

Kaip nurodo L. Galkutė (2003), atskleisti įvairius darnaus vystymosi aspektus padeda orientyrai – nuorodos ugdymo turiniui interpretuoti. Jie padeda pamatyti būklę, problemas ir reiškinių platesnį kontekstą. Akcentuojami šie orientyrai:

- gyvenimo kokybė ir socialinis teisingumas;
- tarpusavio priklausomybė (visuomenės, ekonomikos, gamtos reiškinių ir procesų);
- įvairovė (visuomenės, ekonomikos, gamtos reiškinių ir procesų);
- savo veiklos pasekmių numatymas;
- pilietiškumas ir įsipareigojimas;
- asmeninių/vietos sprendimų reikšmės suvokimas globaliniame kontekste;
- plėtros ribų įvertinimas, atsižvelgiant į ateities kartų reikmes ir teises.

Pasak autorės, temos ir orientyrai turėtų būti parenkami įvertinus moksleivių amžiaus tarpsnio ypatybes ir mokomųjų dalykų uždavinius. Su jaunesniais mokiniais dažniau nagrinėjami iš jų artimos aplinkos, gamtos, šeimos, vietos bendruomenės gyvenimo, o su vyresniaisiais mokiniais – įvairūs visuomenės raidos, kultūros, ekonomikos, aplinkos apsaugos reiškiniai ir jų tarpusavio priklausomybė (Galkutė, 2005, p. 85) – „Sukurta vizija, kaip integruoti darnų vystymąsi į ugdymo procesą. 2006 m. Bendrojo ugdymo taryba aprobavo Integruojamųjų (papildomųjų) programų gaires, kurios apibrėžia ugdymo turinį, skirtą bendriesiems gebėjimams ir kompetencijoms ugdyti“. Mokyklose galimi įvairūs DV temų integravimo ugdymo turinyje integravimo modeliai:

11 pav. **Darnaus vystymo temų integravimo į ugdymo turinį modeliai**

Darnaus vystymo temas galima integruoti į vieną ar kelis dalykus, palapsniui integruojamoji programa gali išaugti į atskirą dalyką arba ji gali būti įtraukiama į visus dalykus ir daugelį mokyklos gyvenimo sričių. Kai integruojamoji programa jungia kelių mokomųjų dalykų programas, sudaromos galimybės ugdyti gebėjimus, nagrinėti medžiagą įvairiuose kontekstuose. Mokytojai privalo derinti ugdymo turinį, nes kitaip mokinių žinios bus fragmentiškos, tarpusavyje nesusietos. Toks integruojamųjų programų įtraukimas į dalykus suteikia galimybę gerai susipažinti su bet kuria nauja labiau išplėsta tema tiek vieno dalyko, tiek kelių dalykų ribose. Projektinis metodas galėtų būti natūralus pamokose pradėtos veiklos tęsinys ar papildymas. Dar geriau, jei po pamokų mokiniai turėtų pakankamai laiko ir galimybių ieškoti informacijos, ją apdoroti, stebėti, fiksuoti ir vertinti.

Taigi, akivaizdu, kad teorinių galimybių įgyvendinti darnaus vystymosi nuostatas yra, bet ar jos bus įgyvendintos labiausiai priklauso nuo mokytojų kompetencijos ir požiūrio.

2.5. Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo mokykloje teorinis modelis

Apibendrinant antrojo skyriaus medžiagą ir siekiant pasirengti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui parengtas darnaus vystymosi įgyvendinimo Lietuvos švietime išplėstinis modelis (žr. 2 lentelę)

2 lentelė. **Darnaus vystymo įgyvendinimo švietime ir mokykloje išplėstinis modelis**

Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo švietime prielaidos	Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo švietime priemonės
1. Teisinės bazės kūrimas	1. Įteisinti ugdymo darnaus vystymosi principus ir siekius įvairių lygmenų švietimo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose;
	2. Naujuose teisiniuose aktuose numatyti kryptingą, nuoseklų darnaus vystymosi strateginių nuostatų diegimą visuose švietimo lygmenyse.
	3. Įstatymais įtvirtinti darnaus vystymosi sampratą ugdymui;
	4. Įstatymais įtvirtinti darnaus vystymosi sampratą kvalifikacijos tobulinimui ir kėlimui;
	5. Visapusiškai peržiūrėti švietimo programas, įskaitant kvalifikacijos kėlimą ir visuomenės informavimą, nustatyti prioritetus;
	6. Įvykdyti švietimo įstaigų tinklo reformą: optimizuoti vidurinių ir racionaliai plėsti aukštųjų mokyklų tinklą;
	7. Panaikinti apribojimus privačiam mokymui;
	8. Sukurti prielaidas besimokančiai ir žinių visuomenei
2. Materialinės bazės kūrimas / finansavimas	1. Tinkamai, pagal pasirinktus prioritetus paskirstyti ir valdyti išteklius;
	2. Skatinti efektyviai naudoti turimus išteklius;
	3. Atnaujinti ir rekonstruoti bendrojo lavinimo mokyklų, mokslo institucijų pastatus;

Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo švietime prielaidos	Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo švietime priemonės
	4. Tinkamai naudojant valstybės, savivaldybių ir ES fondų lėšas, modernizuoti švietimo ir mokslo įstaigų infrastruktūrą, padidinti pastatų energetinį efektyvumą;
3. Inovacijos /naujosios technologijos	<ol style="list-style-type: none"> 1. Remiantis mokslininkų patarimais sukurti būdus, kaip visuomenės poveikiui panaudoti šiuolaikines ryšių technologijas; 2. Skatinti inovacijas, naujų technologijų diegimą ir kūrimą siekiant DV. 3. Plėsti mokyklų kompiuterizavimą;
4. Specialistų, pedagogų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas/kėlimas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rengti aukštos kvalifikacijos įvairių sričių specialistus, gerai išmanančius Lietuvos, ES ir pasaulio raidos tendencijas, pasiekti, kad jie pajėgtų konkuruoti šalies ir tarptautinėje darbo rinkoje, prisidėti prie socialinės kaitos; 2. Remti arba steigti mokytojų, administratorių ir ugdymo organizatorių, taip pat neformaliojo švietimo darbuotojų (ypač mokytojų) rengimo ir kvalifikacijos kėlimo programas; 3. Pasiiekti, kad visose švietimo įstaigose dirbantys pedagogai turėtų užtektinai žinių ir literatūros darnaus vystymosi klausimais; Rengti apmokymus, seminarus, projektus, naudojant naujausią literatūrą, prieinamus mokslo duomenis ir kitus žinių šaltinius. 4. Rengti specialius kursus, programas kvalifikacijos tobulinimui ir kėlimui (didinti kompetenciją DV srityje) 5. Parengti ir atnaujinti aplinkosaugos ir plėtros kvalifikacijos kėlimo žinytus, kuriuose būtų informacija apie kvalifikacijos kėlimo programas, mokymo planus, metodus ir rezultatų įvertinimas vietos, regiono, šalies ir tarptautiniu lygmenis;
5. Institucijų koordinavimo veiklos kūrimas	1. Įkurti šalies DV švietimo koordinavimo institucijas koordinuojančias DV diegimą visuose lygiuose, skatinant bendradarbiavimą, informacijos sklaidą tarptautinių ryšių stiprinimą, atsakomybę ir kontrolę
6. DV programų kūrimas ir jų integravimas į ugdymo turinį	<ol style="list-style-type: none"> 1. Periodiškai peržiūrėti ir atnaujinti įvairių švietimo lygmenų programas, atsižvelgiant į opiausias šalies problemas, eurointegracijos, globalizacijos ir DV siekius; 2. Kurti DV programas, DV integruojamąsias programas, užtikrinti tarpdalykinį ryšį formuojant naują požiūrį į aplinkosaugos ir kitus DV aspektus, susiejant ugdymo turinį su DV visuomenės idėjomis; 3. Aplinkos ir DV problemas integruoti į visų lygių ugdymą; Įtraukti subalansuotos plėtros aspektus į savo ugdymo programas; skatinti integralų, nagrinėjančių esamas ekonomines, socialines ir aplinkos problemas mokymą(-si) ir tarpdalykinį mokymą; 4. Diegti patikrintus ugdymo metodus ir inovacinių mokymo metodų plėtrą, t.p. taikyti aktyvaus mokymo(-si) metodus; 5. Vykdyti mokslinius ugdymo turinio ir metodikos tyrimus, 6. Vykdyti švietimo orientavimo į darnų vystymąsi stebėseną; 7. Siekti, kad žinios ir mokslas taptų svarbiu veiksmu, užtikrinančiu spartų ekonominį ir socialinį vystymąsi, efektyvų gamtos išteklių naudojimą, švairią ir sveiką aplinką, skatinti žinių visuomenės kūrimą; 8. Remti projektų veiklą susijusius su DV nuostatų įgyvendinimu ir švietimu; 9. Plėtoti paramos programas, tokias, kaip vaikų ir jaunimo debatai, Pasaulio vaikų susitikimas, skirtas jaunimo ir vaikų įtraukimui į aplinkos ir plėtros problemų nagrinėjimą; 10. Didinti bendrąją visuomenės kompetenciją kaip esminę visuotinio švietimo dalį, įtvirtinti požiūrius, vertybes ir veiksmus, derančius su darniu vystymu
7. Informavimo	1. Bendradarbiaujant tarpusavyje su įvairiais visuomenės sluoksniais ir gyventojų grupėmis, naudoti jų poreikius atitinkančią mokomąją medžiagą ir išteklius;

Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo švietime prielaidos	Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo švietime priemonės
priemonių kūrimas	<ol style="list-style-type: none"> 2. Sukurti visuomenės informavimo priemonės prieinamumą vaikams skirtą medžiagą, kuri naudojama kaip ugdymo priemonė, siekiant užtikrinti visuomenės informavimo sektoriaus ir mokyklų pradinio mokymo programų glaudų ryšį; 3. Tobulinti visuomenės aplinkosauginį švietimą; 4. Pagerinti informacijos mainus plėtojant technologijas ir galimybes, būtinas mokymui apie aplinką ir DV bei visuomenės informavimui tobulinti;
8. Poreikių tenkinimas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Užtikrinti įvairių lygių švietimo prieinamumą; 2. Tenkinti pagrindinio lavinimo reikmes ir siekti užtikrinti visuotinį pagrindinį išsilavinimą: mokyklose ar neformaliojo švietimo įstaigose (t.p. skirtingu poreikių vaikams); 3. Suteikti visiems bendruomenės nariams prieinamas formalaus ir neformalaus tęstinio mokymosi visą gyvenimą galimybes;
9. Bendradarbiavimas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Skatinti tradicijų ir bendruomenės išminties sklaidimą – tautiškumą; 2. Aplinkos ir DV klausimai turi būti aptariami visuomenės ir mokslininkų forumuose, politikams pasiūlant darnaus vystymosi alternatyvas; 3. Užmezgami ugdymo institucijų bendradarbiavimo ryšius su verslininkais ir kitais nepriklausomais sektoriais; 4. Stiprinti vidurinių ir aukštųjų mokyklų sanglaudą, švietimo, mokslo bei verslo institucijų bendradarbiavimą; 5. Gerinti neformaliojo švietimo veiklą, bendradarbiauti ir remti neformaliojo švietimo darbuotojų ir kitų bendruomenės organizacijų pastangas;

Akivaizdu, kad sėkmingam darnaus vystymosi strateginių nuostatų įgyvendinimui reikalinga daug įvairių švietimo lygmenų darnių pastangų, t.y. reikia teisinės, materialinės bazės, reikia naujų technologijų, mokyklų vadovų ir mokytojų tinkamo pasirengimo ir bendradarbiavimo.

Išvados:

1. Atlikus situacijos analizę, galima teigti, kad Lietuvoje yra sukurtos nacionalinio lygmens politinės ir teisinės prielaidos darnaus vystymosi idėjoms įgyvendinti.
2. Mokytojų darnaus vystymosi kompetencijos yra svarbi DV idėjų įgyvendinimo mokykloje sąlyga.
3. Parengti integruotų ugdymo programų projektai byloja, kad yra kuriamos DV strateginių nuostatų integravimo į ugdymo turinį priemonės ir rekomenduojami integracijos modeliai.

DARNAUS VYSTYMOŠI PRIELAIDŲ ĮGYVENDINIMO MOKYKLOJE TYRIMO ANALIZĖ

3.1. Tyrimo eiga ir organizavimas

Darnaus vystymosi tendencijos nuo 2000 metų konkrečiai taikomos nedaugelyje Lietuvos mokyklų. Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerijos bei Regioninio aplinkos centro biuro iniciatyva Lietuvoje buvo vykdomas projektas „Ugdymas darniam vystymuisi“, skirtas švietimo perorientavimui link darnaus vystymosi. Projekte dalyvavo tik 21 mokykla: devynios mokyklos iš Kauno rajono, trys mokyklos - iš Vilniaus, po dvi mokyklas iš Klaipėdos, Šiaulių, Kaišiadorių rajonų, po vieną mokyklą iš Varėnos, Pagėgių, Kėdainių. Šių mokyklų dėka buvo parengta metodinė priemonė „*Visa ko pradžia yra maža*“ ir darnaus vystymosi rekomendacinė - apžvalginė priemonė „*Darbotvarkė 21 – mokykloje*“. Projekto dėka, galima teigti, kad šios mokyklos, darnaus vystymosi prielaidas įgyvendina gana seniai ir yra toli pažengusios, lyginant su kitomis Lietuvos mokyklomis.

Dokumentų tyrimo apžvalga, teikia prielaidą, kad darnaus vystymosi nuostatomis įgyvendinti visose Lietuvos mokyklose yra parengta pradinė teisinė dokumentacija: *Integruojamosios (papildomosios) programų gairės* (2006), darnaus vystymosi strateginės nuostatos integruotos į *Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus* (2003), *Lietuvos švietimo strategines nuostatas – švietimo gaires 2003 - 2012 m.*, parengta *Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komiteto Darnaus vystymosi švietimo strategija* ir kiti dokumentai, kurie atspindi darnaus vystymosi koncepciją.

Tiriamieji: Atskiro atvejo analizei šiame tyrime pasirinkta “N” mokykla, kurios situacija laikoma tipine Lietuvoje, neišsiskiriančia iš daugelio kitų Lietuvos mokyklų, mokytojai ir DV srities ekspertai.

Tyrimo metodai:

- Švietimo politikos dokumentų, literatūros DV klausimais analizė.
- Teisinių dokumentų, bendrųjų programų turinio analizė
- Atskiro atvejo analizės metodo tikslas – detaliau išanalizuoti darnaus vystymosi prielaidų įgyvendinimą mokykloje, pedagogų pasirengimą taikyti darnaus vystymosi prielaidas ugdymo procese bei mokyklos, kaip organizacijos požiūrį.
- Ekspertų metodas. Jų apklausai taikytas atviro tipo interviu metodas. Šiame tyrime ekspertais laikomi *Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos, Švietimo plėtotos centro švietimo specialistai* bei mokyklų ir gimnazijų direktoriai.
- Anketinė apklausa taikyta pedagogų požiūrio tyrimui.

- Lyginamoji analizė. Pedagogų ir ekspertų požiūrio palyginimas.

Tyrimo eiga:

Tyrimo problema yra pedagogų požiūris į jų pasirengimą įgyvendinti darnaus vystymosi strategines prielaidas mokykloje, kurių negalima išmatuoti kiekybiniais parametrais, todėl pasirinkta kokybinė tyrimo metodika.

I etapas. Teorinės literatūros, kuri padėjo teorinį pagrindą darnaus vystymosi koncepcijos politinių ir teisinių aspektų atskleidimui ir suvokimui, analizė.

II etapas. Tarptautinių, regiono ir Lietuvos dokumentų analizė, tarp jų ir švietimo, padėjusi nustatyti, kaip įgyvendinamos darnaus vystymosi strateginės nuostatos Lietuvos dokumentuose, reglamentuojančiuose darnų vystymąsi švietimui.

III etapas. „N“ mokyklos darnaus vystymosi strategijos prielaidų įgyvendinimo analizei buvo taikomas atskiro atvejo analizės metodas, kuris leido įsigilinti į „N“ mokyklos veiklos aspektus, atspindinčius darnaus vystymosi prielaidų įgyvendinimą: išanalizuoti organizacijos požiūrį, mokytojų požiūrį ir pasirengimą įgyvendinti darnaus vystymosi strategijos prielaidas ugdymo procese.

IV etapas. Lietuvos „N“ mokykloje, 2007 metų balandžio - gegužės mėnesiais buvo atlikta apklausa. Tiriamieji – mokyklos pedagogai.

Mokytojų apklausai parengtas originalus klausimynas, kurį sudaro keturios (4) dalys (žr. Priedas 19):

- Pirmoje dalyje, kurioje buvo pateikti klausimai apie respondentus (biografijos duomenys: lytis, amžius, pedagoginio darbo stažas, išsilavinimas, kvalifikacinė kategorija, dėstomas dalykas ir ugdymo pakopa).
- Antroje dalyje pateikti aštuoni (8) uždari klausimai, į kuriuos respondentai turėjo pasirinkti vieną atsakymo variantą, iš kurių siekiama sužinoti ar respondentas žino ir kaip supranta darnaus vystymosi sampratą.
- Trečioje dalyje pateikti penki (5) uždari klausimai, į kuriuos respondentai turėjo pasirinkti vieną atsakymo variantą, remiantis svarbos skale (labai svarbu, svarbu, nereikalinga, neturiu nuomonės), atskleidžiančia darnaus vystymosi strateginių nuostatų įgyvendinimo ugdymo procese, kvalifikacijos kėlime svarbą.
- Ketvirtoje dalyje pateikti septyni (7) uždari klausimai, į kuriuos respondentas turėjo pasirinkti vieną atsakymo variantą, remiantis dažnumo skale (labai dažnai, dažnai, retai, labai retai, niekada), kurie atskleidžia, kaip dažnai respondentai vadovaujasi įvairiais

švietimo dokumentais, ugdymo programomis, taiko darnaus vystymosi strategines nuostatas ugdymo procese, gali save realizuoti mokykloje, lanko kvalifikacijos kėlimo kursus, geba naudotis naujausia pedagogine literatūra, bendradarbiauti su kolegomis.

V etapas. Atlikta statistinė duomenų analizė. Gauti tyrimo duomenys buvo apdoroti, naudojant Microsoft Office Excel 2003 programinę įrangą, pateiktos išvados ir rekomendacijos.

VI etapas. Atlikta apklausa, kurios metu interviu metodu apklausti švietimo ekspertai ir mokyklų direktoriai. Apklausos metu pateikta dešimt atvirų klausimų (žr. Priedas 20). Gauti duomenys palyginti su mokytojų duomenimis ir pateiktos išvados.

3.2. Darnaus vystymosi strategijos prielaidų įgyvendinimo „N“ mokykloje analizė

3.2.1 Lietuvos „N“ mokyklos strategija ir veikla

Mokykla pravėrė duris 1976 metais rugsėjo 1 dieną, Vilniuje. Vilniaus „N“ vidurinė mokykla yra valstybinė savivaldybės priklausomybės tipo mokymo(si) įstaiga, teikianti bendrąjį pradinį, pagrindinį ir vidurinį profilinį išsilavinimą. Mokykla yra juridinis asmuo, savo veiklą grindžia Lietuvos Respublikos Konstitucija, Švietimo įstatymu, Vaiko teisių konvencija, Vyriausybės nutarimais, Švietimo ir mokslo ministerijos teisės aktais, Mokyklos nuostatais, Bendrosiomis programomis ir Išsilavinimo standartais.

Mokyklos *misija* – organizuoti moksleivių ugdymo procesą, kuris atitiktų mokyklos bendruomenės (mokinių, mokytojų, tėvų bei kitų narių) poreikius, interesus. Aktyvios veiklos metu žadinti ir puoselėti pilietinius jausmus, aiškias vertybines nuostatas. Ugdyti šiandien nuolat besikeičiančiai visuomenei būtinas kompetencijas; gebėjimą mokykloje įgytą patirtį pritaikyti gyvenime, spręsti problemas. Stengtis individualizuoti ir diferencijuoti ugdymą; atsižvelgti į mokinių turimą patirtį, socialinę situaciją. Sudaryti sąlygas individualių, kūrybinių, intelektualinių gebėjimų plėtotei.

Mokyklos *vizija* 2003-2012 metams - efektyviai dirbanti bendrojo lavinimo mokykla kaip bendruomenės kultūros ir ugdymo centras.

Šiais mokslo metais XI – XII klasėse mokiniai mokosi realinio profilio (tikslųjų ir gamtos arba humanitarinio profilio). Individualizuojant ugdymą, sudaromos sąlygos įgyti gilesnių, kryptingesnių žinių (atsižvelgiama į vaiko poreikius, interesus, galimybes), orientuojama į profesinės veiklos bei tolimesnių studijų siekį.

Papildomo ugdymo metu mokykla sudaro galimybes puoselėti individualius moksleivių gebėjimus, polinkius. Mokiniai gali lankyti įvairius užsiėmimus: chorą, dailės, dramos, tautosakos, dizaino, etnokultūros, sporto ir kitus būrelius.

Mokykla atsižvelgia ir į specialiųjų poreikių, socialiai pažeistus vaikus. Jiems skiriamas ypatingai didelis dėmesys, stengiamasi kuo optimaliau ir kokybiškiau patenkinti jų poreikius. Ypatingai šiais mokiniais rūpinasi psichologė, logopedė, socialinė pedagogė.

Mokykla siekdama užtikrinti kokybišką ugdymą, kartu rūpinasi bei skatina gerus bendruomenės narių tarpusavio santykius, dalijimąsi gera patirtimi, siekiama visapusės pagarbos ir tolerancijos, supratimo ir konstruktyvaus komunikavimo, sprendžiant iškilusias problemas. Aktyviai dalyvaujama įvairiuose renginiuose už mokyklos ribų.

Svarbiausi *mokyklos pasiekimai* praėjusiais mokslo metais:

- 2005/2006 mokslo metais buvo toliau vykdomas ES Socrates fondo finansuojamas tarptautinis I – IV klasių projektas „Vanduo mūsų gyvenime ir aplinkoje“. 2005 metų spalio mėnesį mokykloje vyko projektinis susitikimas, kuriame dalyvavo projekto partneriai – Suomijos Joensuu normaalikoulu, Vengrijos ir Graikijos pedagogai. 2006 metų vasario mėnesį mokyklos pedagogai vyko dalintis gera patirtimi į Suomijos mokyklą, o balandžio mėnesį – į Vengrijos mokyklą.
- Suruošta matematikų konferencija miesto mastu.
- Organizuotas renginys AIDS dienai paminėti (dalyvavo trijų mokyklų vyresniųjų klasių mokiniai).
- Mieste pristatytas XI-XII klasių projektas „D. Gerbutavičių prisiminus...“.
- Du mokyklos chorai dalyvavo miesto renginyje „Džiaukimės drauge“.
- Nuolat bendradarbiaujama su VPU, visos pakopos ir metodinės grupės sulaukia studentų, kurie mokykloje atlieka nuolatinę praktiką.
- Mokiniai dalyvavo trijų mokyklų jungtiniame respublikiniame projekte „Draugiška mokykla“.
- Mokinių parlamentas aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, nuolat globojo mažuosius Vilniaus vaikų namų auklėtinius.
- Mokykloje organizuota: kalbų savaitė, Žemės dienos minėjimas ir kitos šventės.

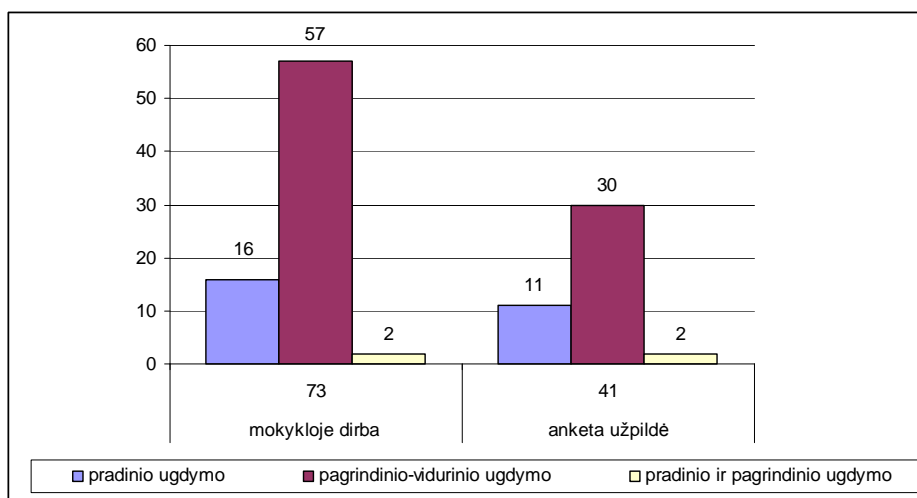
Mokyklos *veiklos prioritetai* 2006 – 2007 mokslo metams:

- vykdant pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programas nuolat tobulinti ugdymo kokybę;
- ypatingą dėmesį skirti moksleivių pilietiniam, kultūriniam ir tautiniam tapatumui ugdyti aktyvinant popamokinę veiklą, kuriant projektus, ieškant naujų netradicinių ugdymo formų;
- organizuoti aktyvią prevencinę veiklą, įtraukiant mokyklos bendruomenę.

Mokykloje mokosi 992 moksleiviai, sudaryta 40 klasių komplektų. Bendras pedagogų darbuotojų skaičius - 73 mokytojai, iš jų pradinio ugdymo – 16 mokytojų ir pagrindinio-vidurinio ugdymo – 57 mokytojai. Visų mokykloje dirbančių mokytojų, mokykloje dirba 8 ekspertai, 11 metodininkų, 21 vyresnysis mokytojas ir 35 mokytojai. 2006-2007 metais mokykloje veikė – 26 būreliai.

3.2.2 Tiriamųjų charakteristika

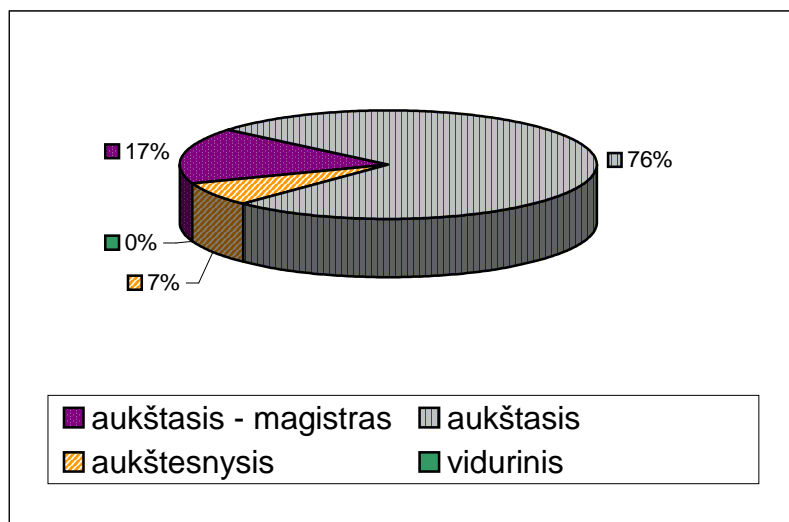
Siekiant įgyvendinti užsibrėžtus darbo tikslus bei uždavinius, buvo atliekama apklausa, kurios metu tiriamiesiems išdalintos 69 anketos (mokykloje dirba 73 mokytojai, tyrimo metu kai kurie nedirbo). Užpildytų anketų gražinta - 41, tai sudaro 63 procentus (proc.). visų išdalintų anketų.

1 pav. **Dirbančių mokykloje mokytojų ir užpildžiusių anketas tiriamųjų pasiskirstymas pagal ugdymo pakopas**

Pateiktame 1 paveikslėlyje akivaizdu, kad 69 proc. mokykloje dirbančių *pradinio ugdymo* mokytojų užpildė pateiktą anketą, *pagrindinio - vidurinio ugdymo* - 53 proc. mokytojų. Respondentai pagal ugdymo pakopas pasiskirstė taip: *pradinio ugdymo* - 12 (28 proc.) tiriamųjų ir 31 (72 proc.) tiriamasis – *pagrindinio - vidurinio ugdymo*, iš jų dvi mokytojos dirba pradiniam ir pagrindiniam ugdyme.

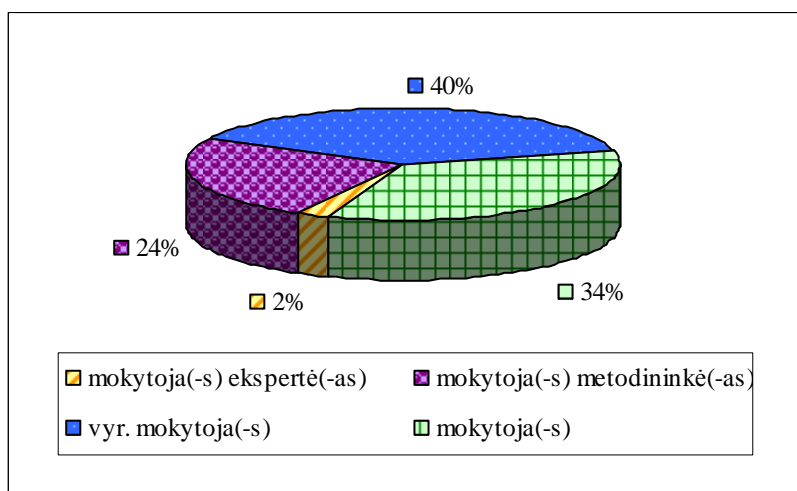
Tyrimo metu buvo pasidomėta, kokį išsilavinimą turi mokytojai ir kokia jų pedagoginė kvalifikacija. 2 paveikslėlyje matosi, kad absoliuti dauguma dalyvavusių tyrime mokytojų turi *aukštąjį išsilavinimą* – 76 proc. Nedidelė dalis mokytojų turi *aukštąjį magistro*

2 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

išsilavinimą – 17 proc. Dar mažesnė dalis – 7 proc. – turi aukštesnį išsilavinimą. Tik su viduriniu išsilavinimu, t.y. *neturinčių pedagoginio išsilavinimo* nebuvo nė vieno mokytojo.

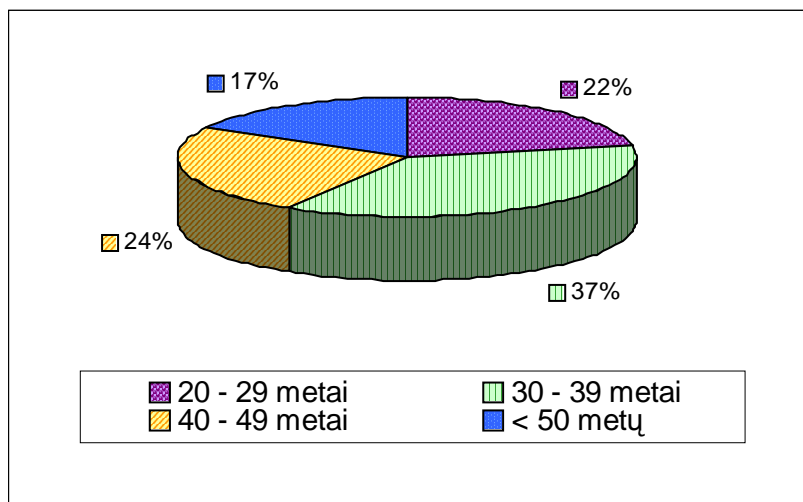
3 paveikslėlyje pavaizduotas tiriamųjų pasiskirstymas pagal pedagoginę kvalifikaciją. 40 proc. tiriamųjų turi *vyresniojo mokytojo* pedagoginę kvalifikaciją,

3 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal pedagoginę kvalifikaciją

34 proc. turi *mokytojo* pedagoginę kvalifikaciją. Mokytojo *metodininko* pedagoginę kvalifikaciją turi 24 proc. tiriamųjų ir 2 proc. turi mokytojo *eksperto* pedagoginę kvalifikaciją.

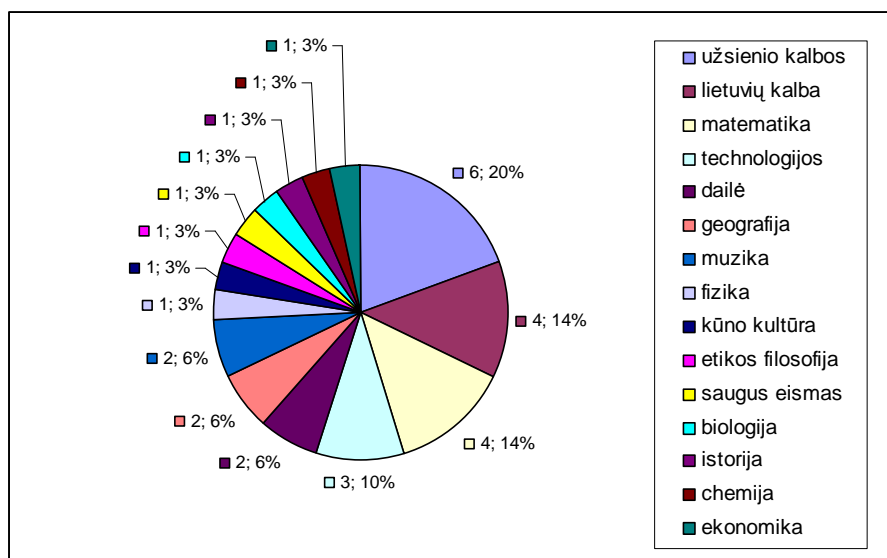
Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių pavaizduotas 4 paveikslėlyje. Galima pastebėti, kad „N“ mokykloje keturiose amžiaus grupėse mokytojai pasiskirstė beveik vienodai.

4 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių

Kiek daugiau – 37 proc. (15) tiriamųjų yra *30-39 metų amžiaus*, *40-49 metų amžiaus* tiriamieji sudaro 24 proc. (10), kiek mažiau - 22 proc. (9) mokytojų yra *20-29 metų amžiaus*. *Vyresnių nei 50 metų* amžiaus mokytojai sudaro 17 proc. (7). Galime daryti prielaidą, kad mokykloje dirba *jaunesnio ir vidutinio amžiaus mokytojai*, kurie turi labiausiai motyvuotą požiūrį į darbą. Tai patvirtina ir respondentų vidutinis pedagoginis darbo stažas, kuris yra apie 16 metų.

Tyrimo dalyvavusių mokytojų pasiskirstymas pagal dėstomus dalykus pavaizduotas 5 paveikslėlyje. Daugiausiai respondentų, užpildžiusių anketą yra *užsienio kalbos* mokytojai, po 4 mokytojus dėsto *matematiką* ir *lietuvių kalbą*. 3 mokytojai dėsto *technologijas*, po 2 mokytojus yra *geografijos*, *dailės*, *muzikos* ir po 1 mokytoją dėstantį *istoriją*, *biologiją*, *saugų eismą*, *etikos filosofiją*, *chemiją*, *fiziką*, *kūno kultūrą* (žr. 5 pav.).

5 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal dėstomus dalykus

Du mokytojai dirba pradinio ir pagrindinio ugdymo pakopose, tai anglų kalbos ir muzikos mokytojai. Šis respondentų pasiskirstymas atspindi mokyklose dirbančių mokytojų skaičių pagal dėstomus dalykus. Daugiausiai mokytojų yra *užsienio kalbų, lietuvių kalbos ir matematikų*.

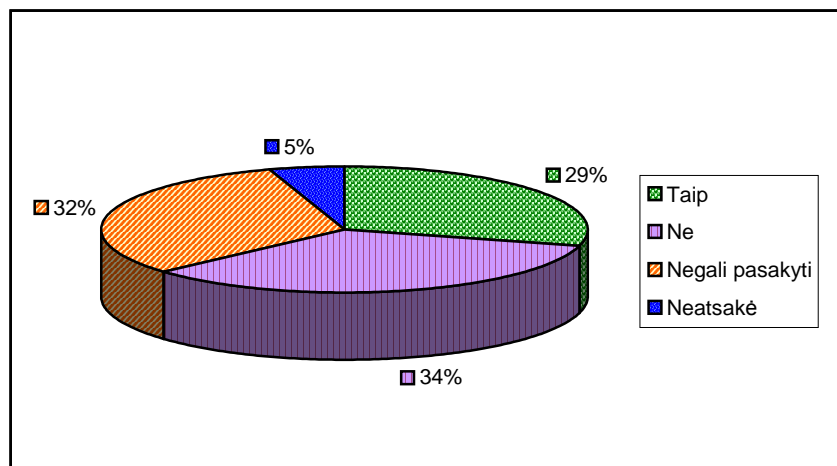
Išvados:

1. Dauguma tyrime dalyvavusių mokytojų turi aukštąjį išsilavinimą – 76 proc. Nedidelė dalis mokytojų turi aukštąjį magistro išsilavinimą – 17 proc. Dar mažesnė dalis – 7 proc. – turi aukštesnįjį išsilavinimą.
2. 40 proc. tiriamųjų turi vyresniojo mokytojo pedagoginę kvalifikaciją, šiek tiek mažiau, 34 proc. turi mokytojo pedagoginę kvalifikaciją. Mokytojo metodininko pedagoginę kvalifikaciją turi 24 proc. tiriamųjų ir tik 2 proc. turi mokytojo eksperto pedagoginę kvalifikaciją.
3. Tiriamoje „N“ mokykloje dirba jaunesnio ir vidutinio amžiaus mokytojai, kurie turi labiausiai motyvuotą požiūrį į darbą. Tai patvirtina ir respondentų vidutinis pedagoginis darbo stažas, kuris yra 15,9 metų.
4. Pagal ugdymo pakopas 12 (28 proc.) respondentų pradinio ugdymo ir 31 (72 proc.) - pagrindinio ugdymo. Daugiausiai respondentų, užpildžiusių anketą yra užsienio kalbos mokytojų, po 4 mokytojus dėsto matematiką ir lietuvių kalbą. Šis respondentų pasiskirstymas atspindi mokyklose dirbančių mokytojų skaičių pagal dėstomus dalykus.

3.2.3. „N“ mokyklos mokytojų darnaus vystymosi sampratos suvokimas

Antra anketos dalis skirta išsiaiškinti ar mokytojai žino darnaus vystymosi sampratą, ar susipažinę su darnaus vystymosi strategija bei įgyvendinimo prielaidomis mokykloje.

Į klausimą – ar darnaus vystymosi samprata mokytojams yra žinoma, *teigiamai* atsakė – 29 proc. respondentų, likusieji 34 proc. *nežinojo*, 32 proc. *negalėjo pasakyti*, o 5 proc. respondentų *nepasirinko* jokio atsakymo (žr. 6 pav.). Duomenų analizė teigia, kad daugiau nei 66 proc. nėra susipažinę su darnaus vystymosi samprata, nes 34 proc. atsakiusiųjų „*ne*“ ir 32 proc. atsakiusių „*negaliu pasakyti*“ galima laikyti, kaip *nežinojimą*.

6 pav. Ar tiriamiesiems yra žinoma darnaus vystymosi samprata?

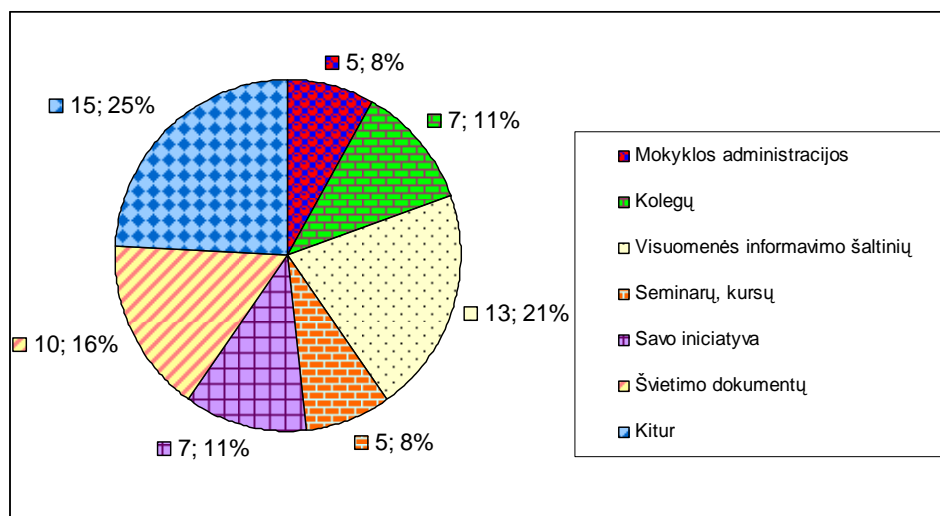
Tyrimo dalyvavusių respondentų prašyta pareikšti savo nuomonę apie darnų vystymąsi, pasirenkant labiau priimtina sampratos variantą. Atspindinčias darnaus vystymosi sampratas: *asmens gyvenimo kokybės užtikrinimą, siekiant visuomenės gerovės ir saugumo, išmintingai suderinus ekonomikos, visuomenės plėtotės bei aplinkos apsaugos reikmes* – pasirinko 51,2 proc. ir *visuomenės vystymąsi, įgyvendinant aplinkosauginius, ekonominius ir socialinius tikslus, kuris sudaro galimybę pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms* pasirinko tiek pat respondentų – 51,2 proc. Dalis tiriamųjų linkę pritarti sampratomis, kurios neatspindi darnaus vystymosi esmės ir nėra esminių komponentų visumos: *galimybė nuolat mokytis ir tobulėti* pasirinko 26,8 proc. mokytojų, *o visuomenės siekis užtikrinti sveiką ir švarią aplinką* – 4,9 proc. bei *pageidaujamas išsilavinimas ir darbas* – 9,8 proc. (4) respondentai. Tik vienas respondentas (2,4 proc.) nepasirinko nė vienos pateiktos darnaus vystymosi sampratos.

Iš pateiktų atsakymų galime daryti išvadą, kad dauguma mokytojų rinkosi po keletą variantų. Kita vertus, skirtumai tarp respondentų pasirinkimų nėra labai žymūs. Tai parodo, kad tiriamieji nebuvo užtikrinti, kad pasirinko teisingai, abejojo. Kai kurie (47 proc.) pasirinko neteisingą sampratos apibūdinimą, nors teigė, kad žino. Dauguma teigusiu, kad nežino darnaus vystymosi sampratos, geba ją nusakyti ir pasirinko teisingą, visą apimančią sampratos reikšmę.

Buvo siekiama išsiaiškinti ar tiriamieji, nusakę darnaus vystymosi sampratą, geba nusakyti darnaus vystymosi tikslus. Didžioji dauguma teisingai pasirinko darnaus vystymosi tikslus - 83 proc. ir tik 11 proc. pasirinko neteisingą variantą. Visai nepasirinko - 6 proc. respondentų. Tai parodo, kad tiriamieji supranta darnaus vystymosi sampratą ir geba pasirinkti teisingus tikslus iš pateiktų variantų.

Tyrimo domėtasi, iš kur tiriamieji sužinojo apie darnų vystymąsi. Rezultatai parodė, kad dauguma mokytojų apie darnų vystymąsi sužinojo iš „kitur“ – 36,6 proc., bet nenurodė iš kur „kitur“. 31,7 proc. mokytojų teigia, kad sužinojo iš *visuomeninės informavimo šaltinių* – žiniasklaidos

bei 24,4 proc. iš *švietimo dokumentų*. Mažiausiai informacijos apie darnų vystymąsi tiriamiesiems teikia *mokyklos administracija* bei *seminarai ir kursai* – po 12,2 proc. Respondentai teigia, kad sužinojo *savo iniciatyva* bei iš *kolegų*, nurodė po 17,1 proc. Tyrimo rezultatų žiūrėti 7 paveikslėlyje.

7 pav. Šaltiniai, iš kurių tiriamieji sužinojo apie darnų vystymąsi (skaičius, procentai)

Tyrimo rezultatai rodo, kad tik maža dalis mokytojų apie darnų vystymąsi sužinojo iš mokyklos aplinkos: mokyklos administracijos, seminarų ir kursų. Visai nenurodė informacijos šaltinio 14,6 proc. (6) respondentų.

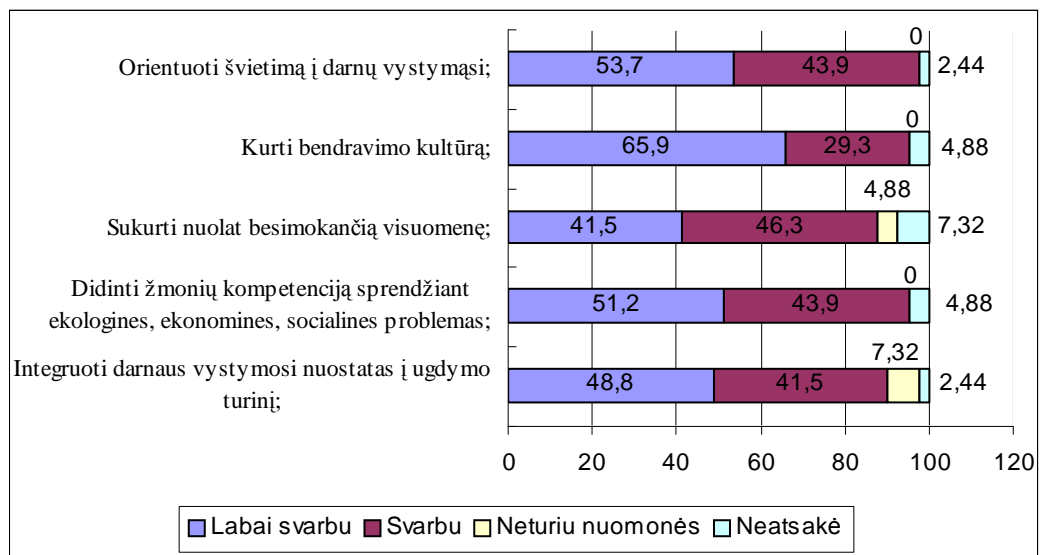
Išvados:

1. Duomenų analizė rodo, kad daugiau nei 66 proc. mokytojų nėra susipažinę su darnaus vystymosi samprata. Kad žino darnaus vystymosi sampratą atsakė 29 proc. mokytojų.
2. Iš pateiktų darnaus vystymosi sampratos variantų, dauguma mokytojų rinkosi po keletą variantų. Skirtumai tarp respondentų pasirinkimų nėra labai žymūs. Tai parodo, kad tiriamieji abejojo pasirinkimu. Kai kurie pasirinko neteisingą sampratos apibūdinimą, nors teigė, kad žino - 83 proc. Dauguma teigusių, kad nežino darnaus vystymosi sampratos, geba ją nusakyti ir pasirinko teisingą, visą apimančią sampratos reikšmę.
3. Dauguma mokytojų nurodė, kad apie darnų vystymąsi sužinojo iš „kitur“ – 36,6 proc., bet nenurodė iš kur „kitur“. 31,7 proc. mokytojų teigia, kad sužinojo iš visuomeninės informavimo šaltinių. Tyrimo rezultatai rodo, kad tik maža dalis mokytojų apie darnų vystymąsi sužinojo iš mokyklos aplinkos: mokyklos administracijos, seminarų ir kursų.

3.2.4. Darnaus vystymosi nuostatų svarba ir įgyvendinimo galimybės mokykloje

Tyrimo metu svarbu buvo atskleisti darnaus vystymosi švietimui nuostatų svarbą ir prioritetus. Mokytojų buvo paprašyta pagal svarbą išsakyti, kam reikėtų skirti prioritetą, įgyvendinant darnaus vystymosi nuostatas švietime.

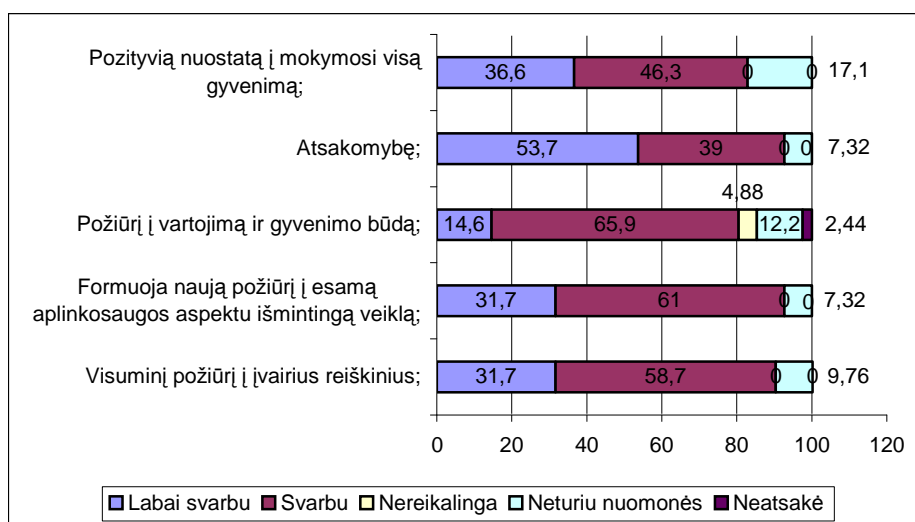
Respondentai mano, kad labai svarbu yra *kurti bendravimo kultūrą* - 65,9 proc., *orientuoti švietimą į darnų vystymąsi* – 53,7 proc. ir *didinti žmonių kompetenciją sprendžiant ekologines, ekonomines, socialines problemas* – 51,2 proc. Kaip svarbų prioritetą iškelia - *sukurti nuolat besimokančią visuomenę* 46,3 proc., bei vienodai svarbiu (po 43,9 proc.) išskiria - *orientuoti švietimą į darnų vystymąsi* ir *didinti žmonių kompetenciją sprendžiant ekologines, ekonomines, socialines problemas*. Į *integruoti darnaus vystymosi nuostatas į ugdymo turinį* ir *sukurti nuolat besimokančią visuomenę*, mokytojai neišskiria, kaip svarbų prioritetą darnaus vystymosi nuostatomis įgyvendinti. Daugiausiai – 7,3 proc., kaip prioritetą – *sukurti nuolat besimokančią visuomenę* – neišskyrė.

8 pav. Tiriamųjų darnaus vystymosi švietimui prioritetų pasiskirstymas pagal svarbą (procentais)

Remiantis tyrimo duomenimis (žr. 8 pav.), galima daryti išvadą, kad svarbiausia yra švietimą *orientuoti į darnų vystymąsi* - 97,6 proc. bei *didinti žmonių kompetenciją sprendžiant ekologines, ekonomines, socialines problemas* - 95,1 proc. Tai atsispindi ir darnaus vystymosi strateginėse nuostatose, kaip prioritetas.

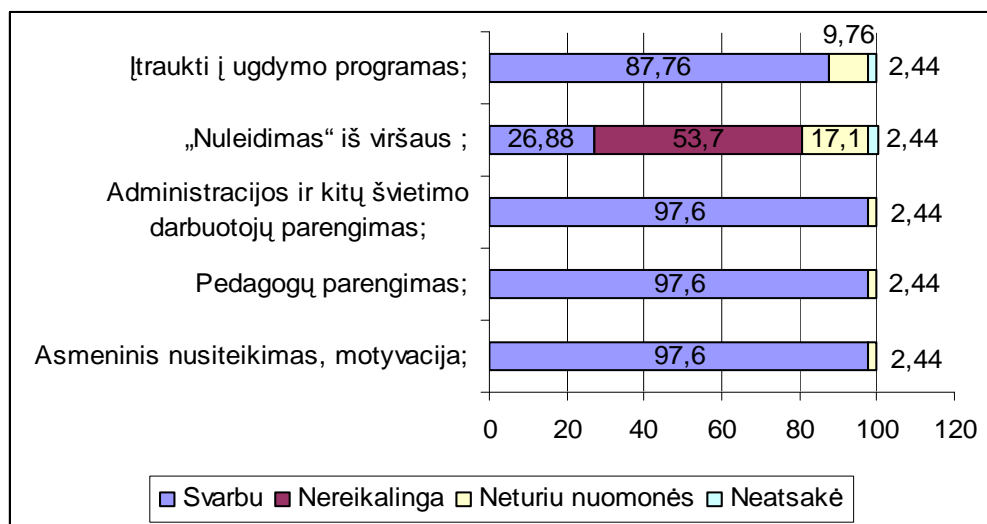
Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti mokytojų nuomonę apie darnaus vystymosi formuojamas nuostatas. Gauti duomenys pateikti 9 paveikslėlyje.

9 pav. Tiriamųjų darnaus vystymosi formuojamų nuostatų pasiskirstymas pagal svarbą (procentais).

Remiantis pateiktais duomenimis, akivaizdu, kad labai svarbi darnaus vystymosi nuostata, mokytojų nuomone, - *atsakomybė* – 53,7 proc. *Atsakomybei* bei *naujo požiūrio į esamą aplinkosaugos aspektus išmintingą veiklą formavimui* teikė 92,7 proc. mokytojų, kai, *formuoti naują požiūrį į esamus aplinkosaugos aspektus išmintingai veiklai*, labai svarbiu laiko tik 31,7 proc., o svarbiu - 65,9 proc. mokytojų. Kiek mažiau svarbiu laiko darnaus vystymosi *visuminį požiūrį į įvairius reiškinius* – 90,4 proc. mokytojų, mažiau svarbiu - *pozityvią nuostatą į mokymosi visą gyvenimą laiko* 82,9 proc. mokytojų bei 80,5 procentų pasirinko *požiūrį į vartojimą ir gyvenimo būdą*. Svarbu tai, kad darnus vystymasis neskatina *formuoti požiūrio į vartojimą ir gyvenimo būdą*, tai parodo ir mokytojų abejonė - kaip labai svarbią, išskyrė 14,6 proc., kaip svarbią – 65,9 proc., kaip nereikalingą – 4,9 proc., neturėjo nuomonės – 12,2 proc. ir nepasirinko 2,44 proc. Remiantis pateiktais duomenimis, galima teigti, kad mokytojai nėra pakankami susipažinę su darnaus vystymosi nuostatomis.

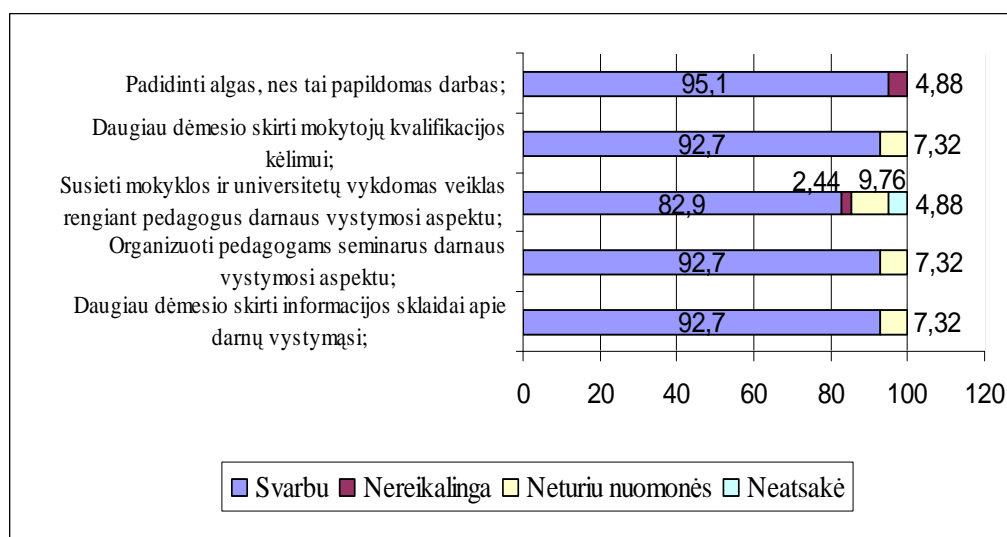
Tiriamųjų buvo prašyta atsakyti, kas jų nuomone svarbu darnaus vystymosi įgyvendinimui švietime. Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimui švietime vienodai svarbu – 97,6 proc., *asmeninis nusiteikimas, motyvacija* ir *pedagogų parengimas* bei *administracijos ir kitų švietimo darbuotojų parengimas* (žr. 10 pav.)

10 pav. Mokytojų nuomonės įgyvendinant darnaus vystymosi nuostatas švietime pasiskirstymas pagal svarbą (procentais)

„Nuleidimą“ iš viršaus 53,7 proc. mokytojų laiko nereikalingu, 22,9 proc. mokytojų mano, kad tai svarbu, 17,1 proc. neturi nuomonės ir 2,44 nepasirinko. Tai parodo, kad mokytojai nepasitiki iš „viršaus nuleidžiamų“ dokumentų svarba, tikisi, kad tai laikina arba yra pavargę nuo jų gausos.

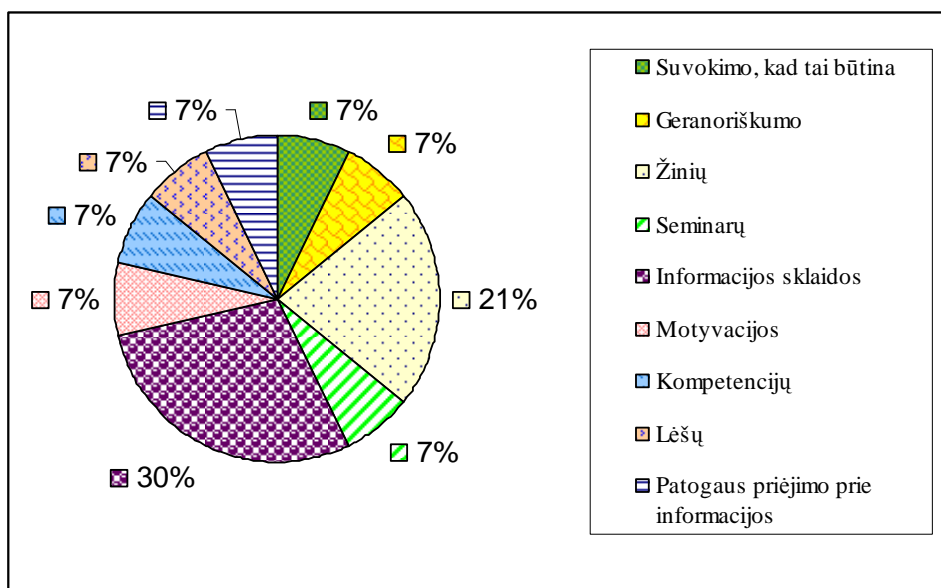
Tyrimė teirautasi respondentų nuomonės, ko reikėtų, kad pedagogai būtų tinkamai pasirengę įgyvendinti darnaus vystymosi nuostatas mokykloje. Rezultatai pateikti 11 paveikslėlyje. Apklausos rezultatai parodė, kad visos priemonės, tinkamai parengti pedagogus darnaus vystymosi strateginėms nuostatomis įgyvendinti mokykloje, tiriamiesiems yra svarbios, o svarbiausios - motyvaciją skatinančios priemonės.

11 pav. Priemonių pasiskirstymas pedagogų parengimui įgyvendinti, darnaus vystymosi nuostatas mokykloje, pagal svarbą (procentais)

Daugiau nei pusė respondentų teigia, kad labai svarbu *daugiau dėmesio skirti informacijos sklaidai apie darnų vystymąsi* - 61 proc. (viso svarbu - 92,7 proc.) ir *padidinti algas, nes tai papildomas darbas* – 58, 5 proc., kurias išskiria, kaip svarbią motyvaciją skatinančią priemonę - 95,1 proc. mokytojų. Prieštarinai vertina - 4,88 proc. respondentų, teigdami, kad nereikalinga *padidinti algas, nors tai papildomas darbas*. Mokytojai abejoja ar reikalinga *susieti mokyklos ir universitetų vykdomas veiklas rengiant pedagogus darnaus vystymosi aspektu*: pozityviai vertina 82,9 proc., kad nereikalinga – 2,44 proc., neturi nuomonės – 9,76 proc. ir nepareiškė savo nuomonės – 4,88 proc. mokytojų.

Tiriamųjų buvo prašyta įrašyti savo nuomonę ko labiausiai trūksta darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimui. Nuomonę išsakė tik 16 proc. respondentų, kurie minėjo, kad darnaus vystymosi nuostatoms įgyvendinti labiausiai trūksta informacijos sklaidos apie darnaus vystymosi strategiją - 30 proc. ir konkrečių žinių pedagogams – 21 proc., 7 proc. mokytojų įrašė, kad trūksta suvokimo, kad tai būtina, geranoriškumo, seminarų, motyvacijos, lėšų, patogaus priėjimo prie informacijos (žr. 12 pav.). Iš pateiktų atsakymų, galima matyti, kad mokytojams labai svarbu yra žinios (21 proc.) ir informacijos sklaida (30 proc.).

12 pav. **Tiriamųjų pateiktų trūkumų, būtinų darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimui pasiskirstymas pagal svarbą (procentais)**

Išvados:

1. Respondentų nuomone, svarbiausia yra švietimą *orientuoti į darnų vystymąsi* (97,6 proc.), *kurti bendradarbiavimo kultūrą* (95,2 proc.) bei *didinti žmonių kompetenciją sprendžiant ekologines, ekonomines, socialines problemas* (95,1 proc.).
2. Mokytojai nėra pakankami susipažinę su darnaus vystymosi nuostatomis. *Atsakomybei* bei *naujo požiūrio į esamą aplinkosaugos aspektus išmintingą veiklą formavimui* teikė 92,7 proc.

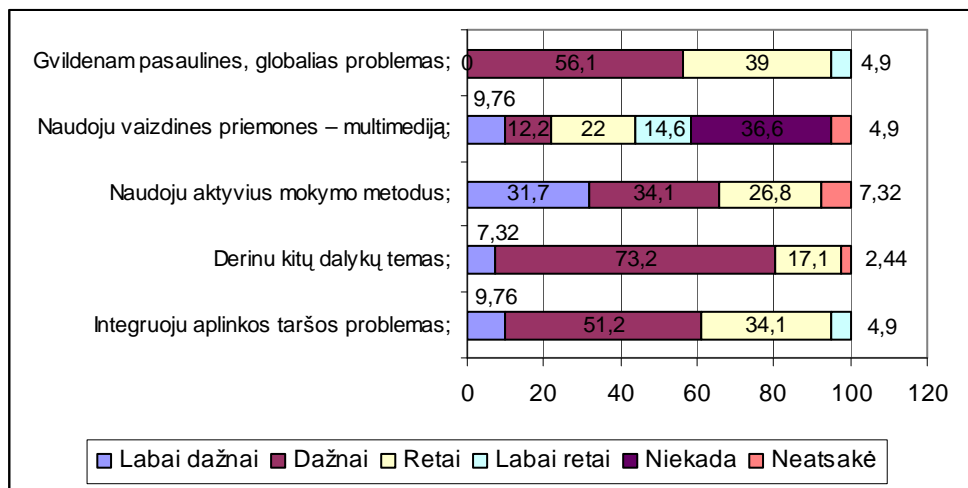
mokytojų. Mažiau svarbiu laiko darnaus vystymosi *visuminį požiūrį į įvairius reiškinius* – 90,4 proc. – o, tai yra viena iš svarbiausių darnaus vystymosi nuostatų.

3. Respondentų nuomone, darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimui švietime vienodai svarbu (97,6 proc.) yra *asmeninis nusiteikimas, motyvacija ir pedagogų parengimas bei administracijos ir kitų švietimo darbuotojų parengimas*. 53,7 proc. “nuleidimą” iš viršaus mokytojų laiko nereikalingu, tai parodo, kad mokytojai nepasitiki iš “viršaus nuleidžiamų” dokumentų svarba, tikisi, kad tai laikina, yra pavargę nuo jų gausos.
4. Daugiau nei pusę respondentų teigia, kad labai svarbu *daugiau dėmesio skirti informacijos sklaidai apie darnų vystymąsi* - 61 proc. ir *padidinti algas, nes tai papildomas darbas* – 58, 5 proc. Mokytojai abejoja ar reikalinga susieti mokyklos ir universitetų vykdomas veiklas rengiant pedagogus darnaus vystymosi aspektu.
5. Mokytojų nuomone, labai svarbu yra žinios (21 proc.) ir informacijos sklaida (30 proc.) siekiant darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo mokykloje.

3.2.5. Darnaus vystymosi prielaidų įgyvendinimas ugdyme „N“ mokyklos sąlygomis

Iš pateikto mokytojams ketvirtos dalies klausimyno, tikėtasi išsiaiškinti ar darnaus vystymosi koncepcija egzistuoja šiandienos mokykloje: ugdymo procese, turinyje ar yra mokykloje sudaromos sąlygos domėtis ir vykdyti darnaus vystymosi veiklą.

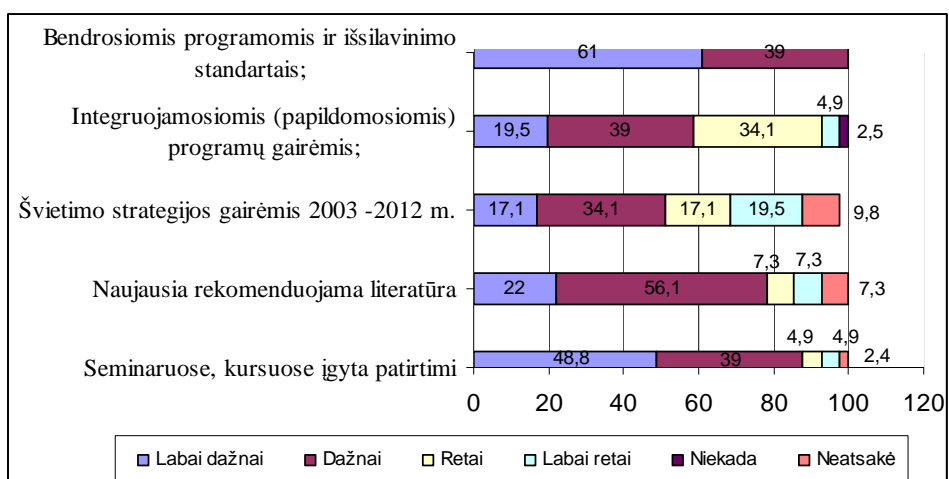
Tyrimo dalyvavusių respondentų prašyta įvertinti, kaip dažnai mokytojas integruoja darnaus vystymosi nuostatas į ugdymo turinį. Remiantis tyrimo duomenimis 13 paveikslėlyje, akivaizdu, kad tiriamieji dažniausiai *derina temas su kitais dalykais* (80,5 proc.), rečiau *naudoja aktyvius mokymo metodus* (65,8 proc.), iš jų labai dažnai naudoja net 31,7 procentų. 61 proc. respondentų *integruoja aplinkos taršos temas*, iš jų retai *integruoja* į ugdymo turinį *aplinkos taršos problemas* 34, 1 proc. 56,1 proc. respondentų ugdymo turinyje gvildena pasaulines globalias problemas, iš jų 39 proc. respondentų retai gvildena pasaulines, globalias problemas. Rečiausiai mokytojai naudojami vaizdinėmis priemonėmis – multimedija (22 proc.), iš jų niekada nesinaudoja vaizdinėmis priemonėmis net 36,6 procentai.

13 pav. **Tiriamųjų darnaus vystymosi aspektų integravimo ugdymo turinyje pasiskirstymas pagal dažnumą** (procentais)

Iš pateiktų duomenų galime išskirti, kad tiriamieji ugdymo procese labai dažnai naudoja aktyvius mokymo metodus – 31,7 proc. ir dažnai – 34,1 proc. Dažnai derina pamokų temas su kitomis temomis - 80,5 procentų. 73,2 procentai tiriamųjų retai arba niekada nenaudoja vaizdinės priemonės. Suteikia galimybę manyti, kad mokykla neturi vaizdinių priemonių arba nėra sąlygų jomis naudotis. Įmanoma, kad mokytojai gali vengti vaizdinių priemonių, kadangi nemoka naudotis, nekuria papildomų problemų ir neieško jų sprendimų. Taip pat galima prielaida, kad tiriamieji įgyvendina darnaus vystymosi nuostatas ugdymo turinyje – integruoja aplinkos taršos problemas, derina pamokų temas su kitų dalykų temomis, naudoja aktyvius mokymo metodus.

Tikėtasi, kad apklausa atskleis, kokiais dokumentais remiantis respondentai integruoja darnaus vystymosi nuostatas ugdymo procese.

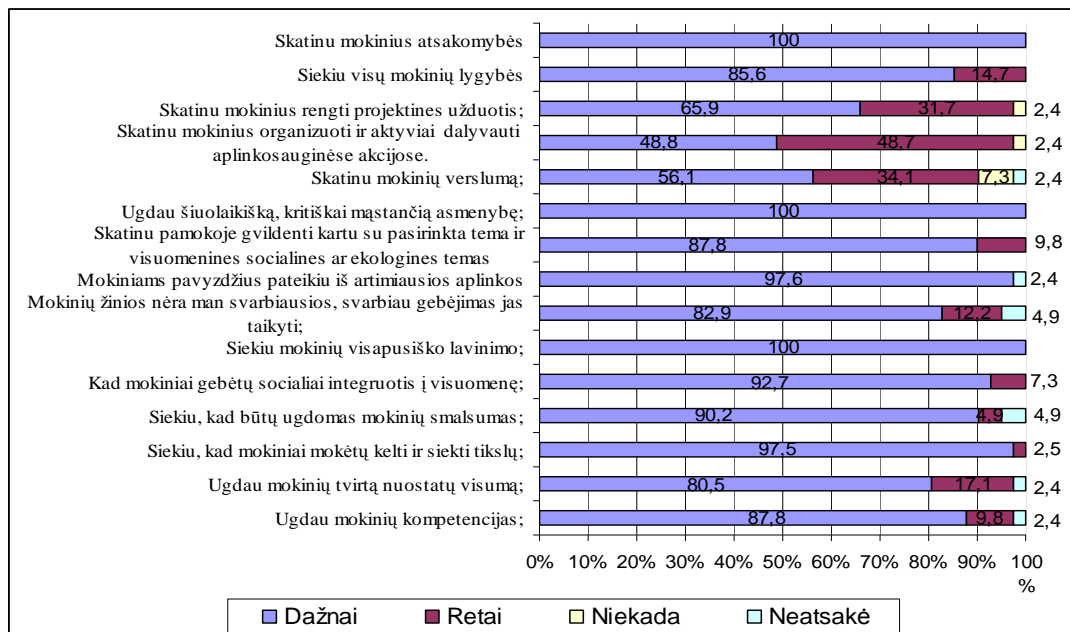
14 pav. **Šaltinių pasiskirstymas, kuriais tiriamieji vadovaujasi ugdymo procese pagal dažnumą** (procentais)

14-ame paveikslėlyje akivaizdu, kad visi respondentai ugdymo procese vadovaujasi *bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais* – labai dažnai - 61 procentas ir dažnai - 39

procentai respondentų. 87,8 procentai respondentų ugdymo turinyje vadovaujasi *seminaruose ir kursuose įgyta patirtimi*, 78,1 proc. – *naujausia rekomenduojama literatūra*. Taigi, siekiant integruoti darnaus vystymosi nuostatas į ugdymo procesą, svarbu, kad mokytojai turėtų galimybę naudotis naujausia pedagogine literatūra, kelti kvalifikaciją. Prieštaringas respondentų pasirinkimas *integruojamosios (papildomosios) programų gairės*. Šios gairės dar nėra galutinai patvirtintos, o jomis vadovaujasi daugiau nei pusė respondentų (58,5 proc.) bei 42 procentai retai arba iš jų 2,5 procentų niekada nesivadovavo. Prieštarinai vertinamos ir švietimo strategijos gairės 2003-2012 m. - beveik pusė respondentų vadovaujasi dažnai ir tiek pat retai. Tai sudaro prielaidą manyti, kad respondentai nėra tinkamai susipažinę su švietimo dokumentais, išskyrus, bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais.

Kaip mokytojams sekasi ugdyti palankias darnaus vystymosi nuostatas mokiniams ugdymo proceso metu? Tyrimas parodė (žr. 15 pav.), kad dažniausiai respondentai siekia *ugdyti mokinių atsakomybę* - 100 proc. ir tai patvirtina anksčiau pateiktą nuomonę, kad svarbiausia pedagogų nuostata yra *atsakomybė*, kuri buvo išskirta, kaip svarbiausia darnaus vystymosi nuostata. Kaip svarbią darnaus vystymosi nuostatą - atsakomybę išskiria ir J. Adomaitienė, I. Zubrickienė, R.M. Andrikienė, straipsnyje „Pedagogų požiūris į darnų vystymąsi: aktualumas ir plėtros galimybės“. „N“ mokyklos respondentams svarbu yra ir ugdyti *šiuolaikišką, kritiškai mastančią asmenybę*, bei *siekti visapusiško mokinių lavinimo* - šias nuostatas pasirinko 100 procentu. Kaip teigia J. Adomaitienė ir kt., „toks pasirinkimas nekelia jokių abejonių, nes tik stiprus asmenybės jausmas neleis stebėti įvykių iš šalies, bet skatins įsitraukti į aktyvią veiklą, dalyvauti sprendžiant aktualias problemas, kritiškai mastyti apie galimas savo veiklos pasekmes bei vertinti jas įvairiais lygmenimis (asmeniniu, bendruomenės, valstybės, pasaulio); siekti naujų žinių, ugdyti kompetenciją ir gebėjimus, kad galima būtų juos taikyti realiame gyvenime“ (Adomaitienė ir kt., 2007, p. 15-23)³.

Nuostatos: *siekti visų mokinių lygybės* (80,5 proc.), *ugdyti mokinių tvirtą nuostatų visumą* (80,5proc.), *skatinti pamokoje gvildinti kartu su pasirinkta tema ir visuomenines socialines ar ekologines temas* (87,8 proc.) nesulaukė didesnio tiriamųjų dėmesio ir tik 83 procentai respondentų teigia, kad *mokinių žinios nėra svarbiausios, svarbiau gebėjimas jas taikyti*.

15 pav. **Tiriamųjų ugdomų mokiniams nuostatų pasiskirstymas pagal dažnumą** (procentais)

Ne visi mokytojai *skatina mokinius organizuoti ir aktyviai dalyvauti aplinkosauginėse akcijose*. Tik 48 proc. mokytojų skatina dažnai, o likusieji retai arba niekada. Prieštarinai vertinamas yra *verslumo skatinimas*: 56 proc. – dažnai, 34 proc. retai, 7,3 proc. niekada ir 2,4 proc. visai nepasirinko. Kad *skatina mokinius rengti projektines užduotis* atsakė 67 proc. tiriamųjų, likusieji retai arba niekada. *Verslumas, organizavimas ir aktyvus dalyvavimas aplinkosauginėse akcijose*, bei *projektinė veikla* ugdo mokinių *atsakomybę*. Todėl galima daryti prielaidą, kad mokytojai siekia ugdyti mokinių *atsakomybę*, bet nesuteikia galimybės savarankiškai ir atsakingai veikti.

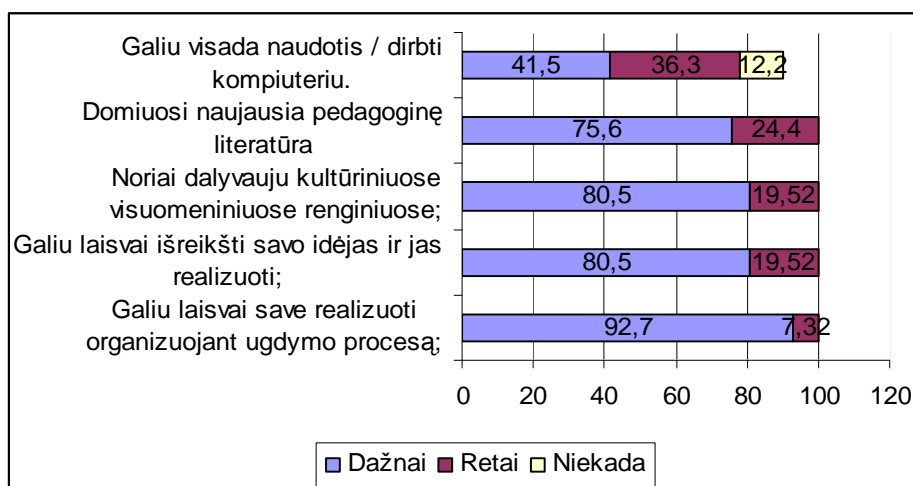
Išvados:

1. Tyrimo rezultatai parodo, kad tiriamieji įgyvendina darnaus vystymosi nuostatas ugdymo turinyje – integruoja aplinkos taršos problemas, 80,5 proc. derina pamokų temas su kitų dalykų temomis, 65 proc. naudoja aktyvius mokymo metodus. Rečiausia mokykloje pasitelkiamos naujosios technologijos - 73,2 procentai tiriamųjų retai arba niekada nenaudoja vaizdinių priemonių ugdymo procese.
2. Remiantis tyrimo rezultatais - mokytojai nepakankamai susipažinę su švietimo dokumentais, išskyrus, bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais - 100 proc. respondentų. 78,1 proc. vadovaujasi naujausia rekomenduojama literatūra, o 87,8 proc. respondentų ugdymo procese vadovaujasi seminaruose ir kursuose įgyta patirtimi. Maždaug pusė respondentų nesusipažinę su integruojamosiomis (papildomosiomis) programų gairėmis ir švietimo strateginėmis gairėmis 2003-2012 m.
3. Darnaus vystymosi pagrindinės nuostatos mokiniams yra ugdomos. Mokytojai dažniausiai siekia ugdyti mokinių atsakomybę, nors nesuteikia galimybės savarankiškai ir atsakingai veikti. Labai

svarbu ugdyti šiuolaikišką, kritiškai mastančią asmenybę, bei siekti visapusiško mokinių lavinimo - šias nuostatas pasirinko 100 proc. respondentų. Dažnai ugdymo metu mokytojai siekia visų mokinių lygybės (80,5 proc.), ugdo mokinių tvirtą nuostatų visumą (80,5proc.), skatina pamokoje gvildinti kartu su pasirinkta tema ir visuomenines socialines ar ekologines temas - 87,8 proc. 83 proc. mokytojų teigia, kad mokinių žinios nėra svarbiausios, svarbiau gebėjimas jas taikyti. Ne visi mokytojai skatina mokinius organizuoti ir aktyviai dalyvauti aplinkosauginėse akcijose. Prieštarinai vertinamas verslumo skatinimas: 56 proc. – dažnai, 34 proc. retai.

3.2.6. Pedagogų pasirengimas ir kvalifikacija darnaus vystymosi prielaidoms įgyvendinti mokykloje.

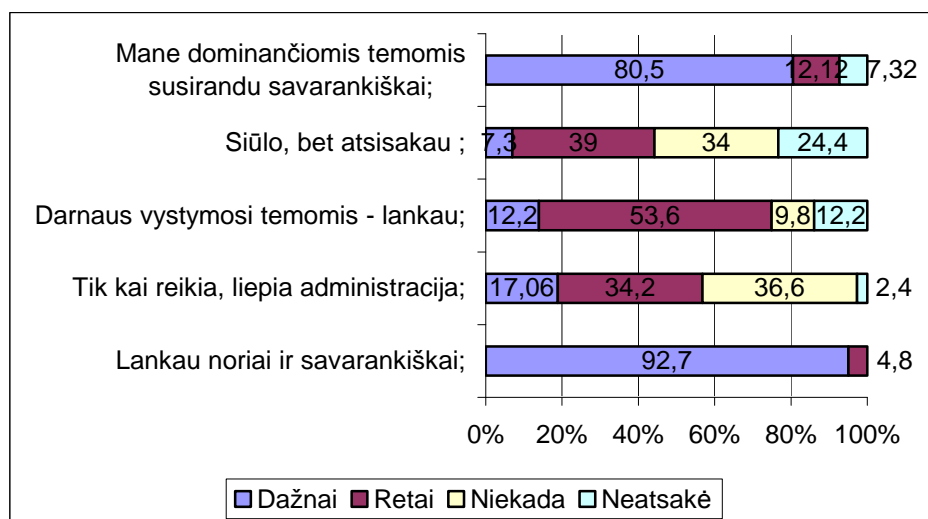
Siekiami išsiaiškinti, ar mokykla, kaip organizacija sudaro galimybę mokytojams tobulėti, ar yra skatinamas iniciatyvumas, naujų galimybių paieška.

16 pav. Organizacijos požiūrio pasiskirstymas sudarant galimybes tiriamiesiems tobulėti pagal dažnumą (procentais)

16 paveikslėlyje matosi, kad tiriamųjų nuomonė yra įvairi, realizuojant savo galimybes. Respondentai dažniausiai gali save realizuoti *organizuojant ugdymo procesą* (92,7 proc.), 80,5 proc. tiriamųjų pažymėjo, kad *noriai dalyvauja kultūriniuose visuomeniniuose renginiuose, laisvai gali reikšti savo idėjas ir jas realizuoti*. Remiantis tiriamųjų nuomone, mokykloje nėra galimybės mokytojams pagal poreikius *naudotis ir dirbti kompiuteriu*– 36,3 proc. pažymėjo, kad retai ir 12,2 - niekada neturi tokios galimybės ir tik 41,5 proc. neišsprendžia problemos. *Naujausia pedagogine literatūra* domisi 75,6 procentai tiriamųjų, mažiau nei 30 procentų tam neskiria laiko ir dėmesio.

Tiriamųjų buvo prašyta atskleisti, kaip dažnai lankosi kvalifikacijos kėlimo kursuose ir seminaruose, kieno paskatinti. Nuomonių pasiskirstymą iliustruoja 17 paveikslėlis.

17 pav. **Tiriamųjų pasiskirstymas kvalifikacijos kėlimosi kursuose ir seminaruose pagal lankymosi dažnumą (procentai)**

Tiriamųjų teigimu, dažniausiai kvalifikacijos kėlimosi *kursus ir seminarus lanko noriai ir savarankiškai* - 93 proc. respondentų ir *dominančiomis temomis susiranda savarankiškai kursus*, niekieno neskatinami – 80,5 proc. respondentų. Įvairiai pasiskirsto nuomonė dėl kursų lankymo. Kursus lanko *tik kai reikia, liepia administracija* – 17 proc. mokytojų, 34 proc. – retai ir 37 procentai *ignoruoja administracijos liepimą, nes* jiems retai to reikia, turi pakankamą kiekį kreditų. Galima teigti, kad asmuo, kuris lanko kursus savarankiškai, tai jų ir nereikia raginti, jie nuolat sąmoningai siekia tobulėjimo. Likusieji 34 proc. respondentų taip pat dažnai *atmeta siūlymus lankyti kursus ar seminarus*.

Darnaus vystymosi temomis respondentai retai lankosi seminaruose – 54 proc. tiriamųjų, 10 procentų – *niekada*, po 12 proc. - *dažnai arba nenurodė* jokio atsakymo. Šis vertinimas lyginant su ankstesniais rezultatais, patvirtina, kad mokytojai nėra pakankamai susipažinę su darnaus vystymosi strateginėmis nuostatomis.

Iš šių duomenų galima daryti prielaidą, kad mokytojai atsakingai žiūri į darbą, savarankiškai siekia tobulėjimo. domisi darnaus vystymosi temomis.

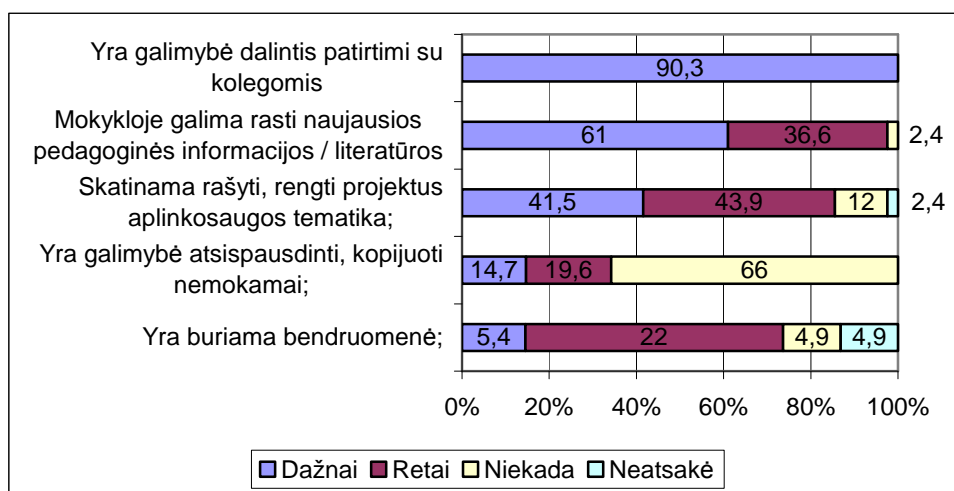
Išvados:

1. Remiantis tiriamųjų nuomone, pastebima, kad mokykloje yra sudaromos sąlygos mokytojams save realizuoti organizuojant ugdymo procesą (92,7 proc.), yra galimybė (80,5 proc.) dalyvauti kultūriniuose visuomeniniuose renginiuose, laisvai reikšti savo idėjas ir jas realizuoti. Remiantis tiriamųjų nuomone, mokykloje nėra galimybės mokytojams pagal poreikius naudotis ir dirbti kompiuteriu. Naujausia pedagogine literatūra domisi 75,6 procentai tiriamųjų, mažiau nei 30 procentų tam neskiria laiko ir dėmesio.
2. Kvalifikacijos kėlimosi kursų ir seminarų mokytojai lanko noriai ir savarankiškai - 93 proc. respondentų. Dominančiomis temomis kursus susiranda savarankiškai - 80,5 proc. respondentų. Lanko kursus kai reikia, liepia administracija – 17 proc. mokytojų. Darnaus vystymosi temomis

respondentai retai lankosi seminaruose – 54 proc. tiriamųjų, 10 procentų – niekada. Šis vertinimas lyginant su ankstesniais rezultatais, patvirtina, kad mokytojai nėra pakankamai susipažinę su darnaus vystymosi strateginėmis nuostatomis.

3.2.7. Organizacijos požiūris darnaus vystymosi aspektu

Tyrimo metu siekiama išsiaiškinti organizacijos, šiuo atveju mokyklos, požiūrį, remiantis darnaus vystymosi prielaidomis, į dinamiškos mokyklos bendruomenės poreikių tenkinimą

18 pav. Tiriamųjų poreikių tenkinimo mokykloje pasiskirstymas pagal dažnumą (procentais)

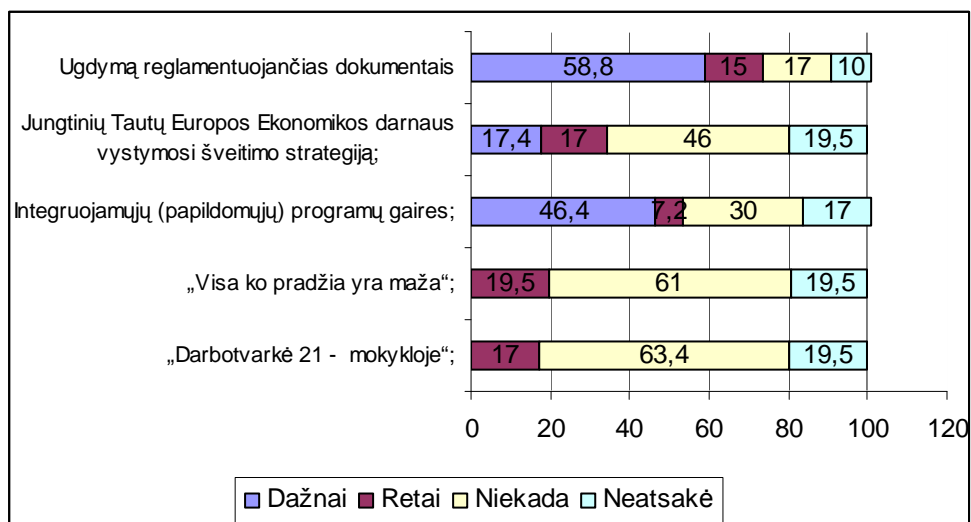
Respondentai tvirtina, kad dažniausiai mokykloje yra *galimybė dalintis patirtimi su kolegomis*. Tai patvirtina 91 proc. respondentų. Mokytojų dalijimąsi patirtimi dažnumą, parodo, bendruomenės subūrimų mokykloje dažnumas. Kad dažnai mokykloje yra *huriama bendruomenė* pasisakė 6 proc. respondentų, 22 proc. - retai ir 5 procentai - niekada. Dar 5 proc. respondentų nepareišė savo nuomonės šiuo klausimu. Analizuojant respondentų atsakymų rezultatus, akivaizdu, kad mokytojai turi galimybę dalintis patirtimi, bet mokykloje bendruomenė dar silpna.

Prieštarigai vertinama, kad *mokykloje galima rasti naujausios pedagoginės informacijos ir literatūros*: 61 procentas tiriamųjų teigia, kad dažnai, o 37 procentai tiriamųjų teigia, kad retai, apie 3 proc. – niekada. Prieštarigai respondentai vertina ir projektų rengimą, rašymą aplinkosaugos tematika. Apie 42 procentus tiriamųjų teigia, kad dažnai yra skatinami rengti tokius projektus, ir 44 procentai teigia, kad retai, o 12 procentų – niekada, 2 procentai respondentų nepareišė nuomonės. Toks nuomonių pasiskirstymas teikia prielaidą, kad pradinių klasių mokytojai dažniau skatinami rengti tokius projektus. Tai parodo ir mokykloje vykdoma veikla – 2005/2006 mokslo metais pradinės klasės dalyvavo ES Socrates fondo finansuojamame tarptautiniame I – IV klasių projekte „Vanduo mūsų gyvenime ir aplinkoje“.

Nepalankiai respondentai vertina nepakankamą galimybę nemokamai atsispausdinti ar kopijuoti mokykloje: 66 proc. – niekada, 20 proc. – retai ir 15 proc.- dažnai. Sąlygos spausdinti sudarytos tik savo lėšomis. Anketose rastas ištaisytas teiginys: iš „nemokamai“ ištaisyta į

„mokamai“. Tokia situacija, daro prielaidą, kad mokykloje nėra arba nepakankamai kaupiamos lėšos bei sudaromos sąlygos nemokamai rengti metodines priemones, reikalingas mokinių ugdymui.

Kaip dažnai pedagogai naudojami darnaus vystymosi leidiniais parodo 19 paveikslėlis

19 pav. Darnų vystymąsi reglamentuojančių leidinių poreikio pasiskirstymas pagal dažnumą (procentais)

Ne visi mokytojai turi sąlygas ir naudojami ugdymą reglamentuojančiais dokumentais – 17 proc. niekada, 15 proc. – retai, 59 procentai – dažnai. Darnų vystymąsi reglamentuojantys leidiniai, remiantis apklausos rezultatais, mokytojams yra nepasiekiami arba nežino, kad tokie yra. Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komiteto darnaus vystymosi strategija dažnai pasiekiami 17 proc. respondentų, 17 proc. - retai, 46 procentai teigia, kad niekada ir 20 procentų nepareiškė nuomonės. Integruojamosiomis (papildomosiomis) programų gairėmis dažnai naudojasi daugiau respondentų – 47 proc., 7 proc. – retai, 30 proc. niekada, ir 17 proc. – nepasisakė. Daugiau nei 60 proc. respondentų niekada nesinaudojo ir neturi galimybių vadovautis „Darbotvarkė 21 – mokykloje“ bei „Viso ko pradžia yra maža“. Tai tik dar kartą patvirtina prielaidą, kad mokytojai nepakankamai susipažinę su darnaus vystymosi koncepcija ir visai arba per mažai vadovaujasi darnaus vystymosi leidiniais, dokumentais.

Išvados:

1. Mokytojai dažniausiai dalijasi patirtimi su kolegomis – 91 proc., mokyklos bendruomenė nėra tvirta. Mokykla rūpinasi naujausia pedagogine, informacine literatūra, teigia 61 proc. tiriamųjų, bet to nepakanka, labiau reiktų skatinti mokytojus domėtis naujausia literatūra. Pradinių klasių mokytojai dažniau skatinami rengti aplinkosauginius projektus. Nepakankamai skatinami pagrindinio – vidurinio ugdymo mokytojai ir mokiniai. Mokykloje nepakankamai kaupiamos

lėšos, nesudaromos sąlygos nemokamai kopijuoti, spausdinti, rengti metodines priemones, reikalingas mokinių ugdymui.

2. Daugiau nei 60 proc. respondentų niekada nesinaudojo ir neturi galimybių vadovautis „Darbotvarke 21 – mokykloje“ bei „Viso ko pradžia yra maža“. Tai tik dar kartą patvirtina prielaidą, kad mokytojai nepakankamai susipažinę su darnaus vystymosi koncepcija ir visai arba per mažai vadovaujasi darnaus vystymosi leidiniais, dokumentais. Pasitvirtino prielaida, kad 50 proc. mokytojų žino apie integruojamąsias (papildomasias) programų gaires, tačiau nepakankamai domisi ir kitais švietimą reglamentuojančiais dokumentais.

3.3. Ekspertų nuomonė apie darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimą Lietuvos mokykloje

Interviu atviro klausimyno metodu apklausti devyni (9) ekspertai: Švietimo plėtotės centras – du (2), Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija – du (2), direktoriai: po vieną (2) iš Vilniaus vidurinės mokyklos ir gimnazijos, trys iš Kauno - du (2) gimnazijos ir vienas (1) vidurinės mokyklos. Dviejų (2) direktorių mokyklos yra iš „Darbotvarkės 21 – mokykloje“ projekto ir turi Žaliąją vėliavą – dalyvaujančios darnaus vystymosi projektinėje veikloje.

Ekspertams buvo pateikta dešimt (10) vienodų atvirų klausimų, kuriais siekiama sužinoti jų asmeninę nuomonę apie darnaus vystymosi strateginių prielaidų įgyvendinimą Lietuvos švietime ir mokykloje.

Remiantis atskiro atvejo rezultatais, siekiama patvirtinti arba paneigti pateiktas išvadas, palyginti su ekspertų nuomone.

Respondentų buvo klausta, **kokia jų nuomonė apie darnaus vystymosi strategiją ir jos įgyvendinimą Lietuvos švietime?**

- Respondentai teigia, kad darnaus vystymosi strategija yra labai aktuali ir moderni mūsų visuomenėje ir švietime. Kad tai naujas požiūris į patį švietimą, todėl būtina šviesti visuomenę, kad ji netaptų tik trumpalaikė madinga strategija, kadangi būtina ją įgyvendinti, siekiant gyvenimo kokybės. Keletą nuomonių:
 - – „Strategija labai aktuali. Visuomenę reikia šviesti. Turime ugdyti asmenybę, suvokiančią atsakomybę už savo karjerą, gyvenimo kokybę, sveikatą, už įvykius šalyje ir pasaulyje“;
 - – „strategija – moderni ir tikrai kvalifikuotų specialistų parengtas dokumentas – orientuotas į moderniausias švietimo „madas“. Abejoju, ar Lietuvos švietimo sistema yra pasirengusi tą strategiją įgyvendinti. Kalbu ne apie formalųjį įgyvendinimą (dėl paukščiuko), bet apie vidinį poreikį gyventi pagal ją. Mūsų švietimo bendruomenė sunkiai perpranta, kas tai – ar

trumpalaikė mada (naujas žodžių žaismas), ar ilgiamžis ir patikimas gyvenimo orientyras, mąstymo ir gyvenimo būdas“.

- – „Darnaus vystymosi įgyvendinimas švietime tai naujas požiūris į patį švietimą ir jo kaita, kas šiuo metu ir vykdoma Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje. T.y. akcentas ne teorinė žinios, o kompetencijų ugdymas (žinių gebėjimų ir nuostatų visuma, tai kas reikalinga šiuolaikinėje visuomenėje gyvenančiam žmogui) bei praktinis įgytų kompetencijų taikymas tolimesniame gyvenime“;

Į klausimą - **kokios šios strategijos nuostatos yra pačios svarbiausios: a) aplinkosauginis ugdymas, b) ekonominis, verslumo ugdymas c) socialinio teisingumo ugdymas**, gauti atsakymai parodo, kad

- Dauguma (5) respondentų teigia, kad darnaus vystymosi koncepcijai aktualūs visi trys komponentai: aplinkosauginis, ekonominis, bei socialinis aspektai:
 - - „todėl čia labai svarbus sisteminis mąstymas t.y. problemų nagrinėjimas ekonominiu, socialiniu ir aplinkosauginiu aspektais“;
 - - „visų trijų ugdymo sričių sąveika, nuo kurios kokybiškai keičiasi kiekviena iš sudedamųjų dalių, todėl klausimas apie kiekvieną iš jų apskritai neturi prasmės“
 - - „turime ugdyti asmenybę, suvokiančią atsakomybę už savo karjerą, gyvenimo kokybę, sveikatą, už įvykius šalyje ir pasaulyje“.
 - - „ten viskas taip betarpiškai ir glaudžiai susiję į vieną visumą, viskas darniai persipynę ir neegzistuoja atskirai“.
 - - „aplinkosauginis ugdymas kaip sakė Seneka „Sveikame kūne sveika siela“ . 2) socialinis teisingumas – todėl, kad moralinės vertybės ir gebėjimas įsitvirtinti socialinėje aplinkoje. 3) Verslumas – tai gebėjimas išlikti“
- Du (2) respondentai teikia pirmenybę socialinio teisingumo aspektui darnaus koncepcijoje:
 - - „jis arčiausiai vertybinių nuostatų, bendruomeniškumo ugdymo, kurie yra pagrindas visų DV aspektų“.

Respondentų teirautasi, **kaip jie mano, ar jau yra sukurtos prielaidos darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui Lietuvos švietime.**

Į klausimą - **kokios šios strategijos nuostatos yra pačios svarbiausios: a) aplinkosauginis ugdymas, b) ekonominis, verslumo ugdymas c) socialinio teisingumo ugdymas**, gauti atsakymai parodo, kad

- Dauguma (5) respondentų teigia, kad darnaus vystymosi koncepcijai aktualūs visi trys komponentai: aplinkosauginis, ekonominis, bei socialinis aspektai:
- - „tėra atskiri fragmentai. Prielaidu nėra“;

- –„Pagal tai, kiek girdėjau, ne. Kitaip mūsų ŠPC kassavaitiniuose susirinkimuose apie tai būtų daug kalbama. Dabar šitie raktiniai žodžiai per mūsų pasitarimus nėra minimi“.
- –„Sukurta vizija, kaip integruoti darnų vystymąsi į ugdymo procesą. 2006 m. Bendrojo ugdymo taryba aprobavo Integruojamųjų (papildomųjų) programų gaires, kurios apibrėžia ugdymo turinį, skirtą bendriesiems gebėjimams ir kompetencijoms ugdyti“.
- –„Prielaidos kuriamos, tačiau dar nepakankamai“;
- –„Manau, kad ne, nes dažnai teorija atitrūkusi nuo praktikos. Trūksta kryptingumo. Iki galo neišstudijuota, pvz., Britanijos švietimo sistema, todėl taikoma fragmentiškai“;
- –„Manau, kad yra kūrimo eigoje“.
- Vienas respondentas mano, kad yra sukurtas pagrindas, reikia parengti žmones, juos skatinti ir motyvuoti įgyvendinti darnaus vystymosi strategines nuostatas:
 - –„yra strategija – aiški kryptis. Yra integruojančios programos – vadinasi, yra metodinis pamatas. Yra nuostata, kad mokytojų kvalifikacijos tobulinimo ašis – darnus vystymasis. Yra tam skirtos lėšos. Deklaracijų lygmeniu – viskas padaryta ir net finansinis pamatas klojamas. Trūksta geros lektūros, kuri suintriguotų mokytojus“

Siekiami išsiaiškinti, ar respondentai susipažinę ir kokia jų nuomonė – **ar tinkamai parengta teisinė bazė darnaus vystymosi strategijai įgyvendinti Lietuvos švietime?**

- Šiuo klausimu respondentų nuomonė labai įvairi, skirtinga patirtis, žinios apie darnaus vystymosi strategijos parengtus dokumentus. Dauguma jų pateikia pagrindinius dokumentus: Integruojamąsias (papildomąsias) programas, Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, kuriamą Nacionalinę darnaus vystymosi švietimo strategiją ir kt.:
 - –„atsakymas į šį klausimą reikalauja išsamios analizės, todėl negaliu trumpai atsakyti. Trumpas vertinimas yra pateiktas Nacionalinės darnaus vystymosi švietimo programos preambulėje“;
 - –„galima dirbti ir su esama baze. Gerai būtų DV matyti Bendrosiose programose, pasiekimu vertinimo strategijoje, jo nuostatose“;
 - –„Ne. Didelis atotrūkis tarp vaiko teisių ir pareigų. Pedagogai dažnai jaučiasi nesaugiai. Galbūt trūksta informacijos, kompetencijų. Reikia atkreipti dėmesį į didesnę tėvų atsakomybę vaikų ugdyme“.
 - –„nepakankamai atsispindi pagrindiniuose aukštojo mokslo sritį reglamentuojančiuose teisės aktuose. Aukštojo mokslo, profesinio, suaugusiųjų ir pedagogų mokymo ir studijų programose bei neformaliajame švietime mažai dėmesio skiriama darnaus vystymosi klausimams. Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose priešmokykliniam, pradiniam, pagrindiniam ir viduriniam ugdymui (2002, 2003 m.) nepakankamai dėmesio

skiriama kultūriniais ir ekonominiams darnaus vystymosi aspektams. Pedagogų rengimo studijų programose neatskleidžiama darnaus vystymosi švietimo visuma, integruotai apimanti aplinkosaugos, ekonomikos bei socialinius visuomenės raidos aspektus;“

- Keturi respondentai negalėjo atsakyti į šį klausimą, teikdami, kad „neturi kompetencijos“

Teirautasi respondentų nuomonės, kaip jie mano, **kokiomis priemonėmis ir būdais Lietuvoje siekiama įgyvendinti darnaus vystymosi strateginės nuostatos visuose švietimo lygmenyse?**

- Dauguma (5) respondentų atsakė, kad taip, gebėjo plačiau paaiškinti, išvardinti priemones ir būdus, kas yra daroma, kad darnaus vystymosi strategija būtų įgyvendinta Lietuvos švietime ir mokykloje. Nors respondentai teigė, kad „taip“, daugumoje jų argumentuose galime išvelgti abejonę, netikrumą, nepsitikėjimą:
 - –„siekama – tikrai tai žinau“;
 - –„siekama, bet tai fragmentiška“;
 - –„mano manymu taip“;
 - –„įstatymų ribose, tikriausiai, yra siekiama įgyvendinti. Tačiau dažnai ugdymo įstaigos paliekamos vykdyti įvairias programas savo lėšomis, trūksta pagalbos iš savivaldybių, vyriausybės. Nepakanka vadovėlių, kompiuterių“;
 - –„Aukštosiose mokyklose darnaus vystymosi nuostatos pradėtos integruoti į dėstomus dalykus. Vykdomos mokymo programos, apimančios įvairius darnaus vystymosi švietimo aspektus: Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos 2006 – 2011 metų programa 2006 m.; Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa 2006 m.; Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų programa 2006 m. ir kt. Mokyklose vykdomi nacionaliniai ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų remiami projektai, skirti mokymo, mokymosi ir vertinimo kultūros kaitai mokykloje, padedantys įgyvendinti darnaus vystymosi principus, pvz., „Mokyklos darbotvarkė 21“ (2000 – 2003 m.); „Vertinimas ugdymo procese“ (2004 – 2006 m.), „Mokymosi krypties pasirinkimo galimybių didinimas 14 – 19 metų mokiniams“ (2005 – 2007 m.) ir kt. Pedagogų rengimo koncepcija (2004 m.), Valstybinė pedagogų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo pertvarkos programa (2006 m.), sudaro prielaidas tobulinti pedagogų darnaus vystymosi švietimo kompetencijas. Pedagogų profesinės raidos centras vykdo darnaus vystymosi kvalifikacijos tobulinimo programas. Darnaus vystymosi ikimokyklinio ir pradinio ugdymo mokykloje (2005 – 2007) programa siekiama sudaryti pedagogams galimybę įgyti naujų kompetencijų tobulinant gebėjimus plėtoti darnaus vystymosi mokykloje ir darželyje patirtį. 2006 – 2009 m. vykdoma švietimo konsultantų rengimo programa „Visuomenės darnaus vystymosi ir jo ugdymo tarpdalykinių kompetencijų plėtotė“, skirta plėtoti regionuose darnaus vystymosi

kompetencijos tinklus, jungiančius savivaldybių mokytojų švietimo centrus, universitetų kvalifikacijos tobulinimo padalinius ir mokyklas – konsultavimo (demonstravimo) centrus“.

- Šiek tiek mažiau (4) respondentų linkę pesimistiškai vertinti šį siekį ir pateikė tokius atsakymus plačiu neargumentuodami:
 - –„tokius siekius turi maža entuziastų grupelė“;
 - –„sunku pasakyti“;
 - –„dar negreitai“.

Respondentų teirautasi, kaip jei mano, **kokios turėtų būti kuriamos sąlygos, reikalingas darnaus vystymosi strateginėms nuostatomis įgyvendinti Lietuvos mokyklose?**

- Respondentai patvirtina nuostatą, kad būtina sąlyga yra parengti kvalifikuotus pedagogus ir keisti žmonių vertybines nuostatas, požiūrį - tai patvirtino 6 respondentai. 4 respondentai paminėjo, kad svarbu darnaus vystymosi strategines nuostatas integruoti į ugdymo programas, ugdymo procese naudoti naujas technologijas, informacines priemones, kurti materialinę bazę. Žemiau pateiktos kelios nuomonės:
 - –„Pirmiausia – mokytoju supratimas apie DV prasmę ir reikšmę jų kasdieniniame darbe. Toliau integracija į programas, mokyklų veiklos planus, vidaus auditą ir pan.“
 - –„Šios sąlygų yra įvardintos Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, įgyvendinimo, vertinimo ir atnaujinimo strategijoje. Mano nuomone labai svarbios sąlygos yra mokytojų kvalifikacijos kėlimas darnaus vystymosi srityje, mokyklos bendruomenės kūrimas ir jos bendradarbiavimas su socialiniais partneriais. Taip pat reikia keisti egzaminų sistemą, kurie yra orientuoti į žinias, o ne į kompetencijas, nes mokytojai orientuojasi, o tai yra didelė kliūtis darnaus vystymosi įgyvendinimui“;
 - –„Materialinės bazės stiprinimas, mokytojų kvalifikacijos tobulinimas (šalyje ir užsienyje), naujų ugdymo metodų taikymas, IKT panaudojimas ugdymo procese“.
 - –„Svarbiausia – turi būti mentaliteto pokyčiai, o tai ateina palaiptai, lėtai. Nepaskubinsi lietuvio. Jis ramiai išlauks – o gal viskas bus atšaukta, praeis mada“.
 - –„Idėja gera, bet ugdymo planai reikalauja konkrečių rezultatų, t.y. atitrūkę teorija ir praktika“.
 - –„Stipri materialinė bazė, naujos technologijos, metodinės priemonės, aukštos kvalifikacijos specialistai“.

Interviu metu, respondentų teirautasi, **kaip jie vertina integruojamąsias (papildomąsias) programų gaires,, o jose darnaus vystymosi programą?**

Respondentų nuomonė apie integruojamąsias (papildomąsias) programų gaires,, o jose darnaus vystymosi programą labai įvairi. Dauguma pritaria, nors galime pastebėti abejonę dėl

tinkamo įgyvendinimo, respondentai linkę tikėti, kad, jei bus investuota į žmogiškuosius resursus – mokytojus, švietimo specialistus – programa turėtų pasiekti tikslą. Respondentų dėmesys nukreiptas į suvokimo ir požiūrio pasikeitimą. Trys respondentai nepareiškė savo nuomonės, iš jų vienas teigia, kad neskaitė dar, o kitas – kad nepakankamai žino.

- –„Ši programa nėra parengta – kol kas yra tik gairių projektas, pagal Nacionalinės darnaus vystymosi švietimo programos priemonių planą integruojamąją DV programą numatyta parengti 2008 m.“;
- –„Nesinorėtų, kad ja išstiktų iki šiol nuleistų iš viršaus int. programų likimas. Programos kokybe yra antraeilis dalykas, nes ja įgyvendinti prasminga tik suvokus DV reikmę ugdymui ir saviugdai“;
- –„Lietuvoje jau tikrai išmokta kvalifikuotai rengti programas. Ši – ne išimtis“.
- –„Idėja gera, bet dirbti reikia dar labai daug“;
- –„Teigiamai“;
- –„Neskaičiau“;
- –„Trūksta informacijos“.

Respondentų klausta - **Kaip manote, ar šiandienos mokytojai yra pasirengę įgyvendinti darnaus vystymosi strategines nuostatas mokykloje?**

- Iš pateiktų atsakymų galima teigti, kad ekspertai mano, kad mokytojai nėra tinkamai pasirengę įgyvendinti darnų vystymąsi mokykloje. Dauguma pastebi, kad didžiausia problema, kad visos strategijos, programos nepadedą, o apsunkina mokytojų darbą, sukelia nepasitenkinimą ir nepasitikėjimą, neižvelgia prasmės. Būtina pertvarkyti mokytojų darbo krūvius, darnaus vystymosi strategines nuostatas įtraukti į mokyklos vertinimo rodiklius, perorientuoti ugdymą į gebėjimą gyventi, o ne į egzaminų rezultatus. Keletą nuomonių:
 - –„Vienas kitas yra pasirengęs. Bet jie puikiai supranta, kad jų pastangos niekam nereikalingos, nebent smalsiems vaikams. Į jokių mokyklos vertinimo rodiklius DV nėra įtrauktas“;
 - –„Aš manau, kad tam pasirengusių mokytojų yra mažai. Pagrindinės priežastys: trūksta aukštos kvalifikacijos bendrojo lavinimo mokytojų gebančių šviesti darnaus vystymosi temomis bei metodinės ir mokomosios medžiagos darnaus vystymosi švietimo tematika; mokytojai orientuojasi ne į Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, o į brandos egzaminus (ypač vyresnėse klasėse)“;
 - –„Tik iš dalies. Ugdymo programų apimtis plati, reikalavimai pastoviai kyla. Didėjantys mokytojų darbo krūviai ir papildomos užduotys (įvairios dokumentacijos rengimas, pasiruošimas ir dalyvavimas renginiuose ir kt.) užima daug laiko“;

- – „Daugiau nei dvidešimt integruojančių programų (iš įvairių valstybės institucijų) yra „nuleista” ant mokytojų galvų. Į visas jie žiūri nepatikliai – kaip į svetimkūnius, nors jos gali būti ir pačios teisingiausios ir naudingiausios“;
- – „Mokytojai nepasirengę, ypač psichologiškai, be to vos spėja įgyvendinti programų reikalavimus“;
- – „Bijau, kad pagal tai, kiek žinau mokyklų gyvenimą, mokyklų bendruomenės priims tai kaip dar vieną biurokratinę direktyvą, kurią mokyklos bus verčiamos įgyvendinti. Jei reikės atsiskaitinėti, kaip ši programa vystoma mokyklose, kils nepasitenkinimas“;
- – „Iš dalies“;
- – „DV strateginių nuostatų įgyvendinimas – nuoseklus ir ilgalaikis procesas, todėl ir parengta Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo programa, kurios įgyvendinimas aprėpia laikotarpį iki 2015 m.“.

Pasidomėta respondentų nuomone - **Į ką labiausiai turėtų akcentuoti mokytojai įgyvendindami darnaus vystymosi strategiją ir ugdydami mokinių gebėjimus?**

- Dauguma respondentų pritaria, kad svarbiausia ugdyti kompetencijas: pilietiškumą, kritinio mąstymo ir kitas bei vertybines nuostatas, atsakomybę ir dar daug kitų svarbių, kaip ir nurodyta darnaus vystymosi strateginėse nuostatose. Tai dar kartą patvirtina, kad būtina tinkamai informuoti visuomenę darnaus vystymosi klausimais, sulaukti pritarimo ir kryptingai veikti.
 - – „Daugiausia dėmesio reikėtų skirti pagrindinių kompetencijų ugdymui, tiksliau tai bus apibrėžta integruojamojoje DV programoje“;
 - – „Žmogaus vertybines nuostatas, gyvenimo tikslo siekimo prasmę, žmogaus valios pastangų įprasminimo svarbą, bendruomeniškumo įgūdžius“;
 - – „Pilietinį aktyvumą, motyvaciją veiklai, asmeninę atsakomybę, ugdomosi visą gyvenimą idėją“;
 - – „Pirmiausiai kompetencijas: pilietiškumo, sveikos gyvensenos, blaivios mąstysenos, kritinio mąstymo, atsakomybės už tai, kas bus po mūsų, tolerancijos ir .t.t.“;
 - – „Bendradarbiavimą, visas svarbiausias ugdomas kompetencijas“;
 - – „Praktinę naudą pasauliui, šaliai ir ypač kiekvienam šalies gyventojui“;
 - – „Kad mokytojas mokinius mokytų mokytis“.

Tyrimo metu respondentų teirautasi - **kaip manote, ar darnaus vystymosi samprata mūsų visuomenėje, ypač mokyklos aplinkoje, yra pakankamai gerai žinoma?**

- Šiuo klausimu ekspertai vienareikšmiškai pasisako, kad darnaus vystymosi samprata nei visuomenėje, nei mokykloje nėra pakankamai žinoma. Kaip problemą, respondentai įvardina, kad per mažai informacijos, leidinių, mažai specialistų, kurie galėtų šviesti šiuo aspektu tiek

visuomenę, tiek mokytojus, būtina plėsti sąvokos komentavimą įvairioms profesinėms grupėms ir panašiai. Perorientuoti universitetus, rengti jaunus mokytojus darnaus vystymosi kontekstu.

- –„Kaip ir kiekviena nauja koncepcija, darnaus vystymosi samprata išitvirtina lėtai, tačiau šis procesas akivaizdžiai jau vyksta politikos lygmenyje, reikėtų daugiau dėmesio skirti šios sąvokos komentavimui įvairioms profesinėms grupėms ir plačiajai visuomenei“;
- –„Žinoma menkai, bet ją suprantamai pateikus, pritariančių būtų dauguma“;
- –„Tiek mokykloje, tiek visuomenėje trūksta informacijos darnaus vystymosi tematika, taip pat yra mažai specialistų galinčių šviesti šia tematika, skleisti darnaus vystymosi idėjas.“
- –„Tikrai nepakankamai žinoma. Trūksta informacijos“;
- –„Žinoma keliolikoje mokyklų, kurios dalyvavo L.G. organizuojuose projektuose. Tos mokyklos tikrai toliau nužygiavo, bet to negaliu pasakyti apie visą Lietuvą“.
- –„Ne“;
- –“Sunku pasakyti, turbūt ne“;
- –„Žinomas dalykas yra toks, apie kurį nuolat diskutuojama. Paimkite ŠMM leidinį mokykloms „Informacinis leidinys“ arba nepriklausomą mokytojų savaitraštį „Dialogas“ ir atlikite kontent analizę - kiek vietos šiuose leidiniuose yra skiriama darniam vystymuisi. Va ir gausite objektyvų atsakymą. Galite eiti toliau. Imkite VPU, KU ar ŠU (ten, kur rengiama daugiausia mokytojų) edukologijos krypties leidinius (visokių konferencijų medžiagas ir pan.) ir atlikite šių leidinių kontent analizę. Irgi pamatysite, kad mokytojų mokytojams darnaus vystymosi tema irgi yra visiškai neaktuali“.

Išvados:

1. Ekspertų nuomonę, darnaus vystymosi strategija yra aktuali ir moderni, orientuota į moderniausias švietimo “madas“. Tai naujas požiūris į patį švietimą, todėl būtina, kad strategija netaptų tik trumpalaikė ir madinga, būtina ją įgyvendinti, siekiant gyvenimo kokybės.
2. Dauguma (5) respondentų teigia, kad darnaus vystymosi koncepcijai aktualūs visi trys komponentai: aplinkosauginis, ekonominis, bei socialinis aspektas. Nedidelė dalis respondentų pirmenybę teikia socialinio teisingumo ugdymui, kaip svarbiausiai bendravimo sąlygai.
3. 90 proc. respondentų teigia, kad sukurtų prielaidų darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui šveitime dar nėra, yra tik formalūs dokumentai:
4. Ekspertų nuomonė dėl darnaus vystymosi teisinės bazės kūrimo yra labai įvairi - skirtinga patirtis, nevienodos žinios apie darnaus vystymosi strategijos parengtus dokumentus. Dauguma jų pateikia pagrindinius dokumentus: Integruojamąsias (papildomąsias)

programas, Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, kurią Nacionalinę darnaus vystymosi švietimo strategiją ir kt.

5. Dauguma (5) respondentų atsakė, kad Lietuvoje siekiama įgyvendinti darnaus vystymosi strategines nuostatas visuose švietimo lygmenyse, nors jų argumentuose galima išvystyti abejonę, netikrumą, nepasitikėjimą. (4) respondentai linkę pesimistiškai vertinti šį siekį, manydami, kad „tokius siekius turi maža entuziastų grupelė“.
6. Respondentai patvirtina nuostatą, kad būtina darnaus vystymosi sąlyga yra parengti kvalifikuotus pedagogus ir keisti žmonių vertybines nuostatas, požiūrį. Kai kurie respondentai paminėjo, kad svarbu darnaus vystymosi strategines nuostatas integruoti į ugdymo programas, ugdymo procese naudoti naujas technologijas, informacines priemones, kurti materialinę bazę.
7. Ekspertų nuomonė apie integruojamąsias (papildomas) programų gaires, o jose darnaus vystymosi programą labai įvairi. Dauguma pritaria jų įgyvendinimui ir linkę tikėti, jei bus investuota į žmogiškuosius resursus – mokytojus, švietimo specialistus – programa turėtų pasiekti tikslą. Respondentų dėmesys nukreiptas į suvokimo ir požiūrio pasikeitimą. Trys respondentai nepareiškė savo nuomonės, iš jų vienas teigia, kad neskaitė dar, o kitas – kad nepakankamai žino.
8. Ekspertai mano, kad mokytojai nėra tinkamai pasirengę įgyvendinti darnų vystymosi nuostatas mokykloje. Dauguma pastebi, kad didžiausia problema yra tai, kad visos strategijos, programos nepadedą, o apsunkina mokytojų darbą, sukelia nepasitenkinimą ir nepasitikėjimą, mokytojai per jų gausą neįžvelgia prasmės. Respondentai teigia, kad būtina pertvarkyti mokytojų darbo krūvius, darnaus vystymosi strategines nuostatas įtraukti į mokyklos vertinimo rodiklius, perorientuoti ugdymą į gebėjimą gyventi, o ne į egzaminų rezultatus.
9. Dauguma respondentų pritaria, kad svarbiausia ugdyti mokinių bendrąsias kompetencijas: pilietiškumą, kritinį mąstymą ir kitas bei vertybines nuostatas, atsakomybę ir dar daug kitų svarbių nuostatų. Tai dar kartą patvirtina, kad būtina tinkamai informuoti visuomenę darnaus vystymosi klausimais, sulaukti pritarimo ir kryptingai veikti.
10. Ekspertai vienareikšmiškai pasisako, kad darnaus vystymosi samprata nei visuomenėje, nei mokykloje nėra pakankamai žinoma. Kaip problemą, respondentai įvardina, kad per mažai informacijos, leidinių, mažai specialistų, kurie galėtų šviesti šiuo aspektu tiek visuomenę, tiek mokytojus, būtina plėsti sąvokos komentavimą įvairioms profesinėms grupėms ir panašiai. Perorientuoti universitetus, rengti jaunus mokytojus darnaus vystymosi kontekstu.

IŠVADOS

1. Darnaus vystymosi švietimas (DVŠ) – tai visą gyvenimą trunkantis procesas ir yra daug platesnis negu formalusis švietimas. Darnaus vystymo koncepcija remiasi trijų visuomenės vystymosi aspektų: aplinkosaugos, ūkio plėtros ir socialinių (įskaitant kultūrinius) interesų, derme. Į darnų vystymąsi orientuotas švietimas yra platesnis nei aplinkosauginis ir aprėpia platų spektrą lygių galimybių, skurdo, demokratijos, ekonomikos, aplinkosaugos, išteklių valdymo, gyvenimo kokybės problemų, socialines, kultūros bei politikos matmenis. Strateginiuose dokumentuose **darnus vystymasis** apibrėžiamas kaip visuomenės vystymasis, sudarantis galimybę pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, derinant aplinkosauginius, ekonominius ir socialinius visuomenės tikslus ir neviršijant leistinų poveikio aplinkai ribų (Darnaus vystymosi rodikliai, 2006).
2. Nuo 1972 metų pasaulio aukščiausio lygmens valstybių vadovai kas keleri metai rinkosi spręsti aplinkosaugines ir kitas globalines pasaulio problemas. Šių susirinkimų metu padaryti tarptautinės reikšmės sprendimai sudarė prielaidas kiek anksčiau susiformavusį aplinkosauginį švietimą pakeisti visuminiu (holistiniu), užtikrinančiu darnaus vystymo įgyvendinimą nacionaliniu, regioniniu ir globaliniu lygmeniu.
3. Švietimas tampa svarbiausias darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo įrankis, didžiausią įtaką darantis keičiant žmonių, visuomenės požiūrį į atsakomybę ir darnią veiklą. Remiantis išanalizuotais ES Lietuvos strateginiais dokumentais išskirtinos tokios pagrindinės darnaus vystymosi švietime įgyvendinimo prielaidos: teisinės bazės sukūrimas, tinkamas pedagogų parengimas ir jų nuolatinis kompetencijų tobulinimas, materialinės bazės sukūrimas, darnaus vystymosi programų integravimas į ugdymo turinį ir kt.
4. Remdamiesi tyrimo rezultatais, galime daryti išvadą kad daugiau nei 66 proc. mokytojų nėra susipažinę su darnaus vystymosi samprata. Tik 29 proc. mokytojų teigė, kad žino darnaus vystymosi sampratą. Ekspertai patvirtina, kad darnaus vystymosi samprata nei visuomenėje, nei mokykloje nėra pakankamai žinoma. Kaip problemą, respondentai įvardina, kad per mažai informacijos, leidinių, mažai specialistų, kurie galėtų šviesti šiuo aspektu tiek visuomenę, tiek mokytojus, būtina plėsti sąvokos komentavimą įvairioms profesinėms grupėms ir panašiai.

5. Mokytojų nuomone, darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimui švietime vienodai svarbu (97,6 proc.) yra *asmeninis nusiteikimas, motyvacija ir pedagogų parengimas bei administracijos ir kitų švietimo darbuotojų parengimas*. 53,7 proc. “nuleidimą” iš viršaus mokytojų laiko nereikalingu, tai parodo, kad mokytojai nepasitiki iš “viršaus nuleidžiamų” dokumentų svarba, tikisi, kad tai laikina, yra pavargę nuo jų gausos.
6. Ekspertai patvirtina, kad mokytojai nėra tinkamai pasirengę įgyvendinti darnų vystymosi nuostatas mokykloje. Dauguma pastebi, kad didžiausia problema yra tai, kad visos strategijos, programos nepadeda, o apsunkina mokytojų darbą, sukelia nepasitenkinimą ir nepasitikėjimą, mokytojai per jų gausą neįžvelgia prasmės. Respondentai teigia, kad būtina pertvarkyti mokytojų darbo krūvius, darnaus vystymosi strategines nuostatas įtraukti į mokyklos vertinimo rodiklius, perorientuoti ugdymą į gebėjimą gyventi, o ne į egzaminų rezultatus.
7. Mokytojų nuomone, svarbiausia yra švietimą orientuoti į darnų vystymąsi (97,6 proc.), kurti bendradarbiavimo kultūrą (95,2 proc.) bei didinti žmonių kompetenciją sprendžiant ekologines, ekonomines, socialines problemas (95,1 proc.).
Ekspertai teigia, kad būtina darnaus vystymosi sąlyga yra *parengti kvalifikuotus pedagogus ir keisi žmonių vertybines nuostatas, požiūrį*. Kai kurie respondentai paminėjo, kad svarbu darnaus vystymosi strategines nuostatas *integruoti į ugdymo programas, ugdymo procese naudoti naujasias technologijas, informacines priemones, kurti materialinę bazę*.
8. Tyrimo rezultatai parodė, kad pedagogai nepakankamai susipažinę su darnaus vystymosi nuostatomis, bei fragmentiškai taiko darnaus vystymosi elementus praktikoje. Pirmoji iškelta hipotezė iš dalies pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

1. 87 proc. mokytojų teigia, kad ugdymo procese vadovaujasi seminaruose ir kursuose įgyta patirtimi, bet maža dalis mokytojų apie darnų vystymąsi sužinojo iš mokyklos aplinkos, seminarų ir kursų. Todėl rekomenduojama, rengti daugiau darnaus vystymosi tema seminarų, kursų ir konferencijų mokytojams. Leisti informacinius leidinius, metodines priemones ir taip sudaryti sąlygas, kad visa naujausia literatūra būtų lengvai prieinama kiekvienam mokytojui, administracijos darbuotojui ir kitiems. Rengti daugiau darnaus vystymosi specialistų.
2. Rekomenduojama, pertvarkyti mokytojų darbo krūvius, kad naujos programos padėtų dirbti, skatintų tobulėti.
3. Rekomenduojama darnaus vystymosi strategines nuostatas įtraukti į mokyklos vertinimo rodiklius, perorientuoti ugdymą į gebėjimą gyventi, o ne į egzaminų rezultatus.
4. Parengti metodines, vaizdines priemones darnaus vystymosi įvairiomis temomis.

LITERATŪRA

1. AGENDA 21; Prieiga per internetą:
<http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter25.htm> ,
žiūrėta: 2007 10 28
2. ADOMAITIENĖ, Jūratė, ZUBRICKIENĖ, Ilona, ANDRIEKIENĖ, Rūta Marija, Pedagogų požiūris į darnų vystymąsi: aktualumas ir plėtros galimybės, Pedagogika, VPU, Nr. 84, Vilnius, 2006
3. APLINKOSAUGINĖS MOKYKLOS, Mokykla, Žalieji; Prieiga per Internetą:
<http://mokykla.zalieji.lt/?m=8> ; Žiūrėta: 2007 01 16
4. BALTIJOS DARBOTVARKĖ 21, Ataskaita: 2000 – 2002 metai , DARNAUS VYSTYMO SI BALTIJOS JŪROS REGIONE LINK, Baltijos Darbotvarkė 21 Nr. 1/2003 ; Prieiga per internetą :
http://www.baltic21.org/attachments/b21_triennial_reportlithuanian_750kb.pdf ; žiūrėta 2007 01 10.
5. BALTIJOS JŪROS REGIONO ŠVIETIMO DARBOTVARKĖ 21, Vilnius, 2002
6. BALVOČIENĖ, Tatjana, Kuriame savo mokyklą: ugdymo turinio ir pedagogų profesinės kultūros plėtotė: Šiaurės ir Baltijos šalių projektas; Vilnius, Kronta, 1999
7. BANKAUSKIENĖ, Nijolė, BANKAUSKAITĖ-SEREIKIENĖ, Gabija, Pedagoginės veiklos tobulinimo tyrimas – naujo mokytojų vaidmens visuomenėje ugdymo procese atlikimo prielaida, Anotacija
8. BANKAUSKIENĖ, Nijolė, Pedagogų rengimo įstatyminiai pagrindai: būklės analizė ir kaitos poveikis; Konferencija, Besimokančios visuomenės iššūkiai pedagogų rengimui, KTU, Kaunas, 2006
9. BENDROSIOS PROGRAMOS IR IŠSILAVINIMO STANDARTAI, Vilnius, 2003
10. BUGAILIŠKYTĖ, Lilijana, Pradedame darnaus vystymosi dešimtmetį: UNESCO veikla, UNESCO straipsnis, kalbina Galkutė, L.
11. ČIEGIS, Remigijus, Darnus vystymasis: ekonominiai aspektai, Kaunas, 2003.
12. ČIEGIS, Remigijus, Organizacijų vadyba, Ekonomika ir aplinka: subalansuotos plėtros valdymas, VDU, Kaunas, 2004.
13. ČIEGIS, Remigijus, Smilga, Edmundas, „Minčių fabrikai“ ir jų vaidmuo urbanizuotų teritorijų darnaus vystymosi strategijų rengime, organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 37, VDU, Kaunas, 2006
14. DABARTINĖS LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNAS; Internetinė nuoroda:
<http://www.autoinfa.lt/webdic/> , žiūrėta: 2007 03 12.
15. DAKARO ŠVIETIMAS VISIEMS DEKLARACIJA, 2000; Prieiga per internetą:
http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/dakfram_eng.shtml ; žiūrėta: 2007 03 25
16. DARBOTVARKĖ 21 – MOKYKLOJE, REC biuras Lietuvoje, 2003
17. DARNAUS VYSTYMO SI RODIKLIAI, Aplinkos ministerija. Vilnius, 2004
18. DARNAUS VYSTYMO SI ŠVIETIMO KONSULTANTŲ PROGRAMA, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. sausio 31 d. įsakymu Nr. ISAK - 156
19. GAIDAMAVIČIUS, A., Žalioji Lietuva, Nuo ekologinio švietimo iki švietimo apie darnų vystymąsi, 2005, Nr.03 (229), Prieiga per internetą:
http://www.zalieji.lt/zl/229/Nuo_ekologinio ; žiūrėta 2007 01 15;
20. GALKUTĖ, Laima, Darnaus vystymosi švietimo strategija ir mokytojo kompetencijos, pristatymas, 2006
21. HOPKINS, Charles, Education for Sustainable Development: A Holistic Understanding of Our World, Between Holistic Education and Teacher training, Band 3, 2006
22. INTEGRUOJAMŲJŲ (PAPILDOMŲJŲ) PROGRAMŲ GAIRĖS, 2006
23. ILGALAIKĖS RAIDOS STRATEGIJA, Vilnius, 2002
24. JUCEVIČIENĖ Palmyra ir kt., Pedagogų rengimas Lietuvos aukštosiose mokyklose darnaus vystymosi švietimo kontekste, Tyrimo ataskaita, Kaunas, 2006

25. JUNGTTINIŲ TAUTŲ EUROPOS EKONOMIKOS KOMISIJOS DARNAUS VYSTYMOSI STRATEGIJA (JTEEK, DVŠ strategija), Vilnius, 2005
26. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS, Komisijos 2003-11-25 posėdžio protokolas.
Internetinė nuoroda:
http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc_int_tekst_id=31347&p_int_tv_id=1655&p_org=0.htm , žiūrėta 2007 03 10;
27. LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO ĮSTATYMAS, Nr. IX-1630, 2003 06 28
28. LUKŠIENĖ Meilė, Jungtys, Vilnius, 2000
29. MOKYMOŠI VISAŲ GYVENIMĄ UŽTIKRINIMO STRATEGIJA, 2004
30. NACIONALINĖ DARNAUS VYSTYMOSI STRATEGIJA, projektas, 2003
31. NACIONALINĖ DARNAUS VYSTYMOSI STRATEGIJA, 2003
32. NACIONALINIS ŠVIETIMO FORUMAS, Dakaro veiksmų planas, Švietimas visiems, Lietuvos Švietimo visiems veiksmų plano gairės. Prieiga per internetą:
http://www.forumas.smm.lt/dok-sv_gaires.html ; žiūrėta: 2007 03 26
33. PAULAUSKAS Stasys, Atsakingumo iššūkiai, Darnos kultūra, Prieiga per internetą:
<http://82.135.247.98/ssz/Pratarme.pdf> ; žiūrėta: 2007 03 12.
34. PIPERE, Anita, Daugavpils University, Latvia, Philosophy of Education for Sustainable Development: Perspectives of Doctoral Students in Education. 2006.
35. PRADINĖ MOKYKLA IR DARNUS VYSTYMASIS: nuo teorijos iki praktikos; respublikinė mokslinė-praktinė konferencija, Klaipėdos universitetas, Klaipėda, 2006
36. Prieiga per Internetą: <http://www.unesco.lt/svietmas/darvystysviet/> ; žiūrėta: 2007 01 08
37. RAGALIAUSKIENĖ Regina, Darnaus vystymosi idėjos pradinėje mokykloje. Darnaus vystymosi sampratos ugdymas per pasaulio pažinimo pamokas, Metodiniai patarimai, nurodymai, planai, Kaunas, 2004
38. SAKALAUSKAS Leonas , Tausojančios plėtros terminijos svarstymas, Prieiga per internetą: www.ic.imcs.lt , žiūrėta 2007 01 08
39. ŠAPARAUSKAS Jonas, Darnaus miesto vystymo (-si) daugiataklė selektonovacija, Daktaro disertacija, Vilnius, 2004
40. ŠILEIKA Algis, ŽIČKIENĖ Skaidrė, Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba, 2001, Nr.3 (17)
41. ŠTREIMIKIENĖ Dalia, Tvari energetikos plėtra, Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba, Kaunas, 2002. Nr. 1(19), P. 20-29
42. ŠVIETIMAS DARNIAM VYSTYMUŠI BALTIJOS REGIONE, 1-ojo pasitarimo darbai, VGTU, Vilnius, 2006
43. ŠVIETIMO DARBOTVARKĖ 21, HAGOS DEKLARACIJA, KOMUNIKATAS, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, Vilnius, 2002, UDK 37.01; (474)(094); Ba 287,
44. THE STATE OF THE WORLD'S CHILDREN, EXCLUDED AND INVISIBLE, UNICEF, 2006
45. TIJŪNAITIENĖ, R., VEKTERYTĖ, M., STAPONKIENĖ, J., Regional Sustainable Development in the context of European Development, Organizacijų vadyba, sisteminiai tyrimai, VDU, Kaunas, 2003, Nr. 28
46. TIŠKUS, Gintautas, Statybos ir architektūros agentūra ASA, Apie erdvinį planavimą ir kitas sąvokas; Internetinė nuoroda: <http://www.asa.lt/cgi-bin/str1.cgi?grp=25> , žiūrėta 2007 03 16
47. UNESCO, Švietimas darniam vystymuisi,; Prieiga per Internetą:
<http://www.unesco.lt/svietimas/darnvystysviet/>; žiūrėta 2007 01 15
48. UNESCO, Švietimas visiems, Prieiga per internetą: <http://www.unesco.lt/svietimas> ; žiūrėta: 2007 01 25.
49. UNESCO, Darnaus vystymosi švietimo dešimtmetis 2005-2014. Prieiga per internetą:
<http://www.unesco.lt/svietimas/darnvystysviet> ; žiūrėta: 2007 01 08.
50. VISA KO PRADŽIA YRA MAŽA, REC biuras Lietuvoje, 2003
51. VALSTYBĖS ILGALAIKĖS RADOS STRATEGIJA, 2002
52. VISUOMENĖS APLINKOSAUGINIO ŠVIETIMO STRATEGIJA, Vilnius, 1998
53. WIKIPEDIA, Laisvoji enciklopedija, Prieiga per Internetą: <http://lt.wikipedia.org>

PRIEDAI